

АФЛАТИН У РАДУ СА МЛАДИМА

Приручник за предаваче

Друштвено и финансијско образовање младих

АФЛАТИН У РАДУ СА МЛАДИМА

Приручник за предаваче

О AFLATON ПРОГРАМУ

Афлатон програм омогућава друштвено и финансијско образовање деци узраста од 3-18 година. Афлатон програм се реализује у партнерству са разним организацијама како би се укључила деца и млади у целом свету.

Афлатон програм даје деци делове слагалице за живот охрабрујући их да штеде средства и покрену друштвене и финансисјке мале пројекте. Кроз друштвено и финансијско образовање деца и млади се оснажују да чине позитивне промене у својим животима и заједницама у којима живе и на дуге стазе да прекину ланац сиромаштва у којем се многи нађу. За више информација, погледајте страницу: www.aflatoun.org

ЗАХВАЛНОСТ

Желели бисмо да се захвалимо организацији Aflatoun International за давање уторских права за коришћење њихових публикација у стварању овог приручника.

Овај приручник је настао кроз сарадњу три организације:

- Csoport-téka Egyesület, Hungary
- Помоћ деци, Србија
- Skola Dokoran – Wide Open School, Slovakia

DISCLAIMER

Подршка Европске комисије производњи ове публикације не представља подршку садржају који одражава само ставове аутора и Комисија не може бити одговорна за употребу садржаних информација.

Овај пројекат је ко-финансиран средствима
Еразмус+ програма Европске уније

САДРЖАЈ

УВОД	5
-------------	----------

1 ЛИЧНО РАЗУМЕВАЊЕ И ИСТРАЖИВАЊЕ	9
---	----------

1.1	Добродошли у "Афлатин"	10
1.2	Ко сам ја?	14
1.3	Моја породица	17
1.4	Моји пријатељи	20
1.5	Моја заједница	23
1.6	Моји циљеви, моји снови	26
1.7	Моја каријера	32

2 ПРАВА И ОБАВЕЗЕ	37
--------------------------	-----------

2.1	Познајем своја права	39
2.2	Моћи и умети: Наше различите способности	49
2.3	Род и друштвене улоге	53
2.4	Дом наш једини	59

3 ШТЕДЊА И ТРОШЕЊЕ	63
---------------------------	-----------

3.1	Новац и добробит	64
3.2	Научити како уштедети новац	67
3.3	Прављење буџета	71
3.4	Облици штедње	76
3.5	Паметна штедња	80
3.6	Новац, моћ и права	85
3.7	Бити одговоран потрошач	96

4 ПЛАНИРАЊЕ И ПРАВЉЕЊЕ БУЏЕТА ЗА СОПСТВЕНИ ПРОЈЕКАТ

103

4.1	Креативно размишљање	105
4.2	Мапирање ума	110
4.3	Swot - Анализа	116
4.4	Прављење пословног плана	121
4.5	Давање улога и одговорности	129
4.6	Буџетирање пројекта	134
4.7	Представљање мог предлога	140

5 ПРИМЕРИ ДРУШТВЕНИХ И ФИНАНСИЈСКИХ ПРОЈЕКТА

145

5.1	Друштвени пројекти	146
5.2	Финансијски пројекти	150

6 ВОДИЧ ЗА ПРЕДАВАЧЕ

153

УВОД

ДОБРОДОШЛИ

Добродошли у свет „Афлатона“: овај амбициозни програм је установљен са циљем да се младима, преко програма друштвеног и финансијског образовања, помогне да постану носиоци промена у својим срединама.

„Афлатон“ има разне образовне програме, како за децу тако и за омладину, али и за младе наставнике и предаваче који раде с њима. Програм садржи два нивоа: неформални образовни тренинзи за стручна лица која раде са децом и младима узраста од 3 до 18 година; и обука за тренере који припремају стручњаке за друштвено и финансијско образовање коришћењем неформалних едукативних алата. Програм је усмерен на три старосне групе: „Афлатот“, који је намењен деци у обдаништима, „Афлатон“ – за децу у основној школи, те „Афлатин“ за тинејџере.

Овај приручник се назива „Приручник за предаваче Афлатина у раду са младима“ – намењен је стручним лицима који директно раде са младима старијим од 14 година, у оквиру редовне школске наставе или ван ње: у оквиру школе, у просторијама НВО или у радионицама које се организују у слободно време.

Млади људи имају толико много способности. Мисија „Афлатина“ је да „инспирише, у друштвеном и економском смислу оснажене младе људе, да воде одговоран живот и да буду носиоци промена“. Свет се суочава са многим изазовима. Слушамо приче о општераспрострањеном сиромаштву, кризи животне средине, друштвеним неправдама, криминалу и ниском квалитету живота у многим земљама. Али за сваки од ових изазова, такође слушамо и инспиративне приче људи који у свом раду стреме ка нечем бољем. Млади људи имају истакнуте улоге у тим инспиративним причама. Широм света, све више младих се укључује у пројекте који су значајни за заједнице у којима живе.

Обезбеђивањем програма „Афлатин“, додатно можемо да помогнемо младима да остваре своје потенцијале и постану носиоци промена.

Програм „Афлатин“ је осмишљен као путовање младих људи који би том приликом требало да размисле о свом животу, да науче да истражују питања и проблеме у друштву, да стекну животне вештине које ће им помоћи да поставну активни чланови друштва, те да покрену предузећа и пројекте са другим младим људима у корист своје заједнице.

ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Програм „Афлатин“ је део већег покрета под називом „Афлатон“, који се бави друштвеним и финансијским образовањем деце и младих широм света. Друштвено и финансијско образовање има за циљ да младим људима помогне да размишљају критички, да науче шта су им права а шта обавезе, те да стекну финансијско знање и вештине које ће им омогућити да остваре своје снове. Такође ће им помоћи да размисле и схвате које су то животне промене кроз које пролазе и који је најбољи начин да се укључе у кретања у свету. Друштвено образовање ће их подучити да верују у себе и да постану одговорни грађани, тако што ће разумети и бити укључени у друштвена питања која се тичу њих самих. Финансијско образовање ће их научити значајним вештинама као што су штедња, прављење буџета и укључивање у друштвене и економске организације у складу са њиховим узрастом.

Кроз овај програм, подстиче се „учење кроз праксу“. То се постиже уз помоћ:

1. активности у оквиру радионице;
2. друштвених и економских организација које ће млади оформити.

Активности у оквиру програма доносе примере и друге алатке које помажу предавачима да, у оквиру структуре оваквог експерименталног учења, изграде мостове између тренутног знања младих и циљева учења овог програма. Те активности, њихов оквир, ресурси и примери, обезбеђују подршку учесницима која им може помоћи да дођу до циља, укључујући и циљеве који су предвиђени у оквиру учења на овом програму. С обзиром да предавач може бити и наставник у школи и/или неко од младих ко је запослен у некој од неформалних образовних установа, овај приручник нуди опције за оба случаја.

ЦИЉЕВИ

По завршетку овог програма, млади ће моћи да:

- проучавају и размишљају о свом идентитету, вредностима и убеђењима, као и о односима унутар своје породице, односу са пријатељима и унутар заједнице;
- критикују и проучавају како се права у друштву остварују или крше;
- описују и практикују одговорно коришћење и акумулацију финансијских, природних и других врста средстава: људи, планете и новца;
- покажу способност да изведу планирање и одређивање буџета за активности које су усмерене ка остваривању жељеног циља;
- управљају организацијама које имају позитиван ефекат у њиховим заједницама.

ПРЕДАВАЧИ

Овај Приручник за предаваче програма „Афлатин“ је направљен за више врста предавача: младе запослене у овој струци, наставнике и професионалце који раде са тинејџерима. Он се бави различитим питањима која су значајна за младе људе, али је усмерен ка друштвеном и финансијском снажењу младих. Такође је направљен тако да је довољно флексибилан да предавачи могу да измешају и прилагоде активности, у зависности од тога шта би полазници више волели да науче, као и од временског распореда који им је на располагању.

На крају приручника смо додали и Водич за израду плана програма, који је заснован на различитом времену трајања радионица, а који Вам може бити од помоћи. Молимо Вас да обратите пажњу на различите способности које имају ваши полазници, као и на прикладност предложених активности, с обзиром на различита искуства и окружења из којих долазе. Приручник „Афлатин“ следи основне елементе друштвеног и финансијског образовања и организован је у три главне целине:

1. „АФЛАТИН“ МОДУЛИ ЗА УЧЕЊЕ – смернице за радионице које би трајале један до два сата, у којима ће полазници изучавати одређену тему.

- **Део 1: лично разумевање и истраживање** – разговори о њиховом идентитету, вредностима и уверењима, као и тој специфичној мрежи коју чине породица, пријатељи и заједница у којој живе.
- **Део 2: права и обавезе** – истраживање друштва, остваривања права и спровођење обавеза у њему.
- **Део 3: штедња и трошење** – учење о одговорном коришћењу и акумулацији финансијских, природних и других облика ресурса.

2. „АФЛАТИН“ ПРАКТИЧНИ МОДУЛИ – смернице за радионице које би трајале један до два сата, које би водиле полазнике кроз процесе планирања и одређивања буџета и имплементирања њихових сопствених друштвених и финансијских пројеката.

- **Део 4: планирање и одређивање буџета за ваш пројекат** – који води полазнике кроз процес планирања и оснивања организације.
- **Део 5: примери организација** – учење на примерима друштвених и економских организација

3. „АФЛАТИН“ РЕСУРСИ ЗА ПРЕДАВАЧЕ – обезбеђује ресурсе за подршку предавачима при спровођењу радионица и организовању „Клубова штедње“

- **Водич за предаваче** – смернице за успешно спровођење радионица, укључујући опште савете који олакшавају предавања у формалним и неформалним образовним институцијама.
- **Водич за заједничке активности** – смернице за различите активности, укључујући и успостављање разних клубова и облика штедње.

Овај Приручник представља скуп планова предавања и направљен је тако да је довољно флексибилан да може да се прилагоди Вашим потребама. Ефикасан програм захтева да се спроведу лекције из барем прва четири дела. Можете слободно да мешате и прилагођавате активности и да будете сигурни да су модули учења које сте одабрали они који су и најрелевантнији за Вашу групу. Поједине активности су од кључног значаја за цео програм:

- 1. РАДИОНИЦЕ ЗА УЧЕЊЕ** – било кроз формални школски час, било кроз неформално окупљање групе, полазници пролазе кроз радионице за учење који су засноване на модулима датим у овом Приручнику.
- 2. СИСТЕМ ШТЕДЊЕ** – кроз читав програм полазници активно практикују вештину уштеде новца и ресурса и развијају систем како да воде евиденцију о коришћењу тог новца.
- 3. УПРАВЉАЊЕ ПРОЈЕКТОМ** – као кулминација рада кроз модуле учења, полазници планирају и организују друштвене и финансијске пројекте који имају позитиван утицај на заједницу у којој живе.

Модул „Планирање и одређивање буџета за пројекат“ служи као водич за ово последње.

Неке опште напомене о Приручнику за Практичне модуле и Модуле за учење

- Прва четири дела су: лично разумевање и истраживање; права и обавезе; штедња и трошење; и планирање и буџетирање Вашег пројекта.
- Сваки део се састоји од седам до девет радионица и доноси низ планова предавања намењених предавачу.
- Свака радионица је подељена на Увод, Кратак преглед, Истраживање и размишљање, Испитивање и делање, Разговор о теми и, опционо, Рад на пројекту.

УВОД – овде се наводе основне информације о теми, које би предавач укратко требало да саопшти полазницима на предавању.

КРАТАК ПРЕГЛЕД – овде се наводе циљеви лекције, потребан материјал и информације намењене предавачу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ – ово је почетна активност у оквиру радионице. Осмишљена је да буде стимулација за размишљања полазника о главној теми радионице и служи као уводна активност.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ – ово је главна активност за учење у току радионице. Свака радионица је конципирана тако да отвара две опције за ову активност. Уколико није другачије наведено, предавачи би требало да се одреде само за једну од опција.

РАЗГОВОР – ово је завршна активност сваке радионице, када се пролази и сумира оно што се научило.

ЛИЧНО РАЗУМЕВАЊЕ И ИСТРАЖИВАЊЕ

ЦИЉЕВИ МОДУЛА

По завршетку овог модула, полазници ће моћи да:

- буду упознати са глобалним програмом „Афлатина“;
- кроз размену личних прича и информација, се упознају и склопе пријатељства са осталим полазницима и предавачима;
- разговарају о свом личном идентитету, својим сновима и могућностима;
- разговарају и разумеју однос који имају са породицом и пријатељима, као и да разумеју своју улогу у широј заједници.

1.1 ДОБРОДОШЛИ У "АФЛАТИН"

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

Позитивно мишљење о себи је кључно код младих људи који желе да постану носиоци промена у својим заједницама. Млади се подстичу да имају више самопоуздања и вере да могу да испуне своје циљеве и дођу до успеха. Оставља им се простор да проуче вредности, како самостално тако и кроз интеракцију са вршњацима. Као део тог процеса, подстичу се да се изразе у креативном смислу.

Ово је такође доба у коме млади прелазе из периода детињства у доба зрелости – а тензије које настају у периоду када полако присвајају своју независност, идентитет, вредности па чак и физичке промене, отварају простор за још више самопроцењивања, разумевања и истраживања.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Полазници су сада део „Афлатина“, групе младих људи из целог света, који су посвећени стварању позитивних промена.
- „Афлатин“ је њихова група. Слободни су да деле своја размишљања и осећања, како између себе тако и са својим предавачима.

Потребан материјал

- **Опција 2:** мараме за очи (опционо); план за стазу са препрекама (фотографија или илустрација); фотографија полазника како са марамом преко очију иду стазом са препрекама.
- **Разговор:** папир и оловке за Уговор о Афлатину; фотографије примерка Уговора и полазници који потписују Уговор.
- **Опште:** лични дневници за све полазнике (опционо).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Размислите о томе које традиционалне информације и знања су Вама, као предавачу, потребна како бисте могли да одржите овакву радионицу.
- Напишите својим речима шта је то „Афлатин“ и зашто Вам је он важан. Провежбајте и поделите са пријатељем оно што сте записали, пре почетка радионице.
- Поставите „Стазу са препрекама“ за Опцију 2 (уколико ћете је користити) пре него што почне радионица. Осигурајте Стазу тако да буде безбедна, без обзира да ли се налазите у учионици или на неком јавном месту, у затвореном или отвореном простору.
- Забележите своја очекивања од групе, која ћете додати у Уговор о „Афлатину“.

- Припремите неку личну причу о тренутку када сте се придружили новој групи, коју ћете испричати групи. Обухватите и податке о томе како сте се осећали, шта сте урадили да изградите поверење и разумевање, итд.
- Дођите раније како бисте се упознали са полазницима. Научите како се ко од њих зове и који су неки од њихових циљева.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ЗАУЗМИТЕ СТАВ

Метод

1. Обавестите полазнике да је „Афлатин“ интерактивни програм у којем ће научити финансијске и животне вештине кје ће им помоћи да своју будућност учине бољом. Нагласите да се „Афлатин“ разликује од школе и да ћете радити као тим и пронаћи одговоре заједно.
2. Представите полазницима део „Истраживање и размишљање“ и објасните им да ћете сваку радионицу започињати овом активношћу, која ће бити повезана са темом одређеном за тај дан.
3. Затим, представите групи активност „Заузмите став“. Реците им да ћете им изговорити неке тврдње а да они морају да одлуче да ли се са том тврдњом слажу или не, а да потом морају тај свој став и да образложе. Подсетите их да овде нема тачних и нетачних одговора и да је сасвим у реду уколико се у нечему не буду сложили са својим друговима.

Изјаве:

- *Људи мојих година могу да спроведу промене у својој заједници.*
 - *Свако може да дође до свог циља уколико напорно на томе ради.*
4. Прочитајте једну од горњих изјава. Тражите од полазника да затворе очи тако да не могу да виде шта су њихови другови одговорили и реците им да ставе руку на главу уколико се слажу са изјавом или на колена уколико се не слажу.
 5. Затим, тражите од њих да објасне своје одговоре и постављајте им питања. Одржавајте расправу све док су полазници расположени да у њој учествују.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две активности. Обратите пажњу да је Опција 1 боља уколико имате полазнике који се међусобно не познају тако добро, док је Опција 2 боља код полазника који се већ добро познају. Учествујте у овој активности како бисте показали полазницима да сте члан групе а не само обични „предавач“.

ОПЦИЈА 1: УПОЗНАВАЊЕ

НАОМЕНА: Уколико пред собом имате велику групу, можда би било боље да је поделите у мање групе а не у парове, тако да међусобно разговарају о томе шта мисле да је било најзанимљивије што су научили током упознавања.

Метод

1. Почните тако што ћете им рећи ова три савета за добру комуникацију:
 - *Отиђите негде где можете да обавите поверљив разговор.*
 - *Поштујте оно што партнер има да вам каже. Постављајте много питања и покушајте више да слушате а мање да говорите.*
 - *Гледајте партнера нетремице у очи. Климајте главом, насмешите се и покажите му да вам је заиста стало у вези онога што вам говори. Остварите и контакт телом, као што је стављање руке на раме, уколико је то обома пријатно.*
2. Затим, нека полазници формирају парове и реците да треба да интервјуишу један другог по пет минута, имајући на уму три савета која сте им претходно поменули. Предложите им да питања буду нешто као:
 - *Где си одрастао/одрасла?*
 - *Какву би каријеру волео/волела да имаш?*
 - *Шта је то што нико други у групи не зна о теби?*
 - *Шта би хтео/хтела да научиш на овом курсу?*
3. После 10 минута, поново окупите целу групу.
4. Тражите од полазника да представе своје partnere групи и да испричају шта су о њима сазнали.

Питања за разговор по завршетку активности

- *Како сте се осећали током ове активности?*
- *Да ли је било тренутака када сте били уплашени или када вам је било непријатно што морате нешто да испричате? Како сте превазишли таква осећања?*
- *Можете ли да именујете друга два полазника у групи и да кажете шта сте о њима сазнали?*

ОПЦИЈА 2: ШЕТЊА ПОВЕРЕЊА

Метод

1. Реците полазницима да формирају парове и обележите их словима А и Б.
2. Проведите групу стазом коју сте поставили и објасните да постоје препреке и посебне инструкције. Покажите им фотографије или илустрације „Стазе са препрекама“ и полазника који учествују у тој „Шетњи поверења“.
3. Дајте сваком пару па два минута како би направили стратегију, подстичући их да пронађу начин да успешно пређу стазу, тако да то не буде непријатно ниједном од њих.
4. Реците полазнику „А“ да стави мараму преко очију (уколико користите ово помагало), или да затвори очи. Затим, тражите од полазника „Б“ да усмерава полазника „А“ кроз стазу.
5. Замените им улоге, тако да сада „А“ усмерава „Б“, полазећи овог пута са другог краја стазе, тако да „Б“ не може да је пређе по сећању.
6. Уколико није могуће да више парова истовремено хода стазом, остали полазници би требало да навијају за пар који се тренутно налази на њој.

Питања за разговор по завршетку активности

- *Како сте се осећали током ове активности?*
- *Шта су то парови радили па им је било лакше односно теже да обаве овај задатак?*
- *Да ли је било тренутака када сте се уплашили или вам је било непријатно што учествујете у овој „Шетњи поверења“? Како сте превазишли та осећања?*
- *Да ли сада имате више поверења у свог партнера/групу? Зашто/Зашто не?*
- *Шта још може група да уради како би се повећало међусобно поверење?*

РАЗГОВОР

Метод: Уговор о "Афлатину"

1. Почните тако што ћете групи објаснити шта је то Уговор са „Афлатином“, обавештавајући их да је приступање „Афлатину“ ствар избора а не нешто на шта су обавезни. Подсетите их да ће се потписивањем уговора придружити бројним члановима „Афлатина“ из разних земаља широм света, са већине континената. Покажите им фотографије примерака Уговора са „Афлатином“ и полазника који су га потписали.
2. Нагласите им да потписивањем овог уговора, сваки предавач и сваки полазник прихвата све његове одредбе.
3. С обзиром да је „Афлатин“ намењен младима, они ће бити ти који ће га писати, па стога питајте групу да каже шта је то што очекују од предавача и полазника „Афлатина“.
4. Узмите лист папира и у врху напишите „Уговор са Афлатином“. Напишите оно што су полазници предложили и подстакните сваког од њих да каже своје идеје. Речи које записујете би могле да буду „поштовање“, „учешће“, „прецизност“, исл. Допустите полазницима да и сами изговоре ове речи, показујући им на тај начин да је „Афлатин“ ЊИХОВ програм. У оквиру неформалног учења и рада са младима, споразум који се успоставља пре почетка рада је прилично популаран, али у формалном образовању може бити помало неуобичајен. Објасните полазницима да ће овим споразумом моћи да изразе своју ангажованост у овој новој авантури коју им доноси „Афлатин“ група. Примена неформалних метода рада у формалној институцији може представљати изазов, тако да је од кључне важности да се ово одмах на почетку разјасни.
5. Објасните свако од својих очекивања.
6. Позовите полазнике да додају, промене или расправе било шта што је у вези са овим уговором.
7. И сами потпишите Уговор пред полазницима како бисте им показали да сте посвећени групи.
8. Затим, позовите полазнике да га и они потпишу и пожелите им добродошлицу у „Афлатин“!
9. Када сте сви потписали уговор, проведите неких пет минута у резимирању оног кључног што је научено на овој радионици:
 - полазници су сада део „Афлатина“, групе младих људи широм света који су посвећени остваривању позитивних промена;
 - „Афлатин“ је интерактивни програм посвећен младима који би требало да стекну финансијске и животне вештине.
 - „Афлатин“ је њихова група. Ту могу да се осете безбедно када једни другима, а и свом предавачу, износе своје идеје и осећања.

1.2 КО САМ ЈА?

Адолесценција је изазовна фаза у животу сваког појединца. Тада се мењамо и од детета постајемо зрела млада особа, мада нисмо баш сигурни шта то тачно значи. Долази до снажних емоција које се јављају као резултат разних тензија у нашим животима и нашој потрази за одговорима.

Ова радионица ће помоћи полазницима да размисле о различитим догађајима и људима који су утицали на стварање њихове слике о себи. Такође, пружиће им прилику да идентификују своје јединствене врлине, да прихвате то што јесу и да размисле каква би особа желели да буду.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- наведу и опишу барем две своје врлине;
- наведу и опишу барем три значајна догађаја која су утицала на њихов идентитет;
- опишу каква би особа волели да буду кроз пет година.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- На нас утиче све што смо доживели. Позитивна искуства можемо искористити и прихватити а негативна покушати да не понављамо, те тако можемо постати јачи.
- Врлине су позитивне особине које нас чине таквима какви смо. Свако од нас поседује неке врлине и веома је важно да можемо да их препознамо.
- Не можемо контролисати све, али можемо да утичемо на то каква ћемо особа бити у будућности.

Потребан материјал

- **Почетак:** три листа папира, сваки за по једно питање из активности „Истраживање и размишљање“.
- **Опција 2:** папир и оловке (по једно за сваког полазника).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Припремите поједине примере из локалне заједнице или оне везане за националне хероје који су превазишли своје порекло и прошлост како би успели у животу.
- Приликом коришћења овог метода у раду, важно је да га прилагодите потребама Ваше циљне групе. У описима можете пронаћи поједине савете како да се понашате са групама које имају одређене потешкоће, као што је, рацимо, слаб степен писмености.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: „ТИХА ДЕБАТА“

НАПОМЕНА: Код групе са slabим нивоом писмености, препоручује се употреба активности „Гласај ногама“.

Метод

1. Почните тако што ћете објаснити да ће група, на овој радионици, да истражује ко је свако од њих, одакле потиче и којим путем ће ићи даље у животу.
2. Обавестите полазнике да сте по просторији распоредили три листа папира и да је на сваком од њих записано по једно питање:
3. Шта је важније, наша прошлост или наша будућност? Зашто?
4. Која је нека од твојих врлина?
5. Да ли свако од нас има могућности да буде срећан у животу? Зашто/зашто не?
6. Реците полазницима да прошетају по просторији и на папир запишу своје одговоре на свако од ових питања. Кажите им да такође могу да напишу и коментаре на оно што су други писали на том папиру.
7. Подсетите их да не постоје тачни и нетачни одговори и подстакните расправу тако што ћете им рећи да могу дописивањем да изазову једни друге.
8. Одржавајте ову „Тиху дебату“ колико год да су полазници заинтересовани да је одржавају.
9. Прегледајте шта су све написали и реците им да објасне своје одговоре и да их илуструју примерима.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ ПИСМО САМОМ СЕБИ

Метод

1. Питајте полазнике каква су особа били пре пет година. Нека на крају буде равнотежа позитивних и негативних одговора.
2. Питајте их затим каква би особа желели да буду кроз пет година. Поставите им нека од следећих питања:
 - Које би промене желео/ла да направиш?
 - Које су неке од препрека на које ћеш наићи? Како ћеш се са њима изборити?
 - Какве жртве ћеш морати да поднесеш?
3. Дајте сваком полазнику лист папира и оловку. Реците им да самостално напишу писмо самом себи у будућности.
4. Поставите им нека од следећих питања како би им помогли у писању писма:
 - Које су то твоје врлине на које си поносан/сна и које би желео/ла да задржиш и у будућности?
 - Које су то ствари које би желео/ла да промениш код себе како би постао/ла особа каква желиш да будеш?
 - Каква врста особе желиш да будеш? Какву врсту односа ћеш градити? Шта ћеш радити из забаве? А шта ће ти бити посао?

5. Дајте полазницима 10 минута да саставе писмо.
6. Потом их питајте да ли је било лако или тешко написати га и подстакните их да га прочитају пред групом.
7. Предложите им да то своје писмо сакрију на сигурно, тако да могу да га поново прочитају кроз пет година.

РАЗГОВОР

НАПОМЕНА: Будите веома прецизни када хвалите полазнике. Дајте примере и одредите сваку врлину. Реците им како се Вама, као њиховом предавачу, допадају њихове врлине (нпр.: „Ана, видео/ла сам данас пре часа да помажеш једном свом другару. То ми говори да си ти пажљива другарица. Драго ми је што си ту са нама.“)

Метод

1. Реците полазницима да се распореде у круг.
2. Почните тако што ћете објаснити да је „врлина“ било који позитивна особина која од нас чини да будемо то што јесмо; то су особине које су нам помогле да прођемо кроз све позитивне и негативне догађаје у нашем животу и које су нам помогле да постанемо онакви какви смо данас. Нагласите да свако поседује врлине.
3. Затим, реците им да затворе очи и да размисле о некој од својих врлина.
4. После неколико минута, питајте два или три полазника да кажу које су то врлине које мисле да имају. Искористите следећа питања:
 - *Како се зове та врлина?*
 - *Зашто ти је она важна?*
 - *Где/када си искористио/ла ту врлину у свом животу?*
5. Позовите добровољца да стане у центар круга а реците осталима да хвале врлину коју је добровољац претходно истакао, као и сваку следећу коју изговори. Уколико је потребно, Ви први започните са похвалама.
6. Нека сви полазници формирају парове и нека наизменично хвале врлине оног другог. Подстакните их да се гледају у очи са особом коју хвале и да при том буду веома прецизни.
7. Нека ова активност траје 10 минута а потом проведите неких пет минута у сумирању кључних сазнања са ове радионице:
 - све што смо доживели утиче на нас. Можемо да извучемо поуке из позитивних и да покушамо да избегнемо негативна искуства, како бисмо постали јачи;
 - врлине су позитивне особине које нас чине таквим какви смо. Свако од нас има врлине и важно је да знамо да их препознамо;
 - не можемо све да контролишемо, али можемо да утичемо на то каква ћемо особа бити у будућности. Не заборавите да нагласите примере из локалне заједнице а тражите од полазника да наведу још неке.

МОЈА ПОРОДИЦА 1.3

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Што смо старији, наши породични односи често постају све сложенији. Наша борба се креће од улоге да смо нечије дете до тога да постајемо независне особе. Док се боримо за ту слободу, наши родитељи често реагују тако што повећавају свој ауторитет и контролу.
- На овој радионици разговараћемо о различитим врстама породица, различитим изворима конфликта унутар њих, фрустрацијама које могу осетити млади и размислити о начинима решавања тих породичних конфликта.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују различите улоге у својим породицама;
- идентификују изворе конфликта у својим породицама и начине за њихово решавање;
- опишу различите врсте породица.

Потребан материјал

- **Почетак:** три листа папира са написаним речима „Слажем се“, „Не слажем се“ или „Не знам“ у врху.
- **Картице са улогама** (види упутство у наставку);
- **Разговор:** фотографије полазника из других „Афлатин“-група који изводе сцене из „Позоришта слика“ (опционо).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Забавите се уз помоћ „Гласај ногама“, користећи смотани папир као микрофон, превећи се као да сте водитељ на телевизији.
- Припремите унапред „Картице са улогама“. На свакој картици напишите по једну заједничку породичну/кућну улогу и припремите по једну картицу за сваког члана породице/домаћинства (нпр. мајка, отац, син, ћерка, старатељ, очух, ујак, тетка, баба, деда, исл.).
- Код рада са младима ово би могао да буде снажан мотив да се у рад укључе и породице. Можете дати задатак о коме треба да разговарају са родитељима и рођацима.
- Млађи који имају нижи ниво изражавања, могу своје изазове са којима се сусрећу да изразе импровизованом драмском техником. Тражите од полазника да представе мини-ситуације, у којима се могу видети неки конфликти.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ГЛАСАЈ НОГАМА

Метод

1. Натписе „Слажем се“, „Не слажем се“ и „Не знам“ распоредите на три зида у учионици или на три столице које ћете поставити у учионици.
2. Прочитајте једну од следећих изјава полазницима и реците им да оду до одређеног натписа, у зависности да ли се слажу или не слажу са изјавом или нису сигурни око те тврдње.
 - Родитељи не разумеју питања којима се ми овде бавимо.
 - Моја породица је важнија од мојих другова.
3. Наставите разговор на ову тему тако што ћете неколико полазника питати да објасне своје одлуке. Подсетите групу да не постоје тачни и нетачни одговори и да је потпуно у реду ако се у нечему не сложе са својим друговима.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ПОРОДИЧНО ОКУПЉАЊЕ

Метод

1. Насумице полазницима поделите „Картице са улогама“.
2. Изговорите број од три до седам и кажите полазницима да формирају групе од толико чланова. Реците им да је њихова група сада породица или домаћинство.
3. Реците им да свако погледа картицу коју је добио и објасните им да су они сада тај члан породице/домаћинства.
4. Реците им да сада разговарају о одређеним врлинама или изворима конфликта који би могли да се појаве унутар породице/домаћинства.
5. Нека активност потраје колико год да су полазници заинтересовани да у њој учествују, а онда, уколико то време дозвољава, поновите целу игру тако што ћете им заменити картице и променити број чланова.

Питања за разговор по завршетку активности

- Како сте се осећали током ове активности?
- Који су то неки од извора конфликта у нашој породицама?
- Шта можемо да урадимо како би смо решили тај конфликт?
- Како дете реагује на те сукобе?
- Како може млађа особа да реагује на те сукобе?
- Које су неке од различитих породичних структура у нашој заједници? Које друге породичне структуре могу да постоје у другим заједницама?

РАЗГОВОР

НАПОМЕНА: Важно је да сваки члан групе учествује у овој активности.

Метод

1. Обформите три групе са истим бројем чланова.
2. Објасните полазницима да ће, у овој активности, одиграти једну сцену коришћењем технике „Позоришта слика“. Ова техника захтева од њих да користе искључиво своја тела (нпр. изразе лица и говор тела) а никако глас. Подстакните их да искажу сву своју вештину играјући одређене улоге.
3. Тражите од сваке групе да прикаже типичну породичну сцену коришћењем ове технике. То би могло да буде:
 - обично вече у домаћинству;
 - свађу у домаћинству око новца;
 - ситуацију када се у породици нешто слави;
 - ситуацију када се најмлађи нешто расправљају око свакодневних ствари, било са родитељима, било са браћом и сестрама или рођацима.
4. Дајте им три минута да увежбају сцену а затим затражите од сваке групе да изведу оно што су припремили. Када заврше, питајте остале да опишу шта су видели.
5. Поставите им нека од следећих потпитања:
 - *Које сте различите улоге видели у овој сцени? Да ли је ова ситуација слична или се разликује од ситуација које се догађају у вашем домаћинству?*
 - *У ситуацијама када дође до неког конфликта, које бисте савете дали актерима на сцени?*
 - *Зашто је важно да слаavimo празнике, посебне догађаје и успехе унутар породице? Како можете да допринесете таквим прославама?*
6. Одредите 10 минута за ову активност а затим проведите следећих пет у сумирању кључних сазнања са ове радионице:
 - свака породица је јединствена. Породице, као и људи, се међусобно разликују и стално се мењају;
 - конфликт са члановима породице је нормалан у твом узрасту. Важно је да чланови породице покушају да разумеју једни друге како би разрешили сукобе и пружили подршку један другом;
 - сваки члан породице има другачију улогу и другачије обавезе. Важно је то имати на уму у време када дође до неких конфликта или прослава.

1.4 МОЈИ ДРУГОВИ

Другарства су међу најважнијим односима које имамо у животу, посебно током адолесценције. Наши вршњаци пролазе кроз слична искуства, што нам помаже да боље схватимо једни друге.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Ова радионица ће помоћи полазницима да размисле о утицају који на њихове животе имају њихови другови и подариће им одређене алатке које ће им помоћи да изграде здравије односе. Осим тога, помоћи ће им и да размисле о врсти друга какав би они желели да буду својим вршњацима.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- дефинишу здрав и нездрав однос;
- идентификују позитивне и негативне облике вршњачког притиска;
- опишу начине да се одупру вршњачком притиску.

Потребан материјал

- није потребан никакав посебан материјал.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Припремите примере здравог и нездравог односа из Вашег сопственог живота и нешто што мислите да би могло бити типично за Ваше полазнике.
- Вршњачки притисак је важно питање у узрасту у коме се налазе Ваши полазници. И код рада омладинских радника и у формалном образовању, разговор и игра везани за успостављање здравог односа су од кључне важности. Ова радионица би требало да има јако упориште у вежбама за развој само-процењивања, с обзиром да су тинејџери склони да као у огледалу прихвате ставове својих вршњака, па би то могло да представља и добру алатку против вршњачког насиља.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: СЦЕНАРИО

Метод

1. Прочитајте следећи сценарио о младој особи која се нашла пред типичним изазовом са којим се група суочава и питајте да понуде неки савет, као да се ради о њиховом другу:

Јосиф и Павле имају по 17 година и другари су одувек. У последње време, Павле се налази са другом групом момака који пуше и исмевају друге. Јосиф је веома привржен Павлу и не жели да изгуби то другарство, али никако не може да му буде пријатно у друштву са новим Павловим другарима. Какав савет му можете дати?

2. Расправите са младима о идеји да постоје неки односи који су здрави и неки који то нису. Неки нас чине јачима, срећнијима и здравијима, док други могу да нас растуже, узнемире или нас науче лошим навикама.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ЗДРАВИ И НЕЗДРАВИ ОДНОСИ

Метод

1. Реците полазницима да формирају групе од пет до седам чланова и свакој групи дајте лист папира и оловку.
2. Објасните полазницима да ћете им прочитати неколико примера другарства и да ће морати да, у оквиру групе, одлуче да ли се ради о здравом или нездравом односу и да објасне зашто тако мисле. Подсетите их да не постоје тачни и нетачни одговори.
3. Дајте групама приближно један минут за договор за сваки пример односа.
4. Тражите да свака група јавно осталима каже да ли је реч о здравом или нездравом односу, те да гласно наведе и своја објашњења.
5. Употребите примере који су наведени у наставку, или неке које сте сами припремили:
 - Твоји другови чине да мислиш добро о себи.
 - Твој друг не жели да будеш друг било коме другом.
 - Када си са својим другом, трошиш сав свој новац.
 - Твој друг те притиска да учиш.
 - Твој друг те пририска да имаш дечка/девојчицу.
 - Твој друг никада није упознао твоје родитеље.
 - Твој друг прича само о себи и никада не пита тебе како живиш.
 - Твој друг ради све што ти кажеш.
 - Твој друг краде храну из продавнице и даје је теби.
 - Твој друг је увек ту за тебе, чак и кад ти је тешко.
6. Уколико време то дозволи, питајте полазнике да наведу особине које чине здрав односно нездрав однос.

Питања за разговор по завршетку активности

- *Зашто је важно имати другове?*
- *Како наши другови позитивно утичу на нас? А како негативно?*
- *Који су најважнији квалитети које треба тражити код свог друга?*
- *Шта можете да урадите ако сте у нездравом односу?*
- *Како можете да будете добар друг другима?*

РАЗГОВОР

Метод

1. Реците полазницима да у тишини прошетају учионицом.
2. Реците полазницима да ћете изговорити своју „омиљену“ категорију (види предлоге у наставку) а да ће они онда морати да отпевају своју омиљену песму из те категорије, те да формирају групе са онима који слично мисле (који певају исту песму као и они). Нагласите полазницима да је важно да сами направе избор за себе а не да само прихватају оно што други певуше.
3. Предложене „омиљене“ категорије могу да обухвате: спортске екипе, певаче/музичке групе, боју, храну, филм, професију, TV или радијски програм, школски предмет исл.
4. После три минута, поставите им нека од следећих питања:
 - *Како сте се осећали када сте били део веће групе? Како сте се осећали ако не бисте били у групи са својим другом?*
 - *Да ли је неко осетио притисак да се придружи некој групи, чак и ако то није његова омиљена ствар?*
 - *Како сте се осећали када сте осетили притисак својих вршњака? Који су неки од примера вршњачког притиска које сте доживели?*
 - *Како се можете одупрети вршњачком притиску?*
5. Потрошите 10 минута на ову активност а затим приближно још пет како бисте резимирали кључна сазнања са ове радионице:
 - Наши пријатељи су веома важни, посебно стога што у животу пролазимо кроз бројне изазове.
 - Наши односи имају утицај на наше понашање и нашу будућност. Позитивни односи утичу на доношење здравих одлука а негативни на доношење негативних.
 - Можемо да бирамо наше пријатеље.
 - Ако прихватимо и поштујемо себе, можемо лакше рећи НЕ непријатним очекивањима и заштити се од нездравих односа.
 - Морамо да поштујемо и ценимо здраве односе. То није нешто што је очигледно, на томе морамо да радимо; као што и биљке морају да се заливају тако и ми треба да одржавамо наше односе.
 - Требало би да подстичемо и алтернативна понашања и да останемо фокусирани на нездраве односе. Могло би бити од користи да се најмлађима дају неки ситни задаци, како би се видело како реагују у свакодневном животу када желе да одрже своје односе. Следећу радионицу бисте могли да започнете тако што ћете их питати шта желе да постигну, набрајањем примера и усмеравањем њихове пажње на ситне изазове у њиховом понашању.

МОЈА ЗАЈЕДНИЦА

1.5

Наша заједница утиче на то како гледамо на себе и на свет око нас. Свако од нас је део више заједница – у школи, у месту где живимо, у клубу за који наступамо, у нашим верским или културолошким групама, или земљи у којој живимо. Те наше заједнице нам могу дати разлога да будемо поносни, а има и ситуација када склањамо у страну наше личне потребе, зарад добра шире заједнице. Ипак, бити члан заједнице на значи да треба прихватити све што је везано за њу. Можете доводити у питање, критиковати и мењати своје заједнице за добробит свих који јој припадају.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- На овој радионици полазници се изазивају да размисле о својој заједници и расправе начине да направе позитивне промене у њој.
- Наше заједнице нам помажу да обликујемо наш идентитет. Важно је бити ангажовани члан неке заједнице. Све заједнице имају позитивне и негативне аспекте. Важно је истражити шта је то што нам се допада у нашој заједници а шта би могло да се промени.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују различите заједнице чији су део;
- опишу аспекте своје заједнице који им се допадају и оне које би променили;
- објасне начине на које могу да учествују у развоју својих заједница.

Потребан материјал

- чланци из локалних новина или снимци са „YouTube“ о проблемима у заједници.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Почетак: припремите изјаве на флипчарту пре почетка радионице.
- Припремите примере позитивних и негативних ствари које људи говоре о заједници којој припадате.
- Ово је одлична прилика и за омладинске раднике и за наставнике да истраже колика је разноликост унутар групе са којом раде. Као додатну активност можете организовати *интер-културне догађаје* где би Ваши полазници могли да представе традицију своје заједнице: обичаје, храну, исл.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ТИХА ДЕБАТА

10-15

Метод

1. Распоредите два листа флипчарта у учионици, са по једним од следећа два питања:
 - *Шта значи реч „заједница“?*
 - *Којим заједницама ти припадаш?*
2. Реците полазницима да напишу своје одговоре и коментаре на папире. Како прелазе са једног на друго питање, требало би такође да одговоре и на коментаре који су претходно написани. На пример, ако је на првом папиру неко написао, „То је тамо где живиш“, неко би могао да допише „Да, али шта ако ти је вера другачија?“, а онда би неко трећи могао да напише свој коментар, итд.
3. После одговарајућег времена, приведите крају ову активност.
4. Затим, поделите полазнике у две групе и дајте свакој по један од исписаних папира, тражећи од њих да погледају коментаре и направе резиме за остатак групе.
5. Свака група би требало да направи резиме за приближно два минута.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ШТА КАЖУ О НАШОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

20-25

Метод

1. Поделите им чланке из локалних новина или пустите снимке са „YouTube“ у вези са проблемима у заједници, дефинишите заједницу и расправите о одређеним проблемима.
2. Реците им да формирају групе од четворо до шесторо и свакој групи поделите лист папира и оловку.
3. Доделите свакој групи различиту заједницу (нпр. школа, држава, регион, комшилук, исл.).
4. Реците им да направе списак изјава које користе други људи како би описали заједницу у коју су распоређени. Подстакните их да забележе и негативне и позитивне изјаве.
5. Дајте им 5 минута да саставе листу и подстакните их да их комбинују, па отпочните разговор да ли се слажу или не слажу са сваком изјавом посебно, и зашто.
6. После нешто више од 10 минута, тражите од сваке групе да представи три или четири изјаве, као и да сумира своја излагања.

Питања за разговор по завршетку активности

- *Шта сте научили током ових активности?*
- *Шта је то заједница? Наведите неке од заједница којима припадате.*
- *Како се осећате као део неке заједнице?*
- *Шта можете да пружите својој заједници? Шта можете да добијете од своје заједнице?*
- *Како људи у заједници помажу једни другима?*

РАЗГОВОР

Метод

1. Реците полазницима да оформе групе од по четворо или шесторо и свакој групи дајте лист папира и оловку.
2. Реците им да свака група нацрта велико дрво, са кореном, стаблом и гранама.
3. Затим, тражите од њих да расправе о неким од проблема на које наилазе у својим заједницама и да одаберу један који ће записати на стаблу дрвета.
4. Тражите од групе да разговара о узроцима овог проблема и да те узроке запише у корен дрвеета.
5. Затим, тражите од групе да разговара о последицама тог проблема и запише их на гране дрвета.
6. Нека потом свака група представи своје „Дрво проблема“ а потом им поставите нека од следећих питања:
 - *Да ли је неко наишао на овакав проблем у својој заједници? Шта сте урадили по том питању?*
 - *Да ли неко хоће да разговара о узроцима или последицама тог проблема?*
 - *Шта ми као млади можемо да урадимо како би смо се суочили са овим изазовом у нашој заједници?*
7. Узмите 10 до 15 минута за ову активност а затим још приближно пет минута у сумирању кључних сазнања са ове радионице:
 - Свако од нас припада различитим заједницама – школама, географским заједницама, верским групама, чак и државама.
 - Наше заједнице обликују наш идентитет. Важно је бити ангажовани члан заједнице.
 - Све заједнице имају позитивне и негативне аспекте. Важно је истражити оно што нам се допада у нашој заједници, као и оно што би волели да променимо.
 - Заједнице су као корен дрвета: из њих можеш да црпиш снагу. Без корена дрво се суши. Повезивањем или поновним повезивањем са својим коренима можете истражити своје вредности, традицију и обичаје. То вам може дати подршку и може вас усмерити ка успешном суочавању са проблемима.
 - Разноликост је вредност коју би требало да ценимо. Можемо дубље да разумемо једни друге, можемо доста да научимо једни од других. Много смо јачи у разноликом свету него у униформисаном црно-белом.

1.6 МОЈИ ЦИЉЕВИ, МОЈИ СНОВИ

Адолесценција је време када прелазимо из детињства у зрело доба – транзиција која није једноставна за свакога. То је, пак, узбудљиво време јер се осећате као да треба да „започнете свој живот“ док полако задобијате све више обавеза и доносите све више одлука о својој будућности.

Иако нико од нас не очекује да претходно планирамо све што нас чека у животу, ова радионица ће полазницима помоћи да одреде циљеве и крену напред не би ли их остварили. То ће им омогућити да се припреме за предстојеће „Афлатин“-модуле и подстакнути их да почну да размишљају о новцу, послу и предузетништву.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- опишу разлику између циљева и снова;
- идентификују један реалан циљ и три конкретна корака како би се до тог циља дошло;
- опишу како новац утиче на њихове циљеве у смислу штедње, улагања или позајмљивања;
- поставе један циљ који могу да ураде, као што је запошљавање, оснивање неке предузетничке фирме или наставак школовања.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Циљ је оно што се надамо да ћемо постићи у вези са нашим послом, образовањем, здрављем или породицом.
- Снови су такође значајни. Снови су више као маштања која се вероватно неће остварити.
- Да бисте достигли своје циљеве, потребно је пажљиво планирање. Потребно је да поставимо себи реалне циљеве и идентификујемо кораке који су потребни како бисмо до њих дошли.
- Морамо да идентификујемо како новац утиче на наше циљеве и да почнемо да планирамо како ћемо доћи до тог новца који нам је потребан за достизање циљева.

Потребан материјал

- листови са „Круговима креативности“ за сваког полазника;
- „Пирамида продуктивности“ за сваког полазника; можете је показати или приказати путем пројектора;
- самолепиви блокчићи или мањи комади папира за сваког полазника, за део радионице са „Пирамидом продуктивности“.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- „Кругови креативности“ су моћан метод који је веома користан у планирању. Могло би Вам бити лакше да ову активност спроведете тако што ћете прво покушати да одредите своје сопствене циљеве.
- „Пирамида продуктивности“ је алатка којом се прави временски распоред, а коју је осмислио Хајрум Смит (Hyrum Smith). Ово је веома практична алатка која људима може да помогне да науче како да одреде приоритете у својим задацима. А то је једна од основних вештина која је кључна за унапређење предузетничких вештина на каснијим радионицама.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ОДЛАГАЊЕ И ПРЕПРЕКЕ

10-15

Метод

1. Поставите полазницима следећа питања:
 - *Шта ниси урадио/ла прошле недеље од онога што си планирао/ла? Шта те је у томе спречило?*
 - *Шта ниси урадио/ла прошлог месеца од онога што си планирао/ла? Шта те је у томе спречило? Да ли на вашим листама има неких заједничких ствари? Ово су ствари које смо одложили.*
2. Објасните им да препреке могу бити емотивне, когнитивне или духовне.
 - Емотивне могу бити оне ствари које вам се не допадају, које вас љуте или којих се плашите.
 - Когнитивне су оне када вам недостају информације како, где и када треба да их урадите.
 - Духовне препреке могу бити када не верујеш да је то битно или се то коси са твојим уверењима или вером.
3. Питајте младе са којом врстом препрека су се највише борили. Направите са њима одређена могућа решења како да превладате препреке.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ПИРАМИДА ПРОДУКТИВНОСТИ

25-30

Метод

1. Питајте полазнике да ли постоји нека област у њиховом животу у којој могу да управљају својим временом на прави начин? Зашто је то тако? Шта нам помаже да дођемо на време? Испричајте позитивне приче! Ако не можете да се сетите примера – погледајте око себе: да ли знате неког ко је ефикасан у организовању свога времена?
2. Поделите им доњу слику „Пирамиде продуктивности“. Можете је пројектовати на зид или нацртати на флипчарту или на табли.

ПИРАМИДА ПРОДУКТИВНОСТИ*

*ХајрумСмит

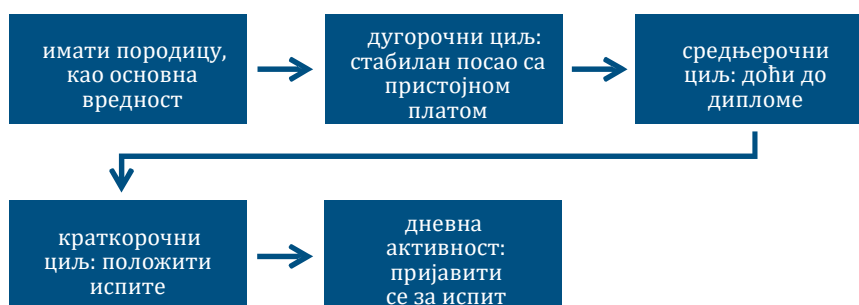
- Објасните им на примеру како основне вредности одређују
3. циљеве.

Погледајмо пример: ваша основна вредност је да имате велику породицу када одрастете. Како бисте имали велику породицу, дугорочно вам је потребан сталан посао са пристојном платом. Ваш средњерочни циљ је да имате добру професију у којој су примања довољно добра а за коју вам је потребна диплома. Како бисте завршили студије у кратком року потребно је да положите испите. Дакле, као ваша дневна активност: потребно је да се пријавите за полагање испита већ сутра.

ВЕЖБА: НАЦРТАЈ СВОЈУ „ПИРАМИДУ ПРОДУКТИВНОСТИ“!

Идентификуј своје основне вредности – и попуни све до дневних активности!
Шта је потребно да урадиш како би достигао свој циљ?

пример:

Питања за разговор по завршетку активности

- Објасните полазницима да је важно да буду свесни својих основних вредности и да се редовно присећају зашто раде то што раде. Погледајмо како истражити своје основне вредности. Ваша дела су заснована на вашим основним вредностима чак и ако тога нисте свесни.

- Запитајте се шта је вам је најважније у животу. Запишите сваки одговор на посебном самолепивом папиру.
- Пошто сте направили гомилицу папирџа, узмите сада један по један и поставите себи питање: зашто ми је ово толико важно? Када пронађете вредност која вам је важнија од онога што је написано на папиру, запишите је на посебном папирићу.
- Наставите са овим поступком све док не будете имали нити један други одговор осим „зато“. Што је виши ниво вредности то је она ближа вашим основним вредностима.
- Људи обично запишу 2-5 основних вредности. Колико их имате ви на крају овог поступка? Покушајте да им одредите приоритет: која је најважнија?

КРУГОВИ КРЕАТИВНОСТИ

Метод

1. Дајте сваком полазнику примерак листа папира са „Круговима креативности“ (или им покажите пример нацртан на флипчарту или табли, тако да могу да га сами прецртају) и оловке.

ПРОЈЕКТИ У ВЕЗИ СА ПОЈМОМ УПРАВЉАЊА: КРУГОВИ КРЕАТИВНОСТИ

Питајте полазнике кроз које поље би желели да уђу у „Кругове креативности“.

2. Објасните им спирални тип метода планирања: „Кругови креативности“ нас уче да не планирамо на линеаран начин.
 - Почните са провером „Стварности“: шта је то што имате сада?
 - Идите на следећи корак, према „Визији“. Шта желите да промените? Шта би било идеално стање? Замислите како би резултат ваше активности изгледао. Визије се обично исказују у презенту, јер је то нешто што је већ урађено. Запитајте се о мотивацији: зашто желите то да урадите?
 - Следећи корак је „Мисија“: овде је реч о томе како ћете остварити своје снове? То је метод који сте одабрали да бисте испунили свој циљ.

- Пошто сте одабрали стазу ка врху планине на коју желите да се попнете, потребно је да одредите и циљеве. Они би требало да задовоље пет критеријума истовремено.
– то се назива техником *SMART*-циљева:

УТВРЂИВАЊЕ *SMART*-ЦИЉЕВА

S	одређен
M	мерљив
A	достижан
R	реалан
T	временски ограничен

Требало би да проверите да ли су ваши циљеви довољно одређени и конкретни; да ли су мерљиви тако да можете да препознате када их остварите; да ли су достижни на основу ваше тренутне стварности; ако су довољно реални да кренете ка њима требало би да им одредите и неки временски рок. Подсетите полазнике да би разлика између снова и циља требало да буде управо *SMART*!

- Пошто сте поставили циљеве биће вам потребан и план. Запитајте се: ко ће то урадити? Ко су твоји чланови тима, кога можеш да укључиш у то? Направите детаљан план за остваривање својих циљева уз одређене референтне тачке.
- Следећа фаза је примена, када имате задатак да „пођете путем који је напред описан“.
- После примене имате резултат и морате да проверите где сте тренутно: процените оно што радите провером *SMART*-циљева и референтних тачака.
- Сумирајте основна сазнања и проверите да ли сте стигли до своје зацртане визије. Можете проверити и вашу нову стварност: да ли сте задовољни резултатима? Ако јесте – то значи да сте завршили, ваш план је достигнут. Има ли некаквих разлика између резултата и визије? Онда проверите где је то пошло наопако – и направите корекције уз нове „Кругове креативности“.

3. Предложите полазницима да испробају „Кругове креативности“ са неким мањим циљевима. Подстакните их да пажљиво праве корак по корак.
4. Пошто сте им дали неко време, реците им да кажу шта су открили.
 - *Шта значи поставити „реалан“ циљ?*
 - *Које кораке можете предузети одмах како бисте стигли до свог циља?*
5. Узмите 10 минута за ову активност а затим проведите приближно пет минута у сумирању кључних сазнања са ове радионице:
 - Циљ је оно што се надамо да можемо достићи када је у питању посао, образовање, здравље или породица.
 - Снови су такође битни. То су више маштања која се највероватније неће остварити.
 - Да бисте дошли до циља потребно је пажљиво планирање. Потребно је да поставимо реалне циљеве и идентификујемо кораке који су потребни како бисмо их остварили.

РАЗГОВОР

Метод

1. Хајде да сумирамо кључна сазнања са ове радионице. Шта смо научили о организовању времена, одлагању и одуговлачењу.
2. Можете направити TED-форму за разговор Тима Урбана (Tim Urban) о природи одуговлачења. Ево и линка:
https://www.ted.com/talks/tim_urban_inside_the_mind_of_a_master_procrastinator. Садржи и делове на различитим језицима.
3. Подсетите полазнике да уколико нешто нема неки временски рок, остаће само сан и никада га нећете достићи.
4. Хајде да покушамо: направите план за остваривање ваших циљева, на основу онога што сте научили на овој радионици.
5. Направите приоритете: шта је хитно, шта је важно али није толико хитно, шта је оно за шта имате времена да урадите.

	ХИТНО	НИЈЕ ХИТНО
ВАЖНО		
НЕВАЖНО		

6. Направите списак са планом за блиску будућност. Поставите најмање 7 циљева. Проверите да ли су они SMART.

1.7 МОЈА КАРИЈЕРА

„Живети је много важније него животарити“. Са 15 година старости, званично смо признати као радна снага. Ова радионица ће помоћи полазницима да размисле о различитим опцијама приликом тражења посла као и о томе како да пронађу свој посао из снова.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују расположиве прилике за посао у својој заједници, као и свој посао из снова;
- разумеју како ће им њихова искуства, вештине и интересовања помоћи у проналажењу задовољавајућег посла.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Сасвим је природно да се неки послови уклапају у наше циљеве, вредности и вештине, а неки не. Иако би могло бити компликовано пронаћи пристојан посао, постоји много начина тражења прилика за запослење.
- Проналажење посла није такмичење, већ више вештина успостављања везе између потреба онога ко тражи посао и компанија које траже раднике.
- Бити запослен није стаза којом ће свако од нас поћи. Некима више прија да буду предузетници, или, после неког времена и стицања одређене праксе, и директори или руководиоци компанија.

Потребан материјал

- **Почетак:** лопта;
- флипчарт или папир са одштампаним питањима за разговор који се води на пријему за посао;
- **Разговор:** три натписа: „запослени“, „директор“ и „предузетник“;

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- За младе људе, између 14 и 18 година, посебно је значајно да сазнају која су то занимања популарна и где се пристојно зарађује, а за која је тешко пронаћи слободно радно место у региону.
- Уколико је могуће, за ову радионицу се консултујте са стручњаком из области запошљавања и прилагодите се његовим саветима.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ЛОПТА КАРИЈЕРЕ

Метод

1. Направите два ступца на флипчарту – један под називом „посао из снова“ и други „обичан посао“. Пронађите два добровољца који ће да стоје са обе стране флипчарта и да бележе одговоре.
2. Остале полазнике поређајте у круг како би играли игру „Одговорите на лопту“ (ако је група превелика, нека формирају неколико кругова).
3. Реците им да ће особа која има лопту да је баци неком другом и да при том изговори или „посао из снова“ или „обичан посао“. Полазник који ухвати лопту ће потом рећи или један од својих послова из снова или ће именовати неки посао који је уобичајен међу младима у његовој заједници.
4. Добровољци ће потом записивати одговоре на флипчарту.
5. После пет минута, окупите их све око флипчарта, погледајте шта је све записано и заједно линијама повежите сличне послове који су се појавили у оба ступца.
6. Разговарајте о тим списковима, користећи као смернице следећа питања:
 - У чему сте приметили да је разлика између послова из снова и обичних послова у вашој заједници? Који су разлози који утичу на сличности и разлике?
 - Да ли постоје обични послови који су на располагању а који би могли бити први корак ка достизању твог посла из снова?

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ОПЦИЈА 1: МОЈ ПОСАО ИЗ СНОВА

Метод

1. Реците полазницима да направе групе од по петоро.
2. Поделите им папир и оловке и нека свако појединачно наведе своје послове из снова.
3. Реците им потом да свака група поради на једном од тих послова како би дошла до неколико ствари које би биле услов за долажење до таквог посла.
4. Затим, тражите од групе да испишу неколико предности и неколико мана обављања таквог посла. У наставку можете наћи неке од предложених тема које би могли да размотре:
 - да ли посао захтева физичку активност или не;
 - колико времена се проводи на радном месту;
 - да ли би било компликовано одржавати разне друштвене односе док се бавите тим послом;
 - да ли је лако пронаћи посао у тој професији;
 - да ли су наведени послови добро плаћени?
 - да ли су наведени послови цењени у заједници; колико они доприносе развоју заједнице?

5. Нека свака група представи свој посао осталим полазницима и покрените расправу помоћу следећих питања:
 - *Да ли постоје још неки изазови, предности и мане које нисмо поменули?*
 - *Која су нека од могућих решења тих изазова?*
6. Уколико остане времена, подстакните сваког полазника да наведе пет корака које би требало да направи у наредних 12 месеци, како би превазишао неке од изазова и евентуално се приближио свом послу из снова.

ОПЦИЈА 2: ИНТЕРВЈУИ

25-30

Метод

1. Реците полазницима да направе парове и поделите им папир и оловке. Сваки пар би онда требало да одабере два посла која ће користити при увежбавању својих вештина на разговору за посао. Онда би парови требало да одлуче који ће посао изабрати као први, тако да један од њих двоје буде онај који је поднео молбу за посао а други послодавац.
2. Поделите паровима питања за интервју. Можете одштампати питања која су дата у наставку или их написати на флипчарту. Дајте им три минута да се у себи припреме за интервју. Послодавци би требало да размисле о питањима која ће поставити како би открили најбољег радника за посао. Кандидати за посао би требали да кажу нешто о свом искуству, вештинама и врлинама које поседују а које су одговарајуће за посао. Уобичајене теме на основу којих би требало да се спреме та питања и одговори би биле следеће:
 - *Зашто си заинтересован за овај посао?*
 - *Наброј ми три своје највеће врлине и три мане?*
 - *Какву би корист имао послодавац ако се запослиш код њега?*
 - *Молим те да наведеш пример како си решио неки проблем!*
 - *Молим те да наведеш пример како ниси успео да решиш проблем и како си се понашао у тој ситуацији!*
 - *Шта више волиш: да радиш у тиму или индивидуално? Молим те, дај примере!*
3. Сваки пар би сада требало да проведе пет до десет минута водећи интервју.
4. Затим престају, крећу на следећи посао и мењају улоге. Сваки пар би требало да понови претходне кораке.
5. После ове вежбе, разговарајте сви заједно о искуствима која су имали током ове вежбе и шта су из ње научили. Уколико је потребно, користите следећа питања као смернице за разговор:
 - *Која питања су била најтежа?*
 - *Који одговори су били најубедљивији?*
 - *Да ли је послодавцу лако да каже да је неко добар за посао после само једног разговора? Зашто? Зашто не?*
 - *Како би се припремио/ла за разговор за посао тако да будеш још успешнији/а?*

РАЗГОВОР

10-15

Метод

1. Искористите технику „Гласај ногама“ тако што ћете распоредити три натписа на зидовима или по столицама у учионици. Објасните значење сваког од њих и реците им да дођу до натписа који најбоље описује њихову идеалну врсту посла.
 - **запослени:** радити за некога и углавном имати мање одговорности, мање стреса али и мање могућности да руководи другима;
 - **директор / руководилац:** радити за другог али имати одговорност у руковођењу одређеног дела посла, укључујући и запослене који раде у том сектору;
 - **предузетник:** основати и водити читав посао. Такав посао може али и не мора да има запослене. Предузетник има контролу над читавом идејом посла али такође мора да преузима ризик и нема гарантовану зараду.
2. Тражите од полазника из сваке групе да објасне свој избор и подстакните разговор о корисности и изазовима сваке врсте набројаних запослења.

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ

ЦИЉЕВИ МОДУЛА

По завршетку овог модула, полазници ће моћи да:

- практикују критичко размишљање у разумевању мултикултуралних карактеристика друштва и начина на који их млади људи доживљавају, како проблеми настају и на који начин се може опходити према њима;
- практикују критичко размишљање у реконструкцији социјалних структура и размишљању о одређеним понашањима и веровањима које у друштву постоје;
- остварују своја и права других развијањем идеја о друштвеним или финансијским пројектима.

„Афлатин“ се темељи на Конвенцији Уједињених Нација о правима детета (из 1990. године*), која идентификује четири сета независних права (опстанак, развој, заштита и учешће). С обзиром да сва ова права имају једнаки значај, широко је распрострањено да су у том смислу „права на учествовање“ (чланови 12–17.) од посебне важности јер омогућавају деци да имају већа права и да се и њихово мишљење чује посебно када су у заједници са одраслима. То исто значи да млади морају да буду информисани, организовани и да знају како да приступе и поделе информацију. Осим тога, учећи о својим правима, млади ће лакше разумети невоље других чија су права угрожена. Учествовање је право, не награда. Управо због тога „Афлатин“ подстиче експериментално учење у коме млади могу слободно да изнесу своје мишљење и изразе своје ставове.

У овом модулу, постоје две главне теме. Прво, полазници ће истражити како се права и обавезе манифестују кроз различите интеракције које они имају у друштву. Нагласиће се при том мултикултурална природа људи око њих и како се на основу тих разлика манифестују и позитивни и негативни ефекти. Разлике су често извор маргинализовања и дискриминације. Друго, полазници ће бити изазвани да размисле о убеђењима која су генерално наследили (нпр. о половима, појму лепоте или односа људи према животном окружењу, да поменемо само неке). Кључно сазнање које морамо да нагласимо полазницима је да, без обзира да ли испуњавамо своје обавезе или не, морамо имати могућност да уживамо у својим правима. Ипак, потребно је да свако, као узоран грађанин, научи и шта су његове обавезе.

Усмерите их не само ка томе да траже своја права, већ да такође испуњавају и своје обавезе према себи, својој породици, заједници и животној средини. Тај осећај одговорности ће им касније помоћи да лакше доносе праве одлуке, онда када буду реализовали своје сопствене друштвене или финансијске пројекте.

* Иако је нацрт ове Конвенције направљен 1989, она је као споразум усвојена тек 1990.

ПОЗНАЈЕМ СВОЈА ПРАВА 2.1

Како бисмо живели у свету који је праведан, свака млада особа има своја права, како стоји у Конвенцији о правима детета Уједињених Нација. Ту су наведена 43 различита права, подељена у четири целине: право на опстанак; право на развој; право на заштиту; и право на учествовање. Појединци и институције (владе, не-владин сектор, родитељи и старатељи) су законски носиоци који су одговорни за обезбеђивање промоције и заштите ових права.

Права су угрожена када се негирају основне потребе и када постоји дискриминација на бази етничког порекла, способности, вере или пола. На законским је носиоцима, али и на младима, да се супроставе оваквом угрожавању. Право на учествовање (чланови 12–17.) је посебно значајно јер оно омогућава реализовање осталих кључних права. Млади људи који самоуверено изражавају оно што мисле су најбоља линија одбране. То захтева да они буду добро информисани, организовани и да знају како да приступе и поделе информације.

На овој радионици, полазницима ће се представити права која имају млади, обавезе које су са тим правима повезане и утврдиће се начини на које млади могу да се за та права боре и да унесу промене у своје заједнице.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују различита права и обавезе које уз њих иду;
- идентификују појединце и институције које су одговорне за заштиту тих права;
- установе начине на које млади могу да буду активни учесници при промоцији тих права.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Свако од нас има одређена права а свако право носи са собом одговарајућу обавезу.
- Знајући која су нам права и обавезе, лакше ћемо се за њих борити, поштовати права која имају други и учествовати у њиховом промовисању.

Потребан материјал

- **Почетак:** картице „потреба“ и „жеља“; Конвенција Уједињених Нација о правима детета; табела са „потребама“ и „жељама“;
- лист са правима и обавезама.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Полазници „Афлатина“ су старија деца, тако да би Ви, као предавач, требало да их обавестите о регионалним прописима везаним за младе.
- Припремите картице „потреба“ и „жеља“ пре почетка радионице и исеците сваку посебно. Направите неколико комплета како бисте имали довољно за све групе.
- Проверите да ли имате и довољно примерака листа са правима и обавезама, по један за сваког полазника.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ИГРА ЖЕЉА И ПОТРЕБА

Полазницима ће се представити њихова права разматрањем разлике између „жеље“ и „потребе“. Видеће да су права у суштини „потребе“.

Метод

1. Употребите 20 картица „потреба“ и „жеља“. Одговарајући члан из Конвенције УН је убележен у одговарајуће место у табели „потреба“ и „жеља“.
2. Реците полазницима да формирају групе од по четворо и свакој групи поделите сет картица.
3. Нека групе поделе картице у три категорије: „најважније“, „важне“ и „мање важне“, наглашавајући да једино категорија „најважније“ може имати шест картица.
4. Дозволите да свака група каже и осталима како су распоредили картице а потом им дозволите да разговарају којих би то шест картица, по мишљењу свих, чинило најважнија права.
5. Такође, реците им да расправе да ли тих шест права упражњавају и штите сви млади људи.
6. Затим, разговарајте о појмовима „жеља“ и „потреба“, као и о разлици која између њих постоји.
7. Питајте сваку групу да покже како су поделили картице.
8. Објасните им да би потребе младих требало да буду испуњене јер се оне ослањају на то да већину обезбеде одрасли, јер млади нису у стању да то ураде сами.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ИДЕНТИФИКОВАЊЕ ПРАВА И ОБАВЕЗА

Полазници ће научити да, док им права гарантују одређене слободе, исто тако је важно знати и поштовати и обавезе које су повезане са одговарајућим правима.

Метод

1. Дајте сваком полазнику примерак листа папира са правима и обавезама.
2. Реците им да седну у мање групе, од по четворо (у другачијем распореду од онога у коме су били приликом претходне активности) и да прочитају права и обавезе које су добили, обраћајући пажњу да свако право има и паралелну обавезу.
3. Нека потом са својим друговима из групе, расправе следећа питања: зашто је важно преузети обавезе? (у одговорима би требало да буду наглашене последице, као што су: људи би постали непажљиви, други би изгубили своја права, ја не бих могао/ла да остварим већину својих права, исл.).
4. Подсетите их на „потребе“ из претходне активности и реците им да разговарају о важности тога да се младима не одузму нека од специфичних права (нпр. заштита од дискриминације, могућност изношења сопственог мишљења, могућност образовања, исл.).
5. Затим, нека групе разговарају о томе како обезбедити да се права не угрожавају.

РАЗГОВОР

Метод

1. Поделите верзију Конвенције Уједињених Нација о правима детета (прилагођену дечијем разумевању текста) и прођите заједно кроз њене одредбе, постављајући полазницима следећа питања:
 - У који од четири целине би овај члан требало сместити?
 - Које би се требало обратити за помоћ уколико је ово право угрожено?
2. Поведите расправу у којој ће полазници показати оно што су научили на овој радионици. Можете постављати следећа потпитања:
 - Која су права и обавезе кључне?
 - Ко је одговоран за заштиту права младих?
 - Како млади могу да заштите своја и права других?
3. Подсетите их да је циљ да се установе кључна права, уз препознавање да промовисање права свих младих људи јесте важно за онога ко је носилац промена и позитивног доприноса праведнијем друштву.

КАРТИЦЕ ПОТРЕБА И ЖЕЉА *

ЗДРАВСТВЕНА НЕГА

БИЦИКЛ

ПРИЛИКЕ ЗА
РАЗМЕНУ МИШЉЕЊА

СЛОБОДНО
ТРОШЕЊЕ НОВЦА

ПИТКА ВОДА

СОПСТВЕНА СОБА

СОПСТВЕНИ
РАЧУНАР

ПОШТЕН ОДНОС БЕЗ
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

* прилагођено из UNICEF UK

ЧИСТ ВАЗДУХ

**СОПСТВЕНИ
МУЗИЧКИ УРЕЂАЈ**

БРЗА ХРАНА

**ИГРА И
РЕКРЕАЦИЈА**

ТЕЛЕВИЗОР

**ПРИЛИКА ЗА
УПРАЖЊАВАЊЕ
СОПСТВЕНЕ КУЛТУРЕ,
ЈЕЗИКА И ВЕРЕ**

КОНВЕНЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА

„Права“ су ствари које би свако дете требало да има или би требало да му је доступно. Сва деца имају иста права. Та права су побројана у Конвенцији УН о правима детета. Скоро све земље су потписнице овог документа. Сва та права су међусобно повезана и једнако су значајна. Понекад би о правима требало да мислимо на начин шта је то што је најбоље за дете у одређеним ситуацијама а шта је кључно за заштиту живота и заштиту од повређивања. Како растете, имате све већу одговорност у прављењу избора и уживања у својим правима.

ЧЛАН 1.

Свако ко је млађи од 18 година има ова права.

ЧЛАН 2.

Сва деца имају ова права, без обзира ко су, где живе, шта раде њихови родитељи, којим језиком говоре, које су вере, без обзира да ли су дечак или девојчица, из које културе долазе, без обзира да ли имају посебне потребе, да ли су богата или сиромашна. Ни једно дете се не сме третирати на непоштен начин по било ком основу.

ЧЛАН 3.

Сви одрасли би требало да раде оно што је за тебе најбоље. Када одрасли доносе одлуке, морају да воде рачуна о томе како ће се те одлуке одразити на децу.

ЧЛАН 4.

Влада има одговорност да обезбеди да твоја права буду заштићена. Морају помоћи твојој породици да штити твоја права и створити окружење у коме ћеш моћи слободно да се развијаш и оствариш своје могућности.

ЧЛАН 5.

Твоја породица има одговорност да ти помогне да научиш да остварујеш своја права и да обезбеди да твоја права буду заштићена.

ЧЛАН 6.

Имаш право на живот.

ЧЛАН 7.

Имаш право на своје име које званично треба да ти потврди и влада. Имаш право на држављанство (припадност држави).

ЧЛАН 8.

Имаш право на идентитет – званичан документ о томе ко си. Нико то не може да ти одузме.

ЧЛАН 9.

Имаш право да живиш са својим родитељем(-има), осим уколико то није лоше по тебе. Имаш право да живиш са породицом која брине о теби.

ЧЛАН 10.

Ако живиш у земљи у којој не живе твоји родитељи, имате право да будете заједно у истом месту.

ЧЛАН 11.

Имаш право да будеш заштићен од киднаповања.

ЧЛАН 12.

Имаш право да кажеш своје мишљење а да те одрасли саслушају и схвате озбиљно.

ЧЛАН 13.

Имаш право да откриваш ствари и да другима кажеш шта мислиш, кроз разговор, цртежима, писањем или на било који други начин осим уколико тиме не вређаш или не наносиш штету другима.

ЧЛАН 14.

Имаш право на сопствену веру и религију. Твоји родитељи би требало да ти помогну да одлучиш шта је добро а шта лоше и шта је најбоље за тебе.

ЧЛАН 15.

Имаш право да одабереш сопствене другове и да се придружиш групама или да их осниваш, све док то није штетно по друге.

ЧЛАН 16.

Имаш право на приватност.

ЧЛАН 17.

Имаш право да знаш информацију која се односи на твоју добробит, било да је то објављено преко радија, у новинама, књигама, преко компјутера или других извора. Одрасли ће проверити да информација коју добијаш није штетна, те ће ти помоћи да пронађеш и разумеш информацију која ти је потребна.

ЧЛАН 18.

Имаш право да те гаје и чувају твоји родитељ(и), уколико је то могуће.

ЧЛАН 19.

Имаш право на заштиту од повређивања и малтретирања, телесног и емотивног.

ЧЛАН 20.

Имаш право на посебну негу и помоћ уколико не можеш да живиш са својим родитељима.

ЧЛАН 21.

Имаш право на негу и заштиту ако си усвојен/а или под присилним старатељством.

ЧЛАН 22.

Имаш право на посебну заштиту и помоћ уколико си избеглица (ако си приморан/а да напустиш свој дом и живиш у другој земљи), као и на сва остала права из ове Конвенције.

ЧЛАН 23.

Имаш право на специјално образовање и негу ако си особа са посебним потребама, као и на сва остала права из ове Конвенције, тако да можеш у пуној мери да уживаш у животу.

ЧЛАН 24.

Имаш право на најбољу могућу здравствену негу, питку воду за пиће, хранљиву храну и чисто и сигурно окружење, као и на информације које ће ти помоћи да останеш добро.

ЧЛАН 25.

Уколико живиш у старатељском дому или у другим ситуацијама када си далеко од куће, имаш право на животне услове који ће се редовно проверавати како би се утврдило да ли су одговарајући.

ЧЛАН 26.

Имаш право на помоћ државе, уколико си сиромашан/на или уколико ти је помоћ потребна.

ЧЛАН 27.

Имаш право на храну, одећу, безбедно место за живот и на задовољење основних потреба. Не смеш бити третиран тако да оскудеваш или да не можеш да радиш ствари која друга деца могу.

ЧЛАН 28.

Имаш право на квалитетно образовање. Требало би да те подстичу да идеш у школу, до највишег нивоа до кога можеш да стигнеш.

ЧЛАН 29.

Твоје образовање би требало да ти помогне да искористиш и развијеш своје таленте и способности. Такође, требало би да ти помогне да живиш у миру, чувајући животну средину и поштујући друге људе.

ЧЛАН 30.

Имаш право на упражњавање сопствене културе, језика и вере – или било чега сличног што одабереш. Мањинским и домородачким групама је потребна посебна заштита ових права.

ЧЛАН 31.

Имаш право на игру и одмор.

ЧЛАН 32.

Имаш право на заштиту од рада који ти наноси зло и који је лош за твоје здравље и образовање. Уколико радиш, имаш право на безбедност на послу и поштену зараду.

ЧЛАН 33.

Имаш право на заштиту од штетних дрога и трговине дрогом.

ЧЛАН 34.

Имаш право на ослобађање од сексуалног злостављања.

ЧЛАН 35.

Нико не сме да те киднапује или прода.

ЧЛАН 36.

Имаш право на заштиту од било које врсте експлоатације (или било ког облика искоришћавања).

ЧЛАН 37.

Нико не сме да те казни на суров начин или тако да ти нанесе повреду.

ЧЛАН 38.

Имаш право на заштиту и ослобађање од учествовања у ратним дејствима. Деца испод 15 година старости не могу да се силом мобилишу у војску, нити да учествују у рату.

ЧЛАН 39.

Имаш право на помоћ у случају да си повређен/а, или да се према теби лоше опходи.

ЧЛАН 40.

Имаш право на законску помоћ и поштен третман у оквиру правосудног система, који поштује твоја права.

ЧЛАН 41.

Уколико закон твоје земље обезбеђује бољу заштиту твојих прва него што је то случај са одредбама ове Конвенције, онда се примењује тај закон.

ЧЛАН 42.

Имаш право да знаш своја права! Одрасли би требало да знају та права и требало би да ти помогну да их и ти научиш.

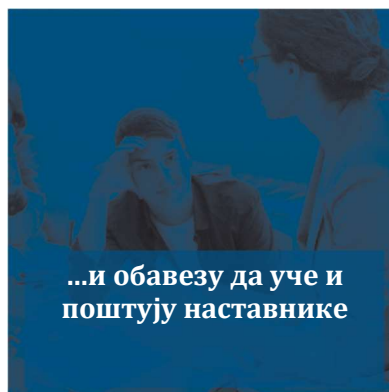
ЧЛАНОВИ 43. ДО 54.

У овим члановима се објашњава како би владе и међународне организације, као што је UNICEF, требало да се понашају, како би били сигурни да су деци ова права гарантована и заштићена.

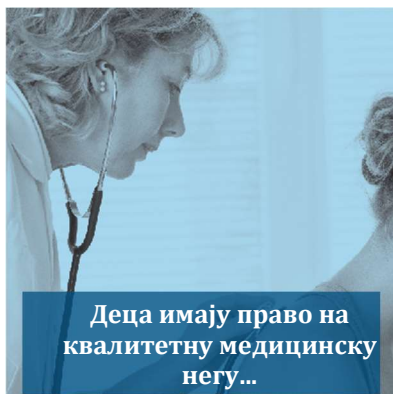
ТАБЕЛА ПОТРЕБА И ЖЕЉА

ПОТРЕБЕ	ЖЕЉЕ
чист ваздух (члан 24. – здравље)	заштита од дискриминације (члан 2.)
питка вода (члан 24. – здравље)	бицикл
пристојно склониште (члан 27. – животни стандард)	модерна одећа
образовање (чланови 28. и 29.)	брза храна
изношење сопственог мишљења (члан 12.)	путовања за годишњи одмор
медицинска нега (члан 24.)	новац за трошење
хранљива храна (члан 24.)	сопствени компјутер
игра (члан 31.)	мобилни телефон
игра (члан 31.), прилике за упражњавање вере, културе и језика (члан 30.)	телевизор
заштита од злостављања и злоупотребе (члан 19.)	сопствена соба – луксуз (члан 16. - мада постоје питања приватности)

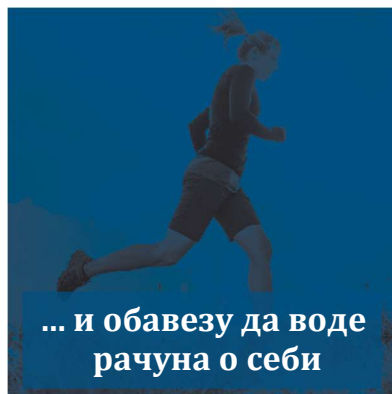
ПРАВА И ОБАВЕЗЕ ДЕЦЕ

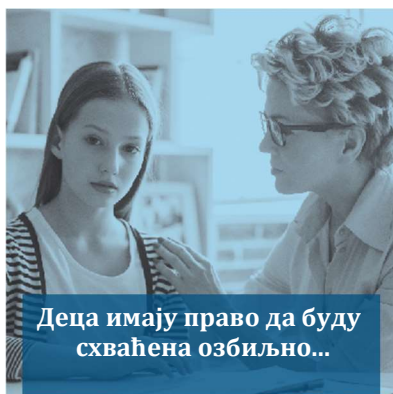
ПРАВА И ОБАВЕЗЕ ДЕЦЕ (НАСТАВАК)

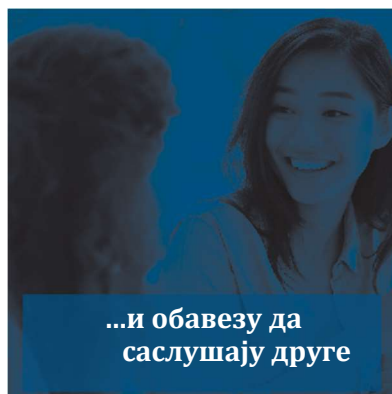
Деца имају право на
квалитетну медицинску
негу...

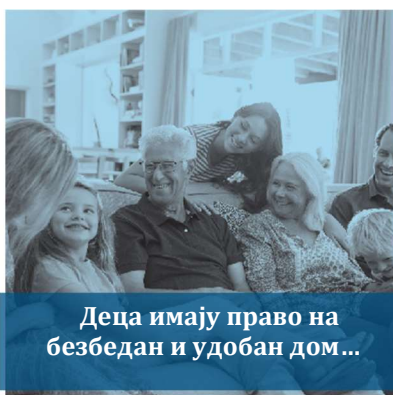
... и обавезу да воде
рачуна о себи

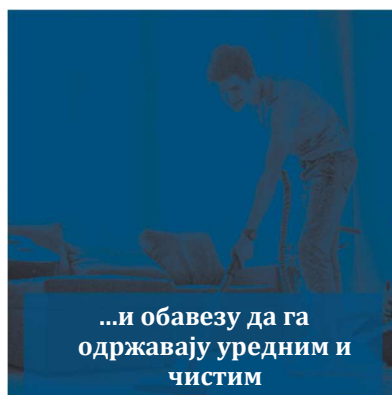
Деца имају право да буду
схваћена озбиљно...

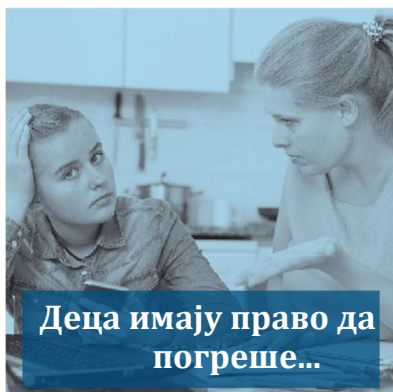
...и обавезу да
саслушају друге

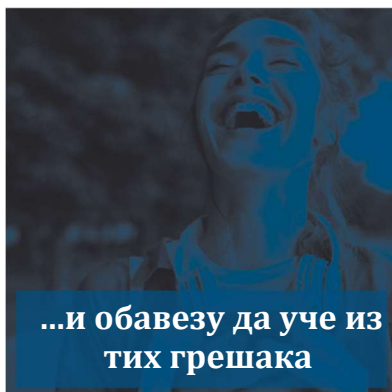
Деца имају право на
безбедан и удобан дом...

...и обавезу да га
одржавају уредним и
чистим

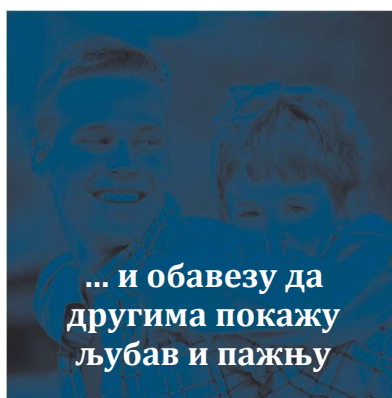
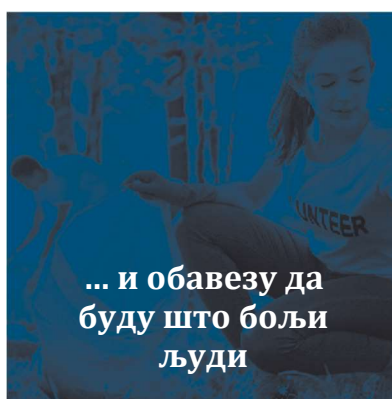
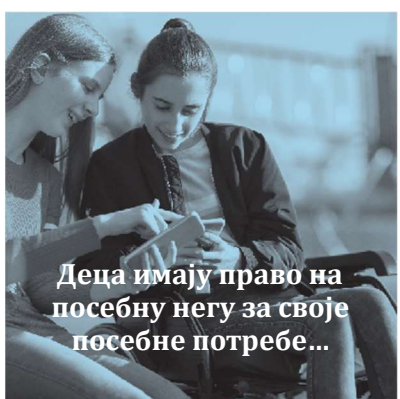

Деца имају право да
погреше...

...и обавезу да уче из
тих грешака

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ ДЕЦЕ (НАСТАВАК)

МОЋИ И УМЕТИ: НАШЕ РАЗЛИЧИТЕ СПОСОБНОСТИ

2.2

Свако од нас има различите способности и ограничења. Способности нам омогућавају да достигнемо своје циљеве, док нам ограничења представљају препреку за добробит и једнакост услова. Људи који имају другачије способности се често суочавају са дискриминацијом и стигматизовањем због општих схватања и физичког окружења које није прилагођено њиховим потребама. Важно је напоменути да су људи са другачијим потребама активни учесници сопственог живота и средине у којој живе, те да универзалност права гарантује промовисање истих права за све. Препреке се морају уклонити тако да обезбедимо да се права свих остваре и поштују. То значи да сви заједно морамо да радимо како би нашу заједницу учинили инклузивнијом и праведнијом.

Ова радионица полазницима представља физичка, социјална и економска ограничења која људи могу имати, са нагласком на социјалне препреке које људе са посебним потребама чине још рањивијим и подложнијим дискриминацији и ограничењу могућности које им се пружају. Полазници ће утврдити начине на које могу да се супроставе и промене ове препреке, како би заједница постала инклузивнија, уз поштовање права свих који у њој живе.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују универзалност људских могућности, ограничења и различитих способности;
- идентификују изазове на које наилазе људи са посебним потребама, као и врлине које их красе;
- прихвате универзалност права свих људи, укључујући и оне са посебним потребама, те да установе начине на које млади могу активно да учествују у суочавању са изазовима које носе ограничења и промовишу једнака права за поштеније и праведније друштво.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Свако од нас има различите способности и врлине. Млада особа која има само једну ногу може бити много боља у математици него и најбржи човек у том граду, а млада особа која има потешкоће у учењу може бити много бољи плесач него што су то њене сестре. На крају крајева, сви имамо иста права.
- Људи са посебним потребама наилазе на многе изазове који су настали више због њихових социјалних ограничења, ставова и препрека, него што је то услед њихових другачијих способности.
- Како бисмо наше заједнице учинили инклузивнијим, важно је да сви заједно радимо на превазилажењу наших друштвених ставова, стигми и препрека.

Потребан материјал

- **Почетак:** лист са табелом ограничења (види у наставку).
- корпа или кутија са предметима који се лако могу узети и пребројати (нпр. бомбоне, воће, каменчићи, исл.); две или три мараме (као повез преко очију); два или три канапа или траке (за увезивање руку); табела са различитим способностима.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Ова радионица се односи на промовисање универзалних права и неге коју треба пружити, како би се фокусирали на права и обавезе које имамо сви, као активни чиниоци друштва. Инклузија је кључни елемент вредности Европске уније и један од хоризонталних циљева програма „Erasmus+“.
- Полазницима је важно рећи да, осим Конвенције УН о правима детета, постоји и посебно поглавље под насловом Конвенција о правима особа са посебним потребама, које гарантује ова права.
- Почетак: проверите да ли имате довољно примерака табеле са ограничењима (види у наставку) тако да свака група може да добије по једну.
- Уколико је то могуће, позовите особу која је у заједници надлежна за питања особа са посебним потребама. Као омладински радник или наставник у формалним образовним институцијама, можете позвати и представнике локалних НВО или хуманитарних организација и замолити их да спроведу додатну обуку.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: НАША ОГРАНИЧЕЊА

10-15

Метод

1. Нека полазници оформе групе од по троје до петоро и дајте свакој групи лист флипчарта и оловке.
2. Реците полазницима да размисле о сопственим могућностима и да на папир испишу три врлине и три ограничења које поседују. Наложите свакој групи да разговара о томе што су написали, те да направи мерач, где ће са једне стране да ставе врлине а са друге ограничења. Поделите табелу са ограничењима (ниже) свакој групи и реците им да поразговарају о категоријама ограничења које су наведене у табели.
3. Дајте им за ову активност не више од 10 минута а затим приступите групном разговору о ограничењима и врлинама, како је наведено у групној активности, са нагласком на то како се друштво односи према ограничењима која имају људи са посебним потребама и како друштвени ставови и препреке угрожавају њихова права.

ВРСТА ОГРАНИЧЕЊА	КРАТАК ОПИС	ПРИМЕР
физичко	различите физике или менталне способности	недостатак вида, слуха, појединих физичких и интелектуалних способности
економско	недостатак/неадекватна количина новца и средстава	бескућници
културно	упражњавање културе која ствара препреке за одређене људе у заједници	рани бракови
социјално	недостатак/неадекватност породице/старатеља	сиротишта

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ ИГРА ЈЕДНАКОСТИ/ПРАВИЧНОСТИ

Ова активност ће омогућити полазницима да направе разлику између једнакости и правичности. С обзиром да имамо различита социјална, економска, културолошка и физичка ограничења, „једнакост“ би могла бити дискриминаторска. То наглашава потребу постојања „правичности“, где ћемо моћи да препознамо наше разлике и утврдимо простор за усвајање ограничења која су настала услед друштвених ставова и веровања, усмерених ка појединим посебним потребама, половима, класама и културама.

Ова игра показује како једнакост може бити дискриминаторска тако што људе третира на исти начин. То што ћете од полазника тражити да разговарају о томе како да игра постане и правична, би требало да омогући расправу о томе да је неопходно узети у обзир и посебне потребе и прилагодити правила игре тако да буду не само једнака већ и правична за све.

25-30

Метод

- Међу полазницима одаберите добровољце који су расположени да ураде нешто од следећег (требаће Вам по два или три за сваку опцију):
 - да им се стави повез на очи;
 - да им се вежу руке (некима напред, некима позади);
 - да спроведу активност држећи једну руку стално у џепу (тако да могу да користе само једну руку);
 - да ходају на коленима (проверите да ли је ово безбедно);
 - да спроведу активност без икаквих „ограничења“.
- Реците добровољцима да стану са једне стране учионице а осталима да се скупе у другу страну и да посматрају.
- Реците добровољцу да стави повез преко очију / веже руке другом добровољцу.
- Поставите корпу или кутију са предметима које је лако поводити и избројати на око 20 метара од групе добровољаца.
- Реците им да када кажете „Крени!“, добровољци морају да дођу до корпе/кутије, поваде што више предмета и врате се на почетни положај, што је брже могуће.
- Када су завршили са овим, нека сваки добровољац преброји колико је предмета донео.

7. Затим, нека цела група, кроз разговор, одговори на следећа питања:
- *Колико је ова активност одраз онога што се догађа у стварном животу? Шта сте из овога научили?*
 - *Које су то посебне потребе код појединих особа којих сте свесни? Наведите светски познате или историјске личности које су имале посебне потребе, питајте их / помозите им да се сете неких националних или локалних успешних особа са посебним потребама.*
 - *Који су то неки од изазова са којима се особе са посебним потребама суочавају?*
 - *Како можемо да решимо те изазове? Како да уједначимо правила игре и унесемо у њу праведност? Како да обезбедимо да свако има једнаке шансе да дође до предмета? (Нагласите им да предмети представљају једнаке прилике, које обухватају и образовање и третман у кући и заједници, друга једнака права, исл.)*
 - *Да ли је овде некоме потребна посебна помоћ/подршка? Да ли неко познаје неког другог – било да је то члан породице, друг или неко из заједнице, коме је потребна посебна помоћ/подршка? Којим појединцима или институцијама они могу да се обрате за помоћ?*
8. Ако сте на радионицу позвали стручног говорника, постарајте се да полазници имају времена да му поставе питања. Такође га можете питати и да он води разговор.

РАЗГОВОР

Метод

10-15

1. Реците полазницима да формирају групе од по троје или четворо и да расправе следеће две ствари:
 - две кључне ствари које су научили на овој радионици;
 - *Наведите једну врлину и једно ограничење које може имати свако од нас као члан неке мање групе?*
 - *Наведите две промене које би направили у својој заједници или школи како би оне постале инклузивније и преведније?*
 - *Наведите две ствари које би могли да ураде како би се према другима понели много правичније?*
2. Вратите расправу на шири концепт права и обавеза и нагласите кључна сазнања са ове радионице.
 - Свако од нас има различите способности и врлине.
 - Особе са посебним потребама се суочавају са многим изазовима који су последица друштвених ограничења, ставова и препрека, пре него што је то услед њихових посебних потреба.
 - Како бисмо наше заједнице учинили инклузивнијим, важно је да сви радимо заједно на рушењу друштвених предрасуда, стигми и препрека.
 - Позитивна дискриминација може имати и „ефекат бумеранага“ – једнаке прилике су од кључног значаја за оне који их немају. На пример, позитивна дискриминација је да људи са посебним потребама буду изузети од испита из језика који је неопходан за добијање дипломе. Као последица, они ће добити диплому али ће бити у неправедној позицији на тржишту рада. Праведна прилика је када се онима којима је то потребно обезбеде посебне образовне алатке, тако да и они могу да полажу испит из језика. Обично је лакше и јефтиније правити позитивну дискриминацију јер је много више напора и енергије потребно за пружање једнаких али правичних прилика.

РОД И ДРУШТВЕНЕ УЛОГЕ 2.3

„Девојчице би требало ово, дечаки оно...”

Сви смо ми рођени у друштвима која нам намећу одређена очекивања, у зависности од тога да ли смо мушко или женско. Полови се односе на физичке разлике између мушкараца и жена, као плод биолошких карактеристика. Родови се, пак, с друге стране, односе на друштвено научена понашања и очекивања која су повезана за два пола. То су ствари које су успоставиле културе и друштва а које су се кроз историју, временом мењале. Начин на који се облачимо, на који се понашамо, оно што мислимо, наше улоге у кући и на послу који евентуално имамо – све су то примери из живота на које обично утиче наш род. Кроз историју, жене су углавном имале мања друштвена очекивања. Иако су мушкарци, у многим друштвима, традиционално имали већа права у поређењу са женама, њихов род им је такође наметао и превелика друштвена очекивања.

Ова радионица ће полазницима представити појмове рода, улоге коју родови имају и стереотипе који су за њих везани. Полазници ће се подстицати да поделе своје мишљење, осећање и искуство, како би стеротипе о сопственом роду довели у питање и предузели кораке ка њиховом превазилажењу.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разликују појмове „пол“ и „род“;
- критикју сопствена и уверења и стеротипе друштва о улози родова унутар породице и заједнице;
- идентификују ограничене улоге родова и начине на које се то може променити.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Наше мушке и женске особине су биолошки и физиолошки утврђене и оне су универзалне. Род је, пак, друштвено одређен и може се у великој мери разликовати, у складу са контекстом, као и са класом, културом и религијом.
- Мушкарци и жене су често лимитирани или ограничени очекивањима од рода која су везана за њихово друштво али не и неизоставно у погледу њихових биолошких карактеристика.
- Улоге мушкараца и жене су се временом промениле и мењају се и даље. Важно је суочавати се са њима и мењати их када су ограничавајуће и када угрожавају права појединаца.

Потребан материјал

- **Почетак:** лопта (или папир згужван у лопту).
- **Опција 1:** црвене, жуте и зелене (као светла на семафору) картице (по један комплет за сваког полазника).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Како би се подвукла разлика између полова и родова, побрините се да се стално позивате на биолошки или физички опис који се може повезати са половима, као и друштвене норме и описи који су везани за родове.
- Почетак: уколико имате велику групу, можда ће Вам бити потребне две лопте.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: КО ЈЕ ТО РЕКАО?

Метод

1. Дајте сваком учеснику црвену, жуту и зелену картицу (као семафор).
2. Реците им да ћете прочитати неке изјаве које представљају оно што би људи могли да мисле о себи и својој улози у друштву (види у наставку) а да ће они после сваке изјаве подићи црвену картицу уколико мисле да се то односи на мушкарце/дечаке, зелену ако се односи на жене/девојчице и жуту ако би могло да се односи и на једне и на друге. Подсетите полазнике да би требало сами да донесу своју одлуку, а не да раде исто што и они које сматрају својим друговима.

Изјаве:

- *Ја не плачем. Плачу само слабији.*
 - *Морам да осећам да сам лепа и привлачна.*
 - *Трудим се најбоље што могу да управљам кућним буџетом.*
 - *Упражњавам секс кад год то пожелим.*
 - *Волим да будем родитељ.*
 - *Ако не знаш да куваш, нико те неће оженити.*
 - *Мени је важно да сам миран и учтив.*
 - *Могу да изађем из куће и играм се кад год то хоћу.*
 - *Ја сам главни у фирми/држави.*
 - *Моје одлуке не би требало да се доводе у питање.*
 - *Могу да имам секс са више партнера.*
 - *Не тражим помоћ, не причам о својим проблемима, морам то сам да решим.*
 - *Требало би да будем храбар.*
 - *Требало би да се изгледам секси, али не превише.*
 - *Требало би да будем паметна, али не превише.*
 - *Требало би да будем осећајна и емотивна.*
3. После сваке изјаве питајте полазнике да објасне разлоге свог избора. Групишите сличне погледе, примедбе/размишљања као и она која су потпуно супротна и упишите их на флипчарт.
 4. Користите ове групе примедби као основу за расправу, усмеравајући је следећим потпитањима:
 - *Шта сте приметили на основу одговора? Да ли постоји нешто што мушкарци могу да раде а жене не (и обрнуто)? Да ли је то због припадности особе одређеном полу или одређеном роду?*
 - *Дефинишите пол. (мушки или женски – биолошки засновано, на физичким карактеристикама).*
 - *Дефинишите род. (мушки или женски – културолошки или социјално утврђене улоге, тако да нису засноване на биологији али су општеприхваћене у друштву).*

- На која ограничења наилазе жене због свог рода? А мушкарци?
- Шта је то што вам се допада код вашег рода? А шта је то што бисте променили?
- Дефинишите стереотипе. Дајте примере. (цитирајте их из дела почетне активности).
- Како долази до стварања стереотипа? Да ли је то нешто што се учи у школи, медијима, цркви, друштву, породици идр.?
- Како можемо да променимо стереотипе о роду и ставове који представљају ограничење за род?

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ОПЦИЈА 1. ЊЕНА ПРИЧА

Као пример промене улоге родова, ова активност ће подстаћи полазнике да размисле о томе како се временом мењала улога жене.

Метод

1. Реците полазницима да оформе групе од петоро до седморо (уколико имате велику групу).
2. Реците им да унутар групе поразговарају о следећим питањима:
 - Ко често има контролу над одлучивањем, новцем и ресурсима? Зашто је то тако?
3. После 5 до 10 минута, најпре прочитајте наглас а потом са групом и расправите следеће статистичке податке (користите статистику на нивоу нације, уколико је то могуће, како бисте нагласили разлику по регионима). Можете их чак питати да пробају да погоде који је проценат жена у парламенту и шта мисле колико жена зарађује у односу на исти посао који обавља мушкарац?
 - Жене у политици: од 1995. до 2012, просечан број жена у парламентима широм света је порастао са 11,3% на 20,3%. Ипак, у појединим земљама тај број је и даље нула (Вануату), док је у другима чак и 51,9% (Руанда)*
 - Плате жена: студија о платама у 43 државе, која је објављена 2012, открила је да су жене у просеку плаћене 18,4% мање од мушкараца који се баве истим послом**
 - Жене и образовање: глобално, просек девојчица које уписују школу је 49,2% (за основне школе), 49,2% (за другоистепено образовање) и 51,9% (за трећестепено)***
4. Питајте групу да разговара о овој статистици, усмеравајући их следећим питањима:
 - Да ли ова статистика показује напредак ка једнакости мушкараца и жена? Објасните зашто.
 - Дефинишите стереотипе. Дајте примере.
 - Како стереотипи настају? Да ли је то нешто што се види у школи, медијима, цркви, друштву, породици идр.?
 - На која ограничења наилазе жене због свог рода? А мушкарци?
 - Како можемо да променимо стереотипе о роду и ставове који представљају ограничење за род?

* Inter - Parliamentary Union, доступно на www.ipu.org

** Tijdens, K.G., Van Klaveren, M. (2012) Frozen in time: Gender pay gap unchanged for 10years. Brussels, ITUC

*** подаци Светске Банке, доступни на database.worldbank.org

ОПЦИЈА 2. ИГРА „КОРАЧАЈ КРОЗ ЖИВОТ“

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- За ову игру ће вам требати велики празан простор, тако да би имало смисла да се ова игра одвија на отвореном простору.
- Постоје 24 картице са неједнаким друштвеним улогама у овој игри. Уколико имате више полазника у групи, мораћете сами да додате неке картице.
- Уколико у групи има мање од 24 полазника, потрудите се да буду подељене све оне картице са женским улогама.
- С обзиром да је тема прилично осетљива, по окончању игре неопходно је дати мало дубља појашњења. Ако би се Ви као предавач осећали пријатније, можете у ову активност да уврстите и нека стручна лица.

Метод

1. Поставите полазницима следећа питања:
 - Да ли свако у друштву има једнака права или једнак приступ ресурсима? Дајте неке примере?
 - Да ли поједини чланови друштва имају предност у односу на неке друге? Који би то били чланови и које су то предности?
 - Да ли бисте себе описали као неког ко има пуно моћи или мало моћи? Зашто?
2. Објасните полазницима да ће играти игру како би пронашли одговоре на ова питања. Реците им да оформе веома праву линију, било би добро од једног до другог краја просторије или напољу.
3. Онда дајте сваком полазнику пресавијену картицу и објасните им да свака картица представља улогу коју ће полазник да има током игре. Нико не сме своју улогу да открије другоме.
4. Затим читајте доње изјаве, једну по једну. После сваке, реците полазницима да размисле о њој из угла лика којег су добили на картици. Уколико сматрају да је изјава тачна, нека направе велики корак напред. Уколико мисле да се она не може применити на њихов лик, нека се не померају. Ако мисле да је изјава само делимично тачна, нека направе мањи корак напред.

Изјаве за игру „Корачај кроз живот“

Имам довољно хране да могу да једем сваки дан.
Ја доносим одлуке у нашем домаћинству.
Ако се не слажем са нечим, могу то лако да кажем.
Имам/имао сам приступ основном образовању.
Имам/имао сам приступ средњем образовању.
Имам/имао сам приступ факултетском образовању.
Ако се разболим, доступне су ми здравствене установе.
Ако би моји родитељи/супружник умрли, моје материјалне околности се не би промениле.
Моје мишљење се у породици уважава.
У ситуацији сам да помажем другима.
У својој заједници се осећам безбедно.
Када падне мрак могу да идем где год пожелим и да се осећам безбедно.
Никада нисам трпео/ла скесуално искориштавање.
Имам самопоуздање у сопствену контролу над мојом будућношћу.
Имам контролу над сопственим животом.

*Угледни сам члан своје заједнице.
Вероватно да ћу се суочити са физичким насиљем које је уперено
против мене.
Имам секс само онда кад ја то хоћу.*

5. Пошто сте прочитали и последњу изјаву, реците да сви полазници остану тамо где су се затекли. а затим реците свакоме да један по један, прочитају своју улогу са картице.
6. Реците добровољцима да кажу коју су улогу добили и како су се осећали када су ишли напред а како када су остајали у месту.
7. Питајте их:
 - Ко се углавном највише померао? Мушки или женски ликови?
 - Ко се углавном најмање кретао?
 - Шта нам то говори о неједнакости моћи у нашем друштву?
8. Сугеришите им да широм света постоји неравнотежа моћи између мушкараца и жена. Питајте полазнике да ли то важи и за њихово друштво. Реците им да мало креативно промисле о начинима на које су жене обично у неповољнијем положају у овом друштву у односу на мушкарце. Питајте их како традиционалне улоге које имају родови утичу на овај проблем.
9. Завршите закључком да је једна од последица ове неравнотеже моћи то да жене често бивају предмет нежељених сексуалних контаката у школи или на послу. Објасните им да ће на остатку часа истражити где су то још жене угрожене и на који начин оне могу да одговоре.

РАЗГОВОР

15

Метод

1. Питајте полазнике да у мањим групама испричају неке од прича из свог живота где су се људи побунили против постојећих стереотипа о роду.
2. Нека свака од тих мањих група исприча осталима најупечатљивију причу из своје групе.
3. Подсетите полазнике да је циљ ове радионице био утврђивање разликовања између пола и рода, као и идентификација и почетак борбе против родних стереотипа и суочавање са ограничењима која се намећу дечацама, девојчицама, мушкарцима и женама. Питајте неколико полазника да кажу шта мисле о стварима за које сматрају да су научили.

КАРТИЦЕ СА НЕЈЕДНАКИМ УЛОГАМА У ДРУШТВУ

НЕОЖЕЊЕН МУШКАРАЦ (35 ГОДИНА)	ПОСЛОВНИ МУШКАРАЦ	ТИНЕЈЦЕРКА ИЗ РОМСКЕ ПОРОДИЦЕ
ГЛУВО ДЕТЕ	НIV+ МОМАК	НIV+ ДЕВОЈКА
ДЕТЕ КОЈЕ ЖИВИ НА УЛИЦИ (16 ГОДИНА)	ПРОСТИТУТКА	ПОСЛОВНА ЖЕНА
РАДНИЦА У НВО	СТАРИЦА	МОМАК СА ОМЕТЕНИМ РАЗВОЈЕМ (17 ГОДИНА)
СЛЕПИ ДЕЧАК	НЕУДАТА ЖЕНА (40 ГОДИНА)	НАСТАВНИЦА
ГЛАВА ДОМАЋИНСТВА (ЖЕНА)	ТИНЕЈЦЕРКА КОЈА ЈЕ ИЗБАЧЕНА ИЗ ШКОЛЕ	ТИНЕЈЦЕРКА КОЈА ЈЕ УПИСАНА У СРЕДЊУ ШКОЛУ
ТИНЕЈЦЕРКА КОЈА СЕ УПИСАЛА НА ФАКУЛТЕТ	ТИНЕЈЦЕРКА У ИНВАЛИДСКИМ КОЛИЦИМА	ТИНЕЈЦЕРКА КОЈА ИМА БЕБУ

ДОМ НАШ ЈЕДИНИ

2.4

Сви ми који живимо на овој планети зависимо од њених ресурса, као што су вода, ваздух, енергија и тло. Ипак, наш потрошачки стил живота је допринео стварању озбиљних проблема животне средине са којима се данас суочавамо. Управо на младе људе пада терет проблема животне средине, јер се они са тим проблемима тренутно суочавају али ће и трпети последице њиховог нерешавања у годинама које долазе. Њихова улога је кључна у напорима за проналажењем решења за проблеме животне средине и смањење емисије угљеника, тако што ће се прихватити облици енергије који су одрживи, укључујући ту и обновљиве изворе.

На овој радионици полазници ће истражити како њихов стил живота и оно што раде може да помогне да се нашој планети живот продужи или скрати.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- наведу три проблема животне средине у својој заједници и да препознају свој допринос њиховом решавању;
- идентификују начине разрачунавања са тим проблемима, укључујући и две прилике које ће млади имати за учешће у активностима заштите животне средине.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Проблеми животне средине са којима се срећемо у великој мери су последица нашег потрошачког животног стила и наших потрошачких потреба. Због тога је на нама да се позабавимо тим питањима.
- Млади имају кључну улогу у улагању своје енергије и идеја за обликовањем безбеднијег и одрживијег животног окружења на нашој планети.

Потребан материјал

- **Почетак:** флипчарт са списком „чврстог отпада“ (види у наставку); маркер;
- **Разговор:** семе биља.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Почетак: пре почетка радионице, саставите списак „чврстог отпада“ на флипчарту.
- Било би од помоћи и млађима и старијима уколико би претходно обавили мало истраживање о добрим праксама у локалној заједници, како би полазницима могли да дају одговарајуће примере. Можете им чак и рећи да сами мало прикупе информације или пронађу локалне НВО или организација у које би могли да се пријаве као добровољци за рад на овим питањима.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ОТПАД: ОПСТАЈЕ ДУГО

Ова активност омогућава полазницима да добро погледају предмете којима су свакодневно окружени.

Метод

1. Покажите полазницима списак на флипчарту и објасните им да су то примери онога што називамо „чврстим отпадом“. Кажите им да ови предмети завршавају на депонијама.
2. Реците полазницима да формирају парове и сваком пару дајте лист папира и оловку.
3. Реците паровима да направе списак тих предмета редом, узимајући у обзир дужину времена које је потребно да се они распадну, почевши од онога коме је потребно најмање па до онога коме је потребно највише времена.
4. После 5 минута, питајте неке од добровољаца да прочитају то што су записали.
5. Када су то урадили, прођите заједно кроз тачне одговоре и подсетите полазнике да сваки производ може утицати на животну средину током једног од пет циклуса свог трајања:
 - набавка сировине;
 - производња;
 - дистрибуција;
 - конзумација;
 - одлагање.

Списак чврстог отпада:

- памук;
- пластична кеса;
- банана;
- стаклена боца;
- папир;
- гума;
- вунена чарапа;
- лимена конзерва (од супе или поврћа);
- кожа;
- поклопци од стиропора;
- алуминијумска конзерва (од напитака);
- пластична боца;
- опушак.

Научне процене периода распадања:

- кора од банане: три до четири седмице;
- папирна кеса: месец дана;
- памучни комад крпе: пет месеци;
- вунена чарапа: годину дана;
- филтер од цигарете: две до пет година;
- кожна ципела: 40 до 50 година;

- гумени ђон (на ципели): 50 до 80 година;
- лимена конзерва (од супе или поврћа): 80 до 100 година;
- алуминјумска конзерва (од напитака): 200 до 500 година;
- пластична кеса: 450 година;
- пластична боца: милион година;
- стиропор: непознато. Заувек?
- стаклена боца: непознато. Заувек?

(извор: <http://www.blm.gov/education/lnt/background/packing.htm> и <http://www.deq.state.or.us/wmc/solwaste/rethinkrecyc/K-3/RRK-308.pdf>)

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ИСТРАЖИВАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

НАПОМЕНА: Сумирајте учење из ове активности: како наш животни стил покреће економију, његов ефекат на људе и њихове вредности и утицај на нашу планету. Можете, као пример, да користите и неке приче из сопствене земље. Разговарајте и о појединачним акцијама које се могу обавити у том смислу.

Метод

1. Реците полазницима да формирају групе од по четворо до шесторо.
2. Реците им да између себе попричају о истраживачким пројектима унутар заједнице и да запишу своја искуства. Дајте им следећа питања за разговор:
 - Који је највећи проблем у твојој заједници?
 - Који су други проблеми животне заједнице или природне катастрофе које би могле из њих да настану?
 - Како су људи допринели стварању тог проблема? Како смо том проблему допринели и ми сами?
 - Шта се може учинити да се то реши? Шта ми можемо да учинимо?
 - Поједини проблеми животне средине су настали деловањем индустрије али постоје и успешна пословања која су одржива у смислу животне енергије – да ли је привредни развој добар или лош по животну окружење?
3. Реците групама да кажу закључке до којих су дошли.
4. Затим, окупите их поново у једну групу и објасните им појам управљања отпадом – смањити, употребити више пута, рециклирати.
5. Покедите расправу постављањем следећих питања:
 - Шта знате о пракси управљања чврстим отпадом, која би обухватала смањење, вишеструко коришћење и рециклирање? Дајте пример на који начин се може смањити, поново искористити и рециклирати пластична кеса.
 - Како се ова пракса спроводи у твојој породици и/или заједници?
 - Који су други проблеми животне средине у твојој земљи којих си свестан/сна?
 - Као људи, ми смо потрошачи и контролори. Шта ови појмови значе? Да ли смо више потрошачи или смо више контролори? Зашто?

РАЗГОВОР

10-15

Метод

1. Дајте им резиме ради почетка разговора.
2. Питајте полазнике да наведу две кључне ствари које су научили на овој радионици.
3. Подсетите их на кључна сазнања са ове радионице.
4. Проблеми животне средине са којима се сусрећемо су у великој мери последица нашег потрошачког начина живота и потрошачких потреба.
5. Млади имају кључну улогу при улагању своје енергије и идеја у обликовању безбедније и одрживије животне средине. Један од начина да се до тога дође је смањење потрошње, поновно коришћење и рециклирање производа.
6. Нека полазници посаде биљке као њихов допринос корацима ка отклањању проблема у заштити животне средине.

ШТЕДЊА И ТРОШЕЊЕ

ЦИЉЕВИ МОДУЛА

По завршетку овог модула, полазници ће моћи да:

- покажу вештине одговорног понашања према новцу и коришћењу ресурса;
- разумеју како њихов потрошачки избор утиче на њихову личну ситуацију, на друштво и животну средину;
- се кроз своје изборе, посвете одговорном и одрживом животном стилу.

Држећи се холистичког приступа према развоју који гајимо у „Афлатину“, промовишемо широк спектар дефиниција штедње; оне која обухвата и материјалне и нематеријалне изворе. Уштеда воде и одговорно коришћење природних ресурса су подједнако важни као и штедња новца. Млади људи, од 15 година па навише, доносе одлуке о штедњи сопственог новца и коришћењу ресурса. Њихова потрошачка моћ расте и потребно је да почну са припремом финансијске независности. Овај модул истиче вештине које ће помоћи младима да покажу одговорно коришћење и управљање ресурсима. Овде се наглашава како коришћење ресурса има финансијске и друштвене импликације, као и оне које су везане за животну средину.

3.1 НОВАЦ И ДОБРОБИТ

Новац је неизбежан део нашег живота – често нам је неизоставан да би дошли до онога што нам је потребно. Чак и у друштвима где је робна размена уобичајена пракса, новац је потребан како би се задовољиле одређене основне потребе. Ако имате довољно новца, или га немате уопште, или га имате превише, све то представља извор олакшања или фрустрација за многе од нас. Широм света, услед велике неуједначености, имамо људе који се муче да дођу до новца који би им омогућио пристојан живот, док други имају више него што би већина нас могла и да замисли.

Често, жеља за новцем може да доведе до стреса или напетости. Било би добро када бисмо застали и размислили о нашој вишеструкој емотивној и психолошкој привржености новцу. Такође би помогло када бисмо промислили и о томе шта се са новцем може а шта не може набавити и како он доприноси – или штети – нашој срећи и добробити. Ова радионица ће помоћи полазницима да разговарају о томе какву вредност за њих има новац и како може послужити као средство за достизање добробити а не као циљ сам по себи.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују ствари које су битне како би се дошло до свеопштег добра;
- препознају да новац представља само један од фактора помоћу кога се може доћи до добробити;
- испитају ставове о новцу и срећи и размотре све промене које су потребне како би се одразиле личне вредности и циљеви.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Новац је средство за достизање циља а не циљ сам по себи. Постоје одређене потребе за које је новац неизбежан (нпр. храна и одећа), али и друге важне ствари у животу за које новац није потребан (нпр. љубав и пријатељство). Срећа и осећање добробити се постижу на много различитих начина. Важно је разумети шта се новцем може а шта не може купити.
- Наш став према новцу може бити одраз онога што у животу ценимо. Ако застанемо за тренутак како бисмо проценили наш став, можемо да видимо шта тај став говори о нама и да ли постоје ствари које бисмо променили, задржали или развили.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Разговор о новцу може бити осетљива тема а активности би могле да открију многе различите погледе и мишљења. Пазите да останете неутрални и постављајте питања тако да се подстакне размишљање а не да преносите своје ставове.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: КОЛИКО ЈЕ НОВАЦ ТЕБИ ВАЖАН?

10-15

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у групе од петоро до шесторо и свакој групи дајте празан лист папира и оловку.
2. Реците им да у оквиру групе расправе колико је новац битан за њихову добробит и срећу и шта је то што је, по њима, мање или више важно од новца.
3. На скали од 0 до 10 (где 0 значи „потпуно неважно“ а 10 значи „најважнија ствар у животу“), група треба да се договори где ће одредити место за новац.
4. Реците свакој групи да напише свој резултат великим бројкама на папиру и да се спреме да образложе осталима зашто су тако одговорили. Реците им да такође, морају да идентификују три ствари за које мисле да су важније од новца и да их такође запишу на папир.
5. Нека свака група покаже лист папира са својим резултатима и одговорима.
6. Саслушајте повратне информације, а нека свака група да своје образложење за оцену.
7. Саберите све бројке и укупан збир поделите са бројем група, како бисте добили просечну вредност. На то ћете се вратити током фазе „Разговора“.
8. Сумирајте расправу или реците полазницима да то ураде.
9. Нагласите да, као кад је у питању економска добробит, исто тако су битне и емоционална, социјална и духовна добробит које утичу на свеопшту добробит човека.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ОПЦИЈА 2: ШТА ЈЕ ТО ШТО ЉУДЕ ЧИНИ СРЕЋНИМ?

25-30

Метод

1. Реците полазницима да раде у групама од по троје и да наизменично описују неки посебан тренутак у коме су заиста били срећни (нпр. породично славље; пошто су добро урадили писмени задатак; што су неког другог учинили срећним оним што су урадили; када су добили важну утакмицу). Нека започне расправа о томе у којој је мери новац играо улогу у том срећном тренутку.
2. Затим нека то испричају свима, па им реците да сумирају своја размишљања тако што ће играти игру „Заврши реченицу“. У овој игри полазници стоје или седе у кругу и додају један другом неки предмет. Истовремено се чује музика коју сте унапред припремили и када је зауставите, онај код кога је предмет треба да заврши реченицу: „Млади су срећни када...“
3. Наставите игру све док полазници не исцрпу све идеје.
4. На основу њихових одговора, питајте их прво да ли имају још нешто да додају, што би могло да допринесе њиховој будућој срећи и добробити, а за шта би требало да можда приштеде нешто новца?
5. Забележите њихове одговоре.

РАЗГОВОР

НАПОМЕНА: Подсетите полазнике да су на овој радионици размишљали о томе шта им је у њиховим животима вредно, шта их чини срећним, као и о месту које новац заузима у њиховој срећи и добробити.

10-15

Метод

1. Поделивши се у исте оне групе са почетка ове активности, реците полазницима да понове вежбу са почетка радионице, те да одлуче о резултату користећи скалу од 0 до 10.
2. Реците им да покажу резултат и поново их све на брзину саберите и поделите са бројем група, како би добили просечну вредност.
3. Да ли је добијени резултат већи или мањи него што је то било први пут? Другим речима, после ове активности и разговора, да ли су полазници осетили да се њихов став према новцу променио? Ако јесте, на који начин?
4. Да ли схватају да постоје ствари које новац може и ствари које не може да купи?
5. Објасните им да ће се, на следећим радионицама, бавити и другим питањима која се односе на новац.

НАУЧИТИ КАКО УШТЕДЕТИ НОВАЦ

3.2

Штедња је важна вештина за сваког од нас. Она нам помаже да акумулирамо вредна средства и увежбавамо дисциплину планирања и управљања ресурсима – а то су вештине које су кључне у многим периодима живота. „Афлатин“ промовише холистички приступ и подстиче шире схватање штедње које не обухвата само новац, већ и друге материјалне и нематеријалне ресурсе.

Ова радионица упознаје полазнике са појмом штедње новца а део који ће обухватити активност „Паметна штедња“, ће се бавити уштедом других ресурса, усмеравајући полазнике кроз планирање и практичну примену њихових навика везаних за штедњу.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују три или више разлога због којих људи штеде новац и одреде приоритете међу тим разлозима;
- идентификују три или више циљева штедње.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Свако од нас има другачији смисао живота. Именовање и одређивање приоритета у оквиру разлога за штедњу ће нам помоћи да се фокусирамо на циљеве и мотивишемо за реализовање штедње.
- Лични циљеви штедње су корисни за планирање како да се дође до финансијских и личних циљева.

Потребан материјал

- **Почетак:** лопта (нпр. од неког меканог материјала, клупко вуне или умотана чарапа); три велика листа папира, на сваком од њих, у врху, натпис: **ЛИЧНА УПОТРЕБА; НЕОЧЕКИВАНИ ТРОШКОВИ; БУДУЋЕ ПРИЛИКЕ.**
- табела са планом штедње (види у наставку).

Информација за предаваче: омладинске раднике и наставнике

- Омладински радници обично групне активности раде у паровима. Наставницима у формалним школама ће можда бити потребан помоћник – добровољац, или неко стручан – ко би био од помоћи приликом бележења одговора у почетној игри „Одговори на лопту“. Уколико има времена, полазници би могли да ураде обе главне активности на овом часу. Ако је време ограничено, одаберите једну.

- Као предавач, будите спремни да чујете и потпуно нереалне циљеве који би могли да обесхрабре младе када схвате колико је тешко доћи до њих. Није лако одвојити се од нереалних жеља, али не можемо се простирати више од губера. Подршка људима у постављању нереалних циљева је изазовни задатак и потребно је пуно пажње да се фокусирамо на реалну мотивацију онога за шта би млади могли бити заинтересовани.
- Побрините се да ову радионицу повежете са једном од претходних - „Моји снови“.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ОДГОВОРИ НА ЛОПТУ

Метод

1. Поставите полазницима следећа питања:
 - *Да ли одрасли штеде и ако штеде, за шта штеде?*
 - *Да ли млади штеде и ако штеде, за шта штеде?*
 - *Зашто је важно размишљати о каматним стопама и инфлацији приликом штедње?*
2. Реците полазницима да ће испричати своје приче о штедњи (на основу информација које су сакупили или на основу онога што од раније знају), играјући игру „Одговори на лопту“.
3. Реците полазницима да стану у круг и објасните им да ћете започети недовршену реченицу и бацити лопту некоме у кругу. Онај ко ухвати лопту ће морати да заврши реченицу. Пример: „Одрасли штеде... да би купили кућу.“
4. Пошто одговори, та особа понавља исти део недовршене реченице и баца лопту ка другоме у кругу, који потом мора да каже свој одговор пре него што понови процес и баци лопту даље.
5. Тражите од добровољца да бележи одговоре.
6. Затим наставите, нека се игра одвија брзо, повремено мењајући и почетак реченице, на пример:
 - *Млади људи често штеде за...*
 - *Штедња нам може помоћи да...*
7. Поставите листове папира са натписима одређених категорија, у предњем делу учионице:
 - лична употреба (нпр. штедња за друга или члана породице);
 - неочекивани трошкови (нпр. изненадна болест или неочекивани трошак за свадбени поклон);
 - будуће прилике (нпр. курсеви обуке).
8. Сумирајте одговоре који су дати и одлучите као група којој од три категорије одређени одговор припада.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ПРАВЉЕЊЕ ПЛАНА ШТЕДЊЕ

25-30

Метод

1. Поделите **Табелу са планом штедње** (види пример у наставку).
2. Подсетите полазнике на једну од претходних радионица – „Моји снови“ и њихове појединачне снове и циљеве.
3. Реците им да размисле о својим сновима и циљевима, те како могу да направе план штедње да би до њих дошли. Објасните им да ће се разматрати следеће:
 - Које су снове и циљеве претходно идентификовали?
 - Да ли су снови и циљеви и даље исти или су се променили?
 - Колико новца ће им бити потребно да дођу до тих циљева?
4. Реците им да идентификују три циља: два краткорочна (*ST*) и један дугорочан (*LT*). Подсетите их да краткорочни циљеви могу бити они за које је потребно неколико седмица или месеци (до шест месеци), док је за дугорочне потребно више од шест месеци.
5. Реците им да напишу три циља у одвојеним колонима у ступцу са леве стране, нпр:

ЦИЉ	ДО КАДА	ВАЖНОСТ	ПОТРЕБНО УШТЕДЕТИ	ИЗНОС ЗА СЕДМИЦУ/МЕСЕЦ ДАНА	КАКО УШТЕДЕТИ
купити нову књигу (<i>ST</i>)	6 седмица	2	12 дин.	2 дин. недељно	уштеда од џепарца
купити бицикл како би се ишло до посла (<i>LT</i>)	1 година	1	240 дин.	20 дин. месечно	повремени послови
породично славље (<i>ST</i>)	2 месеца	3	10 дин.	1–2 дин. недељно	уштеда од џепарца и у комбинацији са осталим члановима породице

6. Реците им да сада морају да одлуче колико је сваки циљ значајан и да их рангирају по приоритету (1 као „најважнији“, 3 као „најмање важан“).
7. Тражите од добровољаца да испричају један од својих циљева и заједно попуните примерак „Плана штедње“ на флипчарту, одређујући да ли је *ST* или *LT*; када ће им требати новац; колико је важно; потребан износ; износ који је потребно уштедети сваке седмице или месеца како би се дошло до циља; као и извор зараде.
8. Тражите од полазника да прођу исти процес са својим циљевима. Прошетајте по учионици и помозите уколико је неке потребна помоћ.
9. Сада тражите од полазника да удвоструче време које су себи дали да остваре циљ, те да поново израчунају износ који им је месечно потребан да би остварили циљ.

Питања за усмеравање разговора

- Каква је била твоја реакција када си схватио/ла колика је сума коју ћеш морати да штедиш сваке седмице или сваког месеца, да би остварио/ла свој најважнији циљ?
- Шта се догађа са износом новца који би требало да уштедиш сваке седмице или месеца уколико удвостручиш време које си одредио за уштеду како би остварио свој циљ?
- Шта можемо да научимо из ових обрачуна? Чак и уколико твоји циљеви коштају много, обично се до њих може доћи редовним одвајањем новца.
- Како вам „План штедње“ може помоћи?
- Шта бисте могли да урадите другачије сада када знате како да направите план штедње?

РАЗГОВОР

Метод

1. У паровима, реците полазницима да испричају три кључна разлога за штедњу и три лична циља за штедњу.
2. Питајте два или три пара да изнесу своје одговоре групи.

ПРАВЉЕЊЕ БУЏЕТА

3.3

Научити како се прави буџет можда није најузбудљивија ствар у животу младих људи, али свакако да је кључни корак који им може помоћи да остваре своје личне и финансијске циљеве. Полазици су већ упознати са штедњом и трошењем. Ова радионица се надовезује на та знања – спајајући њихове личне циљеве, приход, уштеђевину и трошкове – како би се направио буџет.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју појмове „буџет“, „вишак“ и „мањак“;
- направе једноставан буџет;
- примене ово учење у сопственом животу.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Буџет нам помаже да уравнотежимо приходе са трошковима наших потреба и жеља, те да на тај начин одговорно управљамо новцем.
- Новац може бити узрок многим стресовима те савладавање вештине контролисања наше финансијске ситуације и живота у оквирима наших средстава, може допринети личној добробити и циљевима.

Потребан материјал

- Почетак: десет лопти за сваку екипу (нпр. лопта од неког меканог материјала, клупко вунице или смотани папир); три „коша“ или обруча за сваку екипу.
- картице са појмовима потреба и жеља; модел „Плана буџета“, који дефинише временске рокове, вишак и мањак и даје пример обрасца за буџет.

Иформација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Услед комплексности ове радионице, препоручује се да предавачи провежбају прављење буџета пре него што почну да воде ову радионицу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: БУЏЕТ-КОШ

У овој игри, полазницима ће се, као групи, представити појам прављења буџета, пошто кроз игру „зараде“ неке „поене“ или „новац“.

Метод

1. Упознајте их са појмом „буџет“ и реците им да ће на овој радионици вежбати прављење буџета, што ће им помоћи да одговорно управљају својим новцем.
2. У припреми за ову игру, реците им да формирају групе од по петоро до седморо а да затим на листу папира, у два минута, напишу што више ствари на које се у породици троши новац. Затим, одредите пет најважнијих међу њима и обележите их бројевима од 1 до 5, по значају (нпр. храна, кирија, превоз, образовање, гориво), где ће 1 бити „најважније“ а 5 „најмање важно“.
3. Свака група затим нека покаже свој списак осталима и нека упореде то што су написали.
4. Оставши подељени у исте групе, поделите по 10 лоптица свакој групи. Објасните им да је потребно да убаце лоптице у кош како би освојили бодове који ће им се претворити у „новац“. Свака група ће имати по три коша која ће доносити различит број поена.
5. Једној групи дајте посебан задатак – да могу да користе само једну руку. А другој да може да користи само леву руку. Забележите њихове реакције на ове додатна правила.
6. Групе би требало да стану у линију најмање три метра удаљени од кошева.
7. Када кажете „САД!“, треба да убаце што више лоптица за два минута, али тако да сваки члан групе добије шансу да шутира барем једном.
8. Када време истекне, реците им да саберу поене које су освојили.
9. Одредите одређени износ новца за поене, тако да групе могу да израчунају колико су „новца“ освојили.
10. Питајте их потом колико новца је освојила свака група.

Питања за усмеравање разговора

- *Како су се осећале групе које су имале отежану околност да смеју да користе само једну руку?*
 - *Да ли мисле да је такмичење било фер?*
 - *Зашто мисле да је у овој игри додатно ово правило?*
11. Објасните им да неки људи у старту крећу кроз живот са одређеним отежавајућим околностима у односу на друге, нпр. тако што не могу да иду у школу или им није доступна здравствена нега. Такве ствари могу да утичу на нечију могућност да живи пристојним животом. Подсетите их на активност „корачања кроз живот“, са једне од претходних радионица!
 12. Затим, објасните им да су групе у које су били подељени, заправо породице. Имају месец дана да искористе новац који су скупили и морају да одлуче као група, како ће га потрошити.
 13. Прво, морају да направе списак ствари које су им потребне (подсетите их на списак који су претходно направили, по приоритетима) а потом да одлуче колико ће новца потрошити на сваку од њих. Дајте им 5 до 10 минута да се договоре. Треба да буду сигурни да им укупни трошкови буду мањи од прихода.
 14. После договора, нека по један добровољац објасни шта су решили а остали нека то прокоментаришу. Подсетите их да не постоје тачни и нетачни одговори.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ПРАВЉЕЊЕ ЛИЧНОГ БУЏЕТА

Метод

1. Подсетите полазнике на активност „Трошење“ на потребе и жеље са једне од претходних радионица, када смо причали о основним и трошковима за наше жеље.
2. Поделите им картице, ако им то буде од помоћи.
3. Објасните им да ће сада да направе сопствени буџет, заснован на стварним или предвиђеним навикама штедње и трошења у току месеца.
4. Прво им појасните појам „буџет“. Повежите им то са „Планом буџета“, којим се дефинишу појмови „буџета“, „вишка“ и „мањка“ и дајте им пример обрасца за буџет.
5. Нацртајте им тај образац на флипчарту тако да сви могу јасно да га виде. Објасните им делове који се односе на приход и трошкове у буџету.
6. Реците им да могу да прилагоде трошкове тако да они одговарају њиховим навикама.
7. Крените од извора прихода и кажите им да, као пример, узму неки реалан износ месечног прихода.
8. Затим пређите на трошкове и реците им да наведу неке реалне примере. Не треба Ви да попуните све колоне, већ им само дајте један или два примера.
9. Објасните им да када су све ставке у буџету добиле своје износе, прво би требало да додају изворе прихода а затим да додају све трошкове.
10. Подвуците укупне износе и питајте их:
 - Који део буџета има највећу вредност?
 - Шта још видите у овом буџету?
11. Подвуците последњи ред у обрасцу. Објасните им да је то један од најважнијих делова буџета. Тај број може бити или позитиван или негативан, у зависности од тога да ли је приход довољно велики да може да покрије трошкове. Уколико је број позитиван, онда се то зове „вишак“, што значи да имају приходе који су већи од трошкова. Ако је негативан, онда се зове „мањак“, што значи да су трошкови већи од прихода.
12. Када сте завршили са примером, реците им да свако ради индивидуално, или у паровима, како би направили сопствене буџете.
13. Побрините се да помогнете онима којима је то потребно.

ВЕЗАНА АКТИВНОСТ

1. Као додатну, повезану активност, можете им поставити следећа питања за крај:
 - Шта може да се уради ако имаш вишак, односно ако ти је остало новца?
 - Шта би требало да урадиш ако имаш мањак у буџету?
2. Дајте им три минута да раде у паровима а пар који је дао највише предлога осваја награду или добија аплауз целе групе!

РАЗГОВОР

10-15

Метод

1. Подсетите полазнике да ће, када направе буџет, имати бољу контролу над својим новцем и да ће знати колико новца могу да уштеде за ствари које су идентификовали на претходним радионицама.
2. Реците им да воде писану евиденцију о својим приходима, о свему што купују и свему на шта троше новац у току једног месеца, како би могли да своје приходе и трошкове држе у равнотежи.
3. Нагласите им да могу да користе образац буџета који сте користили на часу и да тако прате своје приходе и трошкове.
4. Кроз брзу активност „Гласај ногама“, питајте полазнике да ли мисле да ће на крају месеца имати:
 - мањак;
 - вишак;
 - савршену равнотежу.

НАПОМЕНА: Ово ће Вам дати прилику да проверите да ли су добро разумели нове појмове, а моћи ћете и да их подстакнете да наставе да спроводе ову активност и да сами провере да ли су били у праву!

МОДЕЛ ПЛАНА БУЏЕТА

ДЕФИНИЦИЈА БУЏЕТА

Буџет је збир процењеног прихода и начин на који ће он бити трошен у одређеном временском периоду.

ДЕФИНИЦИЈА ВИШКА И МАЊКА

Вишак је износ новца или количина робе који преостају када се задовоље све потребе. Мањак је недостатак новца или робе који су потребни.

БУЏЕТ	
ставке у буџету:	седмица 1: износ
приход	
УКУПАН ПРИХОД:	
трошкови	
лични	
забава	
образовање	
превоз	
породица	
УКУПНИ ТРОШКОВИ:	
УКУПНО – ВИШАК / МАЊАК (однос)	

3.4 ОБЛИЦИ ШТЕДЊЕ

На претходним радионицама полазници су разматрали предности штедње која им може помоћи да остваре своје циљеве. Морамо бити способни да новац сачувамо, тако да ће ова радионица помоћи младим људима да разумеју неке од различитих облика формалне и неформалне штедње које су им на располагању, као и начини на који функционишу различите услуге и производи. Посебно ће се обратити пажња на: штедњу код куће, клубове штедње, групе које пружају услугу кредитирања и штедње и личне рачуне (у поштама, финансијским институцијама или банкама).

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују неке од различитих облика штедње који су им на располагању;
- идентификују предности и мане различитих начина штедње;
- идентификују начине штедње који највише одговарају њиховим потребама.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Пошто су донели одлуку да штеде, било би разумно погледати који начини штедње постоје, као и која су то места где можемо да одложимо наш новац, нпр. у кући, у сеоским задругама, школама, микрофинансијским предузећима, банкама и другим финансијским институцијама.
- Људима су потребни различити облици штедње, па би требало погледати њихове предности и мане, што нам може помоћи да одлучимо шта је то што највише одговара нашим потребама.
- Демистификују се финансијске институције, па им млади могу прићи са много више самопуздања.

Потребан материјал

- картице са стручним информацијама о следећим облицима штедње: штедња код куће, клубови штедње, групе за кредитирање и штедњу и лични рачуни (у поштама, банкама или финансијским институцијама); листови флипчарт-папира са исписана четири облика штедње у врху.
- **Разговор:** мали самолепиви блокчићи за сваког полазника (алтернативно, могу се уцртавати тачкице на табли).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Посета банци или некој другој финансијској институцији како би се сакупиле информације у вези са банкарским производима, што ће бити од велике користи за ову радионицу. Такође, то је добра прилика да се успостави сарадња са локалним банкама или финансијским институцијама, те је могуће позвати и неке стручне госте који би присуствовали и говорили на овој радионици.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЊАЊЕ

ПОЧЕТАК: КРЕАТИВНО РАЗМИШЉАЊЕ

Објасните полазницима да ћете на овој радионици истраживати неке од предности и мана различитих облика штедње.

10-15

Метод

1. Поставите полазницима следеће питање:
 - Које је најбоље место где бисте чували свој новац који желите да уштедите и зашто?
2. Бележите све што кажу на флипчарт или на таблу.
3. Разговарајте о томе што су рекли или каква су им искуства у погледу тих питања.
4. Уз подпитања кратко их фокусирајте да кажу где би било најбезбедније место за чување новца и које су предности и мане сваке опције.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ТИХА ДЕБАТА

У овој активности, полазници ће научити нешто о четири различита облика штедње и учествовати у „Тихој дебати“ о предностима и манама сваке од њих.

25-30

Метод

1. Почните тако што ћете их поделити у четири једнаке групе.
2. Дајте свакој групи једну картицу која садржи стручне информације о једном од облика штедње: штедња код куће; клубови штедње; групе за кредитирање и штедњу; лични рачуни (у пошти, банци или кредитној задрузи).
3. Реците да један члан групе прочита осталима информацију са картице а затим нека сви разговарају о предностима и манама тог облика штедње.
4. Полазници као тим одлучују како ће презентовати ту информацију осталим групама (то може бити двоминутна представа, пантомима, читање вести или кратко предавање о предностима/манама).
5. Свака група представља свој облик штедње осталима. Нека полазници обавезно аплаудирају после сваке презентације.
6. Затим, пређите на игру „Тихе дебате“ тако што ћете четири листа флипчарт-папира, са натписом по једног од облика штедње, распоредити по учионици.
7. Раците полазницима да ће, на основу онога што су чули у презентацијама, на тим папирима да напишу своје коментаре о томе шта им се допада а шта не код одређеног облика штедње.
8. Како прелазе са једног на други папир, могу и да одговоре на коментар некога ко је нешто записао пре њих. На пример, ако је неко на папиру „Штедња код куће“ записао „Овај облик ми се допада јер је уобичајен и не тражи пуно времена“, неко би могао да дода „Да, али шта ако паднеш у искушење да од тог новца купиш нове патике

уместо да уштедиш за тренинг?“ а неко следећи би могао да стави неки други коментар итд.

9. После одређеног времена, приведите ову активност крају.
10. Дајте свакој групи по један лист папира и реците им да погледају све коментаре на њему, те да их сведу на неколико главних које ће показати осталима.
11. Свака група би требало да представи своје закључке осталима.

РАЗГОВОР

Метод

1. Објасните им да је понекад тешко заштити своју уштеђевину од трошења. Реците им да испричају своја искушења када су покушали да не потроше своју уштеђевину.
Ако им је потребно да их покренете, можете их питати:
 - *Да ли сте икада осетили притисак да потрошите своју уштеђевину?*
 - *Ко би могао да вам тражи новац који сте штедели?*

НАПОМЕНА: Уколико сматрате да би полазници могли да имају користи од активности где су им подељене одређене улоге, а у којој се истражују ситуације у којима би њихова уштеђевина могла да буде угрожена, погледајте Додатак и „Улоге са искушењима везаним за трошење уштеђевине“).

2. Затим, поделите полазницима по четири самолепива папира.
3. Реците им да ће показати који облик штедње сматрају најповољнијим тако што ће поставити папире (или папире) уз ту опцију.
4. Објасните им да могу сва четири папире да залепе уз исти облик штедње или их могу поделити на начин на који сматрају да је најбољи (алтернативно, полазници могу доцртавати тачкице на папир или таблу).
5. Подстакните их да самостално доносе одлуке који облик штедње да означе.
6. За ову активност им дајте пет минута. На крају, идентификујте који је облик добио највише папире или тачкица.
7. Као група, разговарајте зашто су неки облици штедње мање а неки више популарни.

СЛАГАЛИЦА

ШТЕДЊА КОД КУЋЕ

новац залепљен за наличје слике на зиду		
новац у тегли закопаној у дворишту		новац сакривен испод душека
новац убачен у јастук столице за седење		

ЛИЧНИ РАЧУНИ У БАНЦИ, ПОШТИ ИЛИ КРЕДИТНОЈ ЗАДРУЗИ

Влада регулише	накнаде које се плаћају за већину транзакција (нпр. за подизање новца)
различити облици шtedних рачуна који се могу изабрати	новац затворен у сефу у згради са обезбеђењем

РОТИРАЈУЋА ШТЕДНО- КРЕДИТНА ЗАДРУГА (ROSCA)

група пријатеља или рођака, обично из исте заједнице
чланови улажу исти износ новца сваког месеца на заједнички рачун
сакупљени новац иде сваког месеца другом члану
чланови често на овај начин штеде за одређене сврхе

ШТЕДНИ КЛУБ

пријатељи или породица групно штеде	чланови клуба одређују правила за повлачење новца
сваки члан има убележене уплате и исплате	
један рачун за све чланове	

3.5 ПАМЕТНА ШТЕДЊА

Штедња је значајан део управљања новцем. Ипак, није увек лако уштедети новац, посебно у време финансијске кризе. Осим тога данас живимо у свету који нас стално позива на трошење, сугеришући нам да су нам потребне стално нове ствари како бисмо били срећни – чак и онда када себи заиста не можемо да приушtimo тако нешто. Ипак, учећи од других, уз креативно размишљање и поновно промишљање о нашим ставовима, можемо ефикасно располагати ресурсима које користимо (као што су струја, вода, време и сировине). Можемо постати „паметни потрошачи“, тако што ћемо уштедети новац, смањити отпад и сачувати ресурсе за будуће генерације. „Афлатин“ промовише холистички приступ штедњи и на овој радионици ћемо истражити како моћемо да постанемо „паметни потрошачи“ сировина и ресурса, тако што ћемо их „поново користити“, „рециклирати“, „поправити“, „смањити њихову употребу“, „одбити њихово коришћење“ и „промислити о њиховом коришћењу“.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју да ова врста уштеде штеди новац и штити животну околину;
- моћи да просуде ефикасност 6 радњи - „поново користити“, „рециклирати“, „поправити“, „смањити њихову употребу“, „одбити њихово коришћење“ и „промислити о њиховом коришћењу“ – како би се допринело уштеди новца и заштити животне средине.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Штедња је важан део управљања новцем а може се односити не само на новац већ и на различите сировине и ресурсе.
- Уштеда ресурса може такође да заштити и животну средину и да помогне да постанемо одговорни грађани света.

Потребан материјал

- **Почетак:** папир за активност „Напуни је!“; по једна празна пластична флаша од 2 литра на сваких 5 полазника;
- картице са 6 радњи (исечених, спремних за коришћење).
- **Разговор:** папир са кратким подсетником за паметну штедњу (исечен у картице).

Иформација за предаваче: за младе предаваче и школске наставнике

- Припремите горенаведни материјал пре почетка радионице.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: НАПУНИ ЈЕ!

Ова активност ће натерати полазнике да креативно размисле како виšekратно коришћење неког предмета и продужење његовог животног века може да нам уштеди новац и помогне у очувању животне средине.

Метод

1. Почните тако што ћете на великом листу папира написати следећу изјаву: Оно што је за некога ђубре, за другог је благо.
2. Позовите полазнике да у паровима разговарају о значењу ове реченице. Затим, нека парови пренесу другима своја размишљања.
3. Затим, реците им да формирају групе од по петоро или шесторо и свакој групи дајте празну пластичну боцу од 2 литра, мало папира и оловке.
4. Реците им да, за 5 минута, смисле што је већи број начина на који та боца може да се искористи, па да забележе на папир све што им је пало напамет.
5. Реците им да се ту подразумева и исецање боце и одвојено коришћење тако добијених делова (нпр. исецање врха и коришћење доњег дела за одлагање шрафова, ексера или зрнастих плодова...).
6. Када је и то готово, нека свака група прочита шта је записала а потом похвалите оне који су имали највише предлога.
7. Објасните им да вишеструко коришћење предмета јесте боље по животну околину него њихово рециклирање, јер рециклажа захтева додатну енергију како би се материјал обрадио тако да поново може да се користи. Поновно коришћење предмета доприноси да првобитна енергија која је коришћења за његову производњу, траје дуже и досеже даље. Код поновне употребе предмета штеди се новац и чува се животна околина. Наведите им неку кратку студију случаја као пример добре праксе.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

6 РАДЊИ

Ова активност ће подстаћи полазнике да размотре различите начине уштеде ресурса, како би уштедели новац и очували животну средину.

Метод

1. Исеците картице са одговарајућих шест радњи и дајте сваком полазнику или картицу са називом радње или ону са њеном дефиницијом. Постоји шест различитих радњи и шест њихових дефиниција. Направите додатне копије или распоредите полазнике у парове, уколико је група већа од 12.
2. Објасните им да треба да пронађу своје партнере што пре, тако да се упаре називи радњи са њиховим дефиницијама.
3. Када кажете „САД!“ нека пронађу свог партнера.
4. Када су сви упарени, проверите да ли су то урадили исправно, у складу са доњом табелом. Можете да позовете и добровољца који ће проверити њихове одговоре.

ИСКОРИСТИ ПОНОВО	коришћење истог предмета више пута, било да се он поново напуни или се од њега, или његовог дела, направи нешто друго
РЕЦИКЛИРАЈ	поновна обрада већ коришћеног материјала и производа како би се од њега направило нешто друго
ПОПРАВИ	покушај поправке поломљеног предмета или предмета који не функционише исправно
СМАЊИ УПОТРЕБУ	смањити количину материјала или струје које се користе за одређени производ, како би се уштедело на новцу и ресурсима и како би се очувала животна средина
ОДБИЈ ДА КОРИСТИШ	рећи НЕ куповини производа уколико ти он није преко потребан или уколико је штетан по људе и животну околину
ПОНОВО ПРОМИСЛИ	размислити о бољем или ефикаснијем начину обављања радњи; размислити „Да ли ми је то заиста потребно?“ или „Могу ли то да направим боље а да потрошим мање енергије и да ме мање кошта?“

- Док су још у паровима, реците им да поређају 6 радњи оним редоследом који би им највише помогао да уштеде новац (Поново промисли - Одбиј да користиш – Поправи - Смањи употребу - Искористи поново - Рециклирај), тако да на врху буде оно најкорисније за њих а на дну оно што је најмање корисно.
- Нека се прошетају и погледају како су други распоредили картице. Нека наглас кажу било који коментар или поставе било које питање.
- Затим, нека поново пресложе картице, овог пута тако да горе буде она која би им највише помогла да сачувају енергију и заштите животну околину. Да ли је редослед остао исти?

Студија случаја за смањење употребе

Ево примера који им можете изнети, у коме се види како људи свакодневно промишљају о својим навикама, са циљем да смање употребу одређеног производа, очувају животну средину и уштеде новац:

Универзитет је покренуо кампању да људи користе шоље за кафу за вишекратну употребу пре него папирне које бацају сваки дан. Сви топли напици су наплаћивани са попустом за оне студенте који би донели своју шољу. Са кампањом су почели када су схватили да уколико би само 100 људи престало да користи папирне чаше и уместо њих доносили своју шољу, колективно би уштедели изворе и смањили загађеност који настају услед производње 50.000 папирних чаша годишње. Чаше за једнократну употребу имају штетно дејство по животну околину зато јер су:

- многе од њих направљене од 100% избељеног папира;
- многе од њих садрже у себи и пластику, тако да не могу да се рециклирају;
- подразумевају интензивну производњу.

РАЗГОВОР

Метод

- Поделите комплете картице „Паметне штедње“ мањим групама, тако да свака од њих одабере једну од идеја за коју мисле да би могли и једну коју не би могли да користе у свом свакодневном животу. Нека то пренесу осталима.

НАПУНИ ЈЕ! СПИСАК ПРЕДЛОГА (ЗА ПРЕДАВАЧА)

ПОСУДЕ ЗА РАСЕЈАВАЊЕ БИЉАКА – исеците горње делове пластичних боца и искористите доње да посадите биљке за своју башту.

ПОСУДА ЗА НАВОДЊАВАЊЕ – исеците боцу на пола, окрените наопако горњи део, направите рупу на затварачу и провуците парче фитиља или вунице тако да остане натопљен у води са доње стране (погледај фотографију, десно)

МИНИ СТАКЛЕНА БАШТА – исеците дно боце и њиме покријте засејане или тек никле биљке, како би свака од њих имала своју стаклену башту.

ЗАМКА ЗА МУВЕ ИЛИ ОСЕ – исеците горњу трећину боце; поставите „мамац“ (нпр. растворени шећер) на дно боце, окрените наопако горњи, исечени део, вратите га у боцу и залепите крајеве; додајте куке од жице како бисте га окачили да виси

ПАКОВАЊЕ ЗА ЛЕД – напуните боцу чистом водом и заледите је како бисте направили паковање за лед. Можете га понети са собом у торби за куповину како би предмети које купите остали хладни док се вратите кући.

УКРАСНО ЦВЕЋЕ – исеците дно боце а потом исеците горњи део на пет једнаких делова. Ишмирглајте пластику и обојите је. На сваки део окачите по један цвет.

ВАЗА – исеците боцу на пола, затим исеците пластични део у тракице и пресавијте тако да добијете овакав дизајн:

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТ – напуните боцу зрнима пасуља.

ЛОПАТИЦА – исеците горњи део боце а доњи користите као лопатицу за пиринач или сличне производе.

ПОСУДА ЗА КАЗАНЧЕ ТОАЛЕТУ – напуните боцу водом и сипајте је у казанче. Тако ће сваки пут када користите тоалет, доћи до уштеде воде.

извори:

Huffington Post: http://www.huffingtonpost.com/2012/01/24/top-20-things-to-do-with-plastic-bottles_n_1224013.html#s630591

<http://www.makeitandmendit.com/recycling-and-upcycling-plastic-bottles-in-the-garden/>

КРАТКИ ПОДСЕТНИК ЗА ПАМЕТНУ ШТЕДЊУ

ПОЈЕДНОСТАВИТЕ СВОЈ ЖИВОТ

Размислите у чему највише уживате. Често, ствари које нас чине најсрећнијим, нису на продају.

Проводите време са пријатељима и породицом, пре него у трошењу новца.

РАЗМИСЛИТЕ ПРЕ НЕГО ШТО КУПИТЕ НЕШТО

Свакога дана смо на искушењима да купимо нешто што нам није увек потребно. То може бити веома скупо, доприноси гомилању ствари и повећава отпад, загађује природне ресурсе и ваздух.

КУПУЈТЕ НА „ВЕЛИКО“ ИЛИ ПАКОВАЊА КОЈА САДРЖЕ ВИШЕ ПРОИЗВОДА

Често су производи јефтинији ако се купују у већим количинама. Зашто не повести у куповину и пријатеље и купити веће паковање како бисте сви заједно добили нижу цену.

ПОПРАВЉАЈТЕ ПОКВАРЕНЕ СТВАРИ

Иако нас често подстичу да купимо нову ствар уместо да поправимо стару, поправка може бити корисна.

Штеди се новац, ресурси и одлазак до продавнице.

ПОЗАЈМЉИВАЊЕ СТВАРИ

Позајмљивање алата и опреме, књига исл. од пријатеља, суседа и чланова породице може вам уштедети доста новца.

КОРИСТИТЕ ПАПИР СА ОБЕ СТРАНЕ...

...а и уштедите новац, дрвеће и планету! Од једног дрвета добијемо 8.333 листа папира за фотокопирање, односно за један рис папира (500 листова) је потребно 6% дрвета (www.actiontracker.org.uk)

ГАСИТЕ СВЕТЛО

Коришћењем мање струје, смањујете свој рачун али и потражњу за угљем, смањујући на тај начин оштећење животне средине до кога долази услед рада рудника угља.

НЕ ЖУДИТЕ ЗА МАРКИРАНОМ РОБОМ

Познатим личностима се даје маркирана гардероба да је носе. Теби не. Буди посебан. Немој жудети за маркама које носи неко други.

ИСКОРИСТИ СОПСТВЕНИ ТАЛЕНАТ ДА ЗАРАДИШ И УШТЕДИШ НОВАЦ ИЛИ ОДРЕДИ „ВРЕМЕНСКУ БАНКУ“

Коју вештину или таленат поседујеш од којих би могао нешто да зарадиш или за које би други платили? Организуј временску банку где ће њени чланови међусобно размењивати своје услуге користећи временске јединице уместо новца.

БРИНИ СЕ О СОПСТВЕНОМ ЗДРАВЉУ

Уколико ниси здрав, не можеш да радиш па самим тим не можеш ни да зарадиш.

КОРИСТИ ВРЕМЕ НА ПАМЕТАН НАЧИН

Размисли како би могао да организујеш време и да радиш неки повремени посао како би могао више новца да уштедиш.

ИЗНАЈМЉУЈ ОПРЕМУ КАКО БИ ЗАРАДИО НОВАЦ

НОВАЦ, МОЋ И ПРАВА

3.6

Експанзијом кабловске телевизије, интернета и споразума о слободној трговини, информације, култура, новац, робе и услуге круже светом невероватном брзином. Генерално, глобализација је у свету створила добитнике и губитнике. Неки људи имају од тога користи, док други губе. Неки уживају у свом богатству, моћи и утицају, док други не добијају свој део тог новца и моћи, нити се њихов глас довољно чује.

Велике корпорације премештају своје фабрике у земље у развоју, где се јефтина радна снага претвара у већи профит. Споразуми о слободној трговини, разлике у продуктивности и субвенције чине могућим да роба која се извози из развијених земаља обара цену локалних производа у земљама у развоју. Неједнакост коју је створила глобализација је видљива не само међу земљама, већ и унутар многих земаља малена мањина ужива у огромном богатству и моћи а огромна већина је сиромашна. Од глобализације се може пуно тога добити али да би се извукла корист, неопходно је имати образовање и ресурсе.

На овој радионици полазници ће сазнати више о неједнакости и разговарати о појму економске правде, у којој људи имају прилику за разумну и поштenu компензацију за свој рад, како би могли да буду у прилици да уживају у свом праву на пристојан животни стандард.

Економска правда, која утиче како на појединце, тако и на друштвене слојеве, обухвата и моралне принципе који нас усмеравају при формирању одређених економских институција. Те институције одређују колико свако појединачно зарађује за живот, склапа договоре, размењује робу и услуге са другима и на друге независне начине доприноси материјалним основама свог економског стања. Крајња сврха економске правде је да ослободи сваког појединца, како би се он креативно посветио неограниченом раду ван привреде, оном који се односи на ум и дух.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- идентификују три начина на који су новац и моћ неједнако распоређени у њиховој земљи, као и на глобалном нивоу;
- опишу утицај те неједнакости на појединца;
- разумеју појам „економске правде“;
- опишу могућа решења или начине на које се може повећати свест о економској правди као и њена промоција.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Новац и моћ су неједнако распоређени у свету и то може имати велики утицај на животне прилике и стандарде.
- Економска правда значи имати могућност за обвљање неког смисленог посла, добијањем поштене награде за тај посао и вођењем достојанственог живота.

- Свако од нас може играти улогу у промовисању економске правде, било да је то кроз сопствени начин живота, програме које смо изабрали да подржавамо или кроз рад који обављамо.

Потребан материјал

- Почетак: квиз „Кад би свет био једно село“;
- картице са улогама исписаним на њима – по једна за сваког полазника; изјаве у вези са микрофинансирањем, социјалним радом, прогресивним порезима и поштеној трговини – изрезане као посебне картице, како би могле да се читају;
- Разговор: цитат Нелсона Менделе на флипчарту.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Уколико у својој држави имате статистику о социо-економској расподели богатства, било би добро да то пренесете полазницима. Будите пажљиви са подацима који могу да изазову бурне реакције: овде није циљ да шокирате полазнике већ да их мотивишете да сами направе кораке на локалном нивоу.
- Игра "Ко иде напред":
 - подсетите полазнике да су већ играли једну сличну игру – али са изјавама везаним за тему родова. Направите нове изјаве које се односе на локалну ситуацију – можда ће зато бити потребно додатно истраживање. Потрудите се да кад отворите теме будете припремљени да о њима и разговарате;
 - побрините се да полазници имају довољно простора да се крећу напред током игре; уколико нема довољно простора у учионици, обавите активност напољу;
 - прочитајте сваки од програма пре радионице како бисте сами стекли увид у основне информације. Ако се, током часа, појави нека информација која Вам није позната, будите искрени: једноставно признајте да о томе не знате ништа али да можете да проверите за следећу радионицу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: КВИЗ „КАД БИ ЦЕО СВЕТ БИО ЈЕДНО СЕЛО“

НАПОМЕНА: На крају претходне радионице, од полазника сте тражили да слушају вести, прегледају новине или да погледају око себе, у својој заједници, како би идентификовали примере неједнаког распореда новца, моћи и права. Пре него што кренете са почетном активношћу, питајте их да испричају нешто од онога што су открили.

Објасните им да ће на овој радионици истраживати неједнакост и економску правду. На свету живи више од 7 милијарди људи, али ако би цео свет био једно село од 100 људи, како би изгледао? Овај квиз ће помоћи полазницима да схвате неједнакост у свету.

Метод

1. Реците им да се поделе у мање групе, од по троје или четворо.
2. Пређите на квиз „Кад би цео свет био једно село“ и постављајте питања, дајући групама одређено време да се договоре око сваког одговора.
3. На крају, питајте групе да кажу одговор. Онај одговор који је најближи тачном, доноси групи 5 поена. Ако неко погоди тачан одговор, добија 10 поена.

4. За групни разговор поставите следећа питања:

- Да ли вас је у статистици нешто изненадило? Шта?
- Да ли видите да се неке од тих чињеница догађају и у вашој земљи? Које?

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

КО ИДЕ НАПРЕД?

Полазници преузимају улоге одређених чланова друштва и иду по корак напред у складу са оним што мисле да би њихов лик био у стању да уради, урадио или је у прилици да уради.

Метод

25-30

1. Дајте сваком полазнику картицу са одређеним „ликом“, реците му да би требало да се понаша као он и да свој идентитет мора да држи у тајности.
2. Станите у један угао учионице и реците полазницима да стану у линију код супротног зида, лицем окренутим ка Вама.
3. Објасните им да ћете читати одређене изјаве и да свако од њих мора да размисли да ли је та изјава тачна или нетачна из угла његовог „лика“.
4. Уколико сматрају да је изјава тачна, треба да направе велики корак напред. Ако мисле да је нетачна, треба да остану у месту. А ако мисле да је делимично тачна, онда треба да направе мали корак напред.

Изјаве:

- *Имам довољно за храну сваког дана.*
 - *Дајем свој допринос одлучивању у мом домаћинству.*
 - *Могу да завршим/завршио-ла сам своје образовање.*
 - *Завршићу/завршио-ла сма средњу школу или факултет.*
 - *Лако могу да дођем до лекара када сам болестан-на.*
 - *Уколико мој родитељ/муш/жена умре, моћи ћу финансијски да преживим.*
 - *Ако се са нечим не слажем, могу лако то да изразим.*
 - *За посао који радим, добијам пристојан износ.*
 - *Могу да утичем на одлуке које се доносе на мом послу.*
 - *У прилици сам да помажем другима.*
 - *Мислим да имам добру будућност, пуну разних прилика.*
 - *У својој заједници се осећам безбедно.*
 - *Могу да добијем кредит како бих покренуо свој мали посао.*
 - *Имам контролу над сопственим животом.*
 - *У мојој заједници ме поштују.*
 - *Немам проблема са приступом чистој води и санитарном систему.*
 - *Породица која ме окружује ми пружа подршку.*
5. Када прочитате све изјаве, питајте их да погледају око себе, где ко стоји, те да кажу који је био њихов „лик“.

Питања за разговор

- *Како сте се осећали у улози коју сте добили?*
- *Шта сте мислили када су се остали око вас кретали другачије?*
- *Зашто су се кретали другачије?*
- *Који аспекти ове игре нам говоре како изгледа свет?*

НАПОМЕНА: Размислите о објашњавању или стварању дефиниција за поједине кључне појмове из ове вежбе: оснаживање; права; једнакост; рањивост; припадност заједници; припадност породици; искључивање из групе; поштење.

6. Затим, нека поразговарају како ова активност показује на који начин људи у свету немају исте прилике да иду кроз живот, из разних, компликованих разлога. Неки од тих разлога су везани за личне околности, или локалну односно националну ситуацију, док су други последица глобалних система. Они могу да обухватају и недостатак образовања и здравствене неге, лоше животно окружење и неадекватне услове живота, незапосленост или слабо плаћен посао, конфликте, недостатак подршке државе, или лични недостатак моћи и утицаја.
7. Људи то често називају „имањем“ и „немањем“. Постоје међудржавни и локални програми и иницијативе које се баве неједнаком дистрибуцијом богатства и моћи. Овде спадају:
 - социјални рад;
 - прогресивни порези;
 - микрофинансирање;
 - поштена трговина.
8. Реците полазницима да формирају четири групе и објасните им да ће истраживати предности и мане ова четири програма. Нагласите им да постоји много могућих решења, али да ће се овде разматрати само четири.
9. Дајте свакој групи једну од четири картице са чињеницама: социјални рад; прогресиван порез; микрофинансирање; поштена трговина.

СОЦИЈАЛНИ РАД је обезбеђивање социјалне а понекад и финансијске подршке, са циљем да се помогне побољшање добробити угрожених категорија људи (на пример, током периода болести или незапослености). Ту помоћ може да обезбеди држава, добротворна друштва, социјалне групе у оквиру заједнице или чланови породице или рођаци.

Људи плаћају порезе држави како би се из њих добијала средства намењена кључним услугама које друштво треба да пружи, као што су образовање и здравствена заштита. **ПРОГРЕСИВНИ ПОРЕЗИ** су покушај да се смање порези за људе који имају мање могућности да то плате, односно да се повећају онима који имају више могућности. Примери: виши порез за оне са вишим платама; виши порез на луксузну робу, као што су аутомобили, накит и алкохолна пића.

МИКРОФИНАНСИРАЊЕ је обезбеђивање финансијских услуга, као што су кредити, људима који имају ниска примања и који обично не могу да добију позајмницу од банака и других финансијских институција. Они који промовишу микрофинансирање, генерално верују да такав приступ може да помогне људима да изађу из сиромаштва. Критичари тврде да се коришћењем услуга микрофинансирања (*MFI*) упада у опасан круг задуживања и да се не излази из сиромаштва. Поједине *MFI* такође наплаћују и веома високе камате и траже кратке рокове отплате, што омета инвестирање у одговарајуће послове.

ПОШТЕНА ТРГОВИНА је социјални покрет који помаже произвођачима да побољшају свој живот кроз бољи приступ тржишту и бољим условима трговине. Циљ је да се произвођачима плати гарантовани износ тако да могу да планирају производњу, рад којим не штете животном окружењу и који им помаже да се развије локална заједница кроз плаћања социјалних премија.

Ова трговина такође настоји да подигне свест међу потрошачима у развијеним земљама. Постоје бројни производи обухваћени оваквом трговином, као што су разне рукотворине, кафа, какао, шећер, чај, банане, мед, вино, свеже воће, чоколада и цвеће. Пример: произвођачи кафе гаје органску кафу (без пестицида и хемикалија) и продају је организацијама у оквиру овог покрета, при чему добијају бољу цену од других произвођача кафе у њиховој земљи.

10. Реците групама да одаберу предавача у оквиру групе који ће водити разговор како би истражили колико је од помоћи њихов програм или иницијатива, у смањивању неједнакости међу људима.
11. Предавачи би на флипчарту требало да нацртају две колоне, под називима „Предности“ и „Мане“ а затим би требало да питају чланове своје групе да предложе шта да се упише у ове колоне у вези са њиховим програмом.
12. Затим нека полазници оцене свој програм од 0 до 10, где би 0 значило „није нимало од помоћи“ а 10 – „од изузетне помоћи“ при смањивању неједнакости.
13. Нека свака група размени своја мишљења са другима, кроз презентације. То може бити и кратка представа, илустрација (коју ће објаснити) или једноставно директна презентација.

Питања за разговор

- Шта сте сазнали из презентација?
- Да ли је било нечега што нисте разумели или о чему бисте хтели да сазнате више?
- Шта би по вама био најефикаснији програм за смањење неједнакости?
- Да ли можете да предложите неку другу врсту програма?

РАЗГОВОР

Метод

1. Сумирајте ову радионицу и помените следеће ствари:
 - свако има право на једнаке стандарде живота а опет многи људи у свету не уживају у том праву;
 - економска правда, што би отприлике значило пристојан посао, поштено плаћен и достојан живот, не представља реалност за велики број људи;
 - постоје програми и иницијативе за разрешење неједнакости, али свако од нас може да буде део одговорног грађанског понашања, кроз наш начин живота, програме које одабирамо за подршку и рад који обављамо.
2. Покажите полазницима цитат Нелсона Менделе:
Све док сиромаштво, неправда и неједнакост у приходима постоје на овом свету, нема одмора ни за кога. (Нелсон Менадела, говор о крају сиромаштва, Лондон, 2005.)

3. У вези са горњим цитатом Нелсона Менделе, написаном на флипчарту, питајте полазнике да ли сами могу да направе реченицу или фразу „3:9:27“ која ће алармирати друге на неједнакост у свету и која ће подстицати на акцију. Реченица би требало да:

- спомене 3 главна појма (нпр. сиромаштво, неправда, неједнакост);
- њено изговарање траје мање од 9 секунди;
- обухвати мање од 27 речи;
- дајте им неколико примера.

ЧИЊЕНИЦЕ: КАДА БИ СВЕТ БИО СЕЛО ОД 100 ЉУДИ*

Када бисмо могли да сведемо целу светску популацију на село од 100 становника, а да при том сви светски односи међу људима остану исти, демографски то би изгледало отприлике овако:

село би имало 60 Азијата, 14 Африканаца, 12 Европљана, 8 Јужно- Американаца, 5 Северно- Американаца и 1 из Јужног Пацифика	51 би било мушкараца и 49 жена	82 не би били белци а 18 би били
било би 67 не-хришћана; 33 би били хришћани	80 би живело испод стандарда пристојног домаћинства	67 би било неписмено
50 би било неухрањено и 1 би умро од глади	33 не би имало приступ чистој и питкој води	39 не би имало приступ санитарном систему
24 не би имало никакву струју (а од оних 76 са струјом, већина би је користила само ноћу, за осветљење)	44 би имало приступ интернету**	1 би имао средње образовање
1 би имао СИДУ	2 би било пред рађањем; 1 би био на самрти	

* Оригинална верзија ИЗВЕШТАЈА О СТАЊУ У СЕЛУ који је израдила Донела Медоуз (Donella H. Meadows) је објављена 1990. под насловом «Ко живи у глобалном селу?» а ажурирана је 2005. Првобитни извештај је заснован на селу од 1000 становника, Дејвида Копланда (David Copeland), истраживача и активисте за заштиту животне средине, који је направио извештај који се односио на село од 100 становника и који је подељен у 50.000 примерака на постеру Вредности Земље, 1992. на плантераном самиту у Рио де Жанеиру.

** <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>

ЛИКОВИ

пољопривредник	момак позитиван на СИДУ
мајка која живи у нехигијенском насељу	жена-глава породице
запослени тинејџер (14 година)	девојка-глава породице
наставник у приватној школи	жена запослена у НВО
наставник у сеоској средини	избеглица, отац са децом
отац који живи у предграђу великог града	тинејџер који живи у сеоској средини, пет сати удаљен од главног пута
жена-власник микро фирме	глуво дете
бизнисмен	дете које живи на улици
председник	слепи старији човек
градоначелник мањег града	неудата жена (40 година)
адвокат у познатој адвокатској канцеларији	неожењен мушкарац (35 година)
стара удовица	полицијски заповедник
међународна компанија	полицајка

„МИКРОФИНАНСИРАЊЕ”, „СОЦИЈАЛНИ РАД”, „ПРОГРЕСИВНИ ПОРЕЗ“ И „ПОШТЕНА ТРГОВИНА“

ПРОГРЕСИВНО ОПОРЕЗИВАЊЕ је повећање пореске стопе са повећањем опорезивог износа. „Прогресивно“ описује ефекат расподела који се односи на начин на који се стопа повећава од ниже ка вишој. Може се применити на појединачне порезе или на порески ситем у целини; годишњи, вишегодишњи, или заувек. Прогресивно опорезивање предвиђа ниже порезе за људе који имају мање могућности да их плате, односно веће за оне са већим могућностима. Примери: већи порези за оне са већим примањима; луксузна роба (аутомобили) добија порезе на продају.

СОЦИЈАЛНИ РАД се састоји од активности и поступака — посебно оних које спроводи држава и њене институције — које се труде да подрже основну добробит особа којима је то најпотребније. Ти напори се обично односе на покушаје да се побољша финансијска ситуација угрожених категорија, али и прилике за њихово запослење, као и многи други аспекти који понекад обухватају и њихово ментално здравље. У многим земљама, већи део те помоћи обезбеђују породице, рођаци и локална заједница и само је теоретски везано за државне ресурсе. Примери: људи се сами окупљају у скупљању ресурса за оне који су или болесни или без посла.

МИКРОФИНАНСИРАЊЕ је обезбеђивање финансијских услуга клијентима који имају ниска примања, укључујући потрошаче и само-запослене, који традиционално немају приступ банкарским и сличним услугама. Шире посматрано, то је покрет чији је циљ да се створи „свет у коме ће што је могуће више сиромашних и домаћинстава на ивици сиромаштва имати трајни приступ одговарајућем распону високо-квалитетних финансијских услуга, што подразумева не само кредитирање већ исто тако и штедњу, осигурање и пребацивање фондова“. Они који промовишу микрофинансирање генерално верују да овакав приступ помаже сиромашнима да изађу из сиромаштва. Примери: „*Grameen Bank*“ је обезбедила кредите и друге финансијске производе сиромашним самохраним женама у њиховој заједници.

ПОШТЕНА ТРГОВИНА је социјални покрет који помаже произвођачима у земљама у развоју да дођу до тржишта уз повољније услове. Њихов је циљ да обезбеде више цене произвођачима, као и да им помогну да развију капацитете како би побољшали свој живот. Покрет такође тежи да подигне свест међу потрошачима у развијеним земљама. Производи којима се овде највише тргује су занатски производи, кафа, какао, шећер, чај, банане, мед, вино, свеже воће, чоколада, цвеће... Пример: произвођачи кафе који узгајају органску кафу (без пестицида и хемикалија) и који своју кафу продају организацијама на у оквиру овог покрета, добијају бољу цену него други произвођачи кафе у њиховој држави.

ЧИЊЕНИЦЕ: СТАТИСТИКА

СМРТ КОД ДЕЦЕ МЛАЂЕ ОД 7 ГОДИНА

Према подацима WHO „у 2018. је умрло 5,3 милиона деце млађе од пет година. Ризик од умирања деце пре него што напуне пет година је и даље највиши у Африци (76 на 1000 рођених), што је око осам пута више него у Европи (9 на 1000 рођених).

Глобално, смртност код деце испод пет година је у паду за 59%, са процењене стопе од 93 умрле деце на 1000 рођене у 1990, на 39 умрлих на 1000 рођених у 2018. То значи да је 1 од 11 деце умирало пре него што напуни 5 година у 1990, у поређењу са 1 од 26 у 2018.”

Извор: https://www.who.int/gho/child_health/mortality/mortality_under_five_text/en/

“Током 2018, 4,0 милиона смртних случајева (75% укупно умрле деце испод пет година) се догодило током прве године живота”.

Према подацима WHO, ризик од умирања детета пре него што наврши годину дана живота је био највећи у Африци (52 на 1000 рођених), што је више од седам пута више него у Европи (7 на 1000 рођених). Глобално, смртност код деце се смањила са процењених 65 умрлих на 1000 рођених у 1990, на 29 умрлих на 1000 рођених у 2018. Годишња стопа смртности деце је пала са 8,7 милиона у 1990. на 4 милиона у 2018.”

Извор: https://www.who.int/gho/child_health/mortality/neonatal_infant/en/

„Још једна област у којој постоји значајна стопа смртности је смртност мајки, која је пала за 45% између 1990. и 2013.”

<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

Према статистичким подацима, број људи са СИДОМ је у 2018. износио приближно 37,9 милиона људи широм света. Од њих је 36,2 милиона било одраслих и 1,7 милиона деце, што се односи на децу млађу од 15 година..

Новозаражени СИДОМ — процењује се да је током 2018. дошло до 1,7 милиона људи широм света који су постали заражени вирусом HIV (нове HIV-инфекције, или „HIV-заразе“, се односе на процењени број људи који су добили HIV-вирус током године, што се разликује од оних којима је дијагностикован HIV током године. Неки можда имају HIV а да тога нису свесни.) Од тих новозаражених:

- 1,6 милиона је било међу људима узраста од 15 година и више;
- 160.000 инфицираних је било код деце узраста од 0-14 година.

<https://www.hiv.gov/hiv-basics/overview/data-and-trends/global-statistics>

ПОНОВО, ПРЕМА СЗО:

- „У 2017, 45% светске популације (3,4 милијарде људи) користило је безбедне санитарне услове;
- 74% светске популације (5,5 милијарди) је имало барем основне санитарне услове;
- 2 милијарде људи и даље нема основне санитарне услове, као што су тоалети или нужници;
- лоши санитарни услови су повезани са преносом заразних болести као што су колера, дијареја, дизентерија, хепатитис А, типoidalна и полио и ометања у расту;
- лоши санитарни услови смањују људску добробит, социјални и економски развој услед последица као што су анксиозност, ризик од сексуалног злостављања и губитак прилика за образовањем.”

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sanitation>

ПРЕМА УНИЦЕФУ:

- „Процена је да је за 617 милиона деце и адолсцената широм света недоступно образовање минималне језичке и математичке писмености – иако је чак две трећине њих у школама;
- упркос доказаним животним стандардима које поседују, више од 175 милиона деце – што је скоро половина све предшколске деце у свету – нису уписана у институције предшколског типа и нема предшколско образовање;
- процењује се да широм света постоји 93 милиона деце са посебним потребама. Скоро 50% њих не иде у школе, у поређењу са свега 13% њихових вршњака који немају посебне потребе.

<https://www.unicef.org/education>

ПРЕМА УНДП:

На основу података добијених „Светским мултидимензионалним индексом сиромаштва 2019“ (MPI) и публикације „Расветљавање неједнакости“, која је објављена 11. јула 2019, где се баца светло на број људи који живе у сиромаштву на регионалном, националном и поднационалном нивоу, као и откривеним неједнакостима које постоје у појединим земљама и међу самим сиромашнима:

- у 101 држави, 1,3 милијарде људи — 23,1% — су сиромашни у мултидимензионалном смислу;
- две трећине мултидимензионално сиромашних живи у средње развијеним земљама;
- постоји огромна разлика у мултидимензионалном сиромаштву у оквиру појединих држава. На пример, степен мултидимензионалног сиромаштва у Уганди на националном нивоу (55,1%) је сличан просеку у суб-сахарској Африци (57,5%), али у појединим провинцијама Уганде то сиромаштво се креће од 6,0 до 96,3%, што је такође распон који је сличан земљама суб-сахарске Африке (6,3–91,9%);
- половина од 1,3 милијарде мултидимензионално сиромашних су деца испод 18 година. Трећина су деца млађа од 10 година;
- овогодишњи фокус на деце сиромаштво у јужној Азији открива значајну разноврсност. Док 10,7% девојчица из јужне Азије не иде у школу и живи у мултидимензионално сиромашним домаћинствима, та разноврсност крије варијације: у Авганистану је 44,0%;
- у јужној Азији 22,7% деце млађе од 5 година живи у неједнакости унутар домаћинства, када је у питању исхрана (где је барем једно дете у домаћинству неухрањено а барем једно дете није). У Пакистану више од трећине деце млађе од 5 година, живи у таквој неједнакости унутар свог домаћинства.

Извор: <http://hdr.undp.org/en/2019-MPI>

СТАТИСТИКА У РЕАЛНОМ ВРЕМЕНУ

Зар не би било лепо ако бисмо могли да следимо значајне и занимљиве податке у било које време? Како можемо да будемо ажурни ако имамо само статистику и извештаје из прошле године? У овом убрзаном свету заиста је прави изазов реаговати а при том не познавати трендове.

Worldometer је сајт који води међународни тим стручњака, истраживача и добровољаца. Њихов је циљ да прате светску статистику у формату везаном за реалне временске јединице, који ће терати на размишљање и преносити податке широким масама по целом свету.

Да ли вас интересују најсвежији подаци о становништву, економији, животној средини, друштву, медијима, храни, води, енергији или здрављу?

Погледајте њихов сајт:

<https://www.worldometers.info/>

Погледајмо колико брзо се све мења!

3.7 БИТИ ОДГОВОРАН ПОТРОШАЧ

Како деца расту и постају тинејџери и млади зрели људи, имају све већу потрошачку моћ. Утичу на то шта њихови родитељи купују а могу имати и сопствени новац који троше. На крају претходне радионице, од полазника смо тражили да размисле о следећем питању: да ли наше појединачне акције могу да донесу промене у свету?

С обзиром на повезаност која влада у светској трговини, одлуке које се односе на трошење новца могу имати велики утицај на људе широм света.

Данас постоје велике варијације у оквиру свести везаној за оно што се купује: како се производи одређена роба и да ли се том приликом нарушава животна средина и социјално одговорно понашање. Понекад, купујемо и користимо робу која је направљена у локалној заједници, где тачно знамо како се до ње дошло. У неким другим случајевима, купујемо производе као што је мобилни телефон, за који немамо појма где су настали његови делови и који су стварни трошкови које су човечанство и планета морали да плате за то. Ова радионица полазницима представља одговорну потрошњу и како она може да им „направи промене у новчанику“.

ЦИЉЕВИ ЧАСА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју да њихове одлуке у вези са потрошњом могу да утичу на добробит других људи и планете уопште (нпр. кроз тражњу одређених производа);
- распознају како да направе такав избор који ће одражавати њихову посвећеност одговорном конзумирању.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Светски ланац вредности показује нам како свакодневни производи путују светом и како у њиховој производњи учествује много људи у разним земљама. Понекад производња, потрошња и одлагање нису здрави по људе или животну околину. Поједини методи производње експлоатишу или природне ресурсе или радну снагу.
- Бити одговоран потрошач обухвата примену праксе социјално одговорне потрошње. То значи да се, кад год је то могуће, прави избор у корист производа који нису штетни по планету нити угрожавају људе који ту робу праве.

Потребан материјал

- пет мобилних телефона (или њихове слике); табела о чињеницама у вези са мобилним телефоном, папир са приказом утицаја; мобилни телефони или њихове фотографије.

Информација за предаваче: за младе предаваче и школске наставнике

- И омладински радници и наставници могу да у ову радионицу укључе стручњаке као госте на предавању или да покажу пример локалне добре праксе за одговорну потрошњу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК

10-15

Метод

1. У групама од по петоро или шесторо, реците полазницима да наведу пет материјалних ствари без којих не би желели да буду. (Ево неких примера које би могли да предложе: телефон, патике, одећа у тренду, шминка, чоколада, неки комад накита, компјутер, телевизор, бицикл...).
2. Нека свака група гласа и поређа своју листу по важности предмета.
3. Нека свака група кратко упореди своје резултате са осталим групама.
4. Објасните им да ти предмети, иако важни, приликом производње штетно утичу на људе и животну околину. Објасните им да ће током ове радионице истражити какав је то утицај и шта то неки људи раде како би смањили ту штетност.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Полазници ће радити у групама како би открили која је права цена одређених производа који чине важан део живота многих (као што је мобилни телефон, памучна мајица или комад накита). Могу да користе папир са исписаним чињеницама и ресурсима као смерницу, као и друге изворе информација (нр. информације о компанијама, новости из области финансија, академске и званичне владине информације, савете пријатеља, исл.). Треба да размисле о повезаности сировина са готовим производом, његовом дистрибуцијом, коришћењем и на крају његовим одлагањем. Уколико желе, групе могу да направе и кратке презентације како би пренели своја запажања.

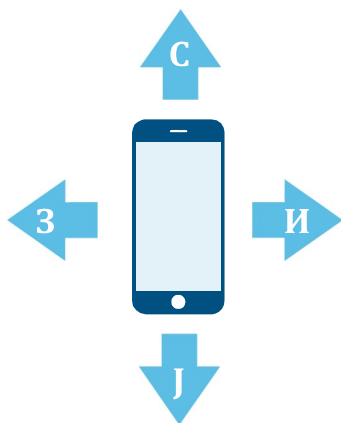
ИСТИНСКИ ТРОШАК

25-30

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у групе од по петоро или шесторо.
2. Дајте свакој групи велики флипчарт-папир, оловке и мобилне телефоне (или слику мобилног телефон).
3. Реците им да мобилни/слику мобилног поставе на средину папира.
4. Дајте им папир са „Компасом утицаја“ (СЈИЗ) и објасните им да ће им то помоћи да размисле какав утицај мобилни може да има на **Природу (С)**, **Економију (И)**, **Друштво (Ј)** као и **Ко** има моћ и утицај када је у питању одлучивање (З).

5. Подстакните полазнике да напишу питања и коментаре око слике мобилног телефона, нпр. за С (природа), могли би да питају:
 - Који су метали и минерали потребни за његову производњу?
 - Какав утицај на животну околину имају рудници из којих се те сировине ваде?
6. После неких 10 минута, тражите од група да прочитају осталима своја запажања, питања и коментаре. Да ли су поставили питања за све четири стране света у „Компасу“?
7. Дајте лист са мобилним телефоном свакој групи.
8. Користећи ове информације, нека полазници додају нове коментаре/чињенице на свој флипчарт-папир, коришћењем оловке у другој боји.
9. Реците им да размисле где ће написати нови коментар и да ли те чињенице утичу на Природу (С), Економију (И), Друштво (Ј) или на то Ко има моћ и утицај у доношењу одлука (З).

РАЗГОВОР

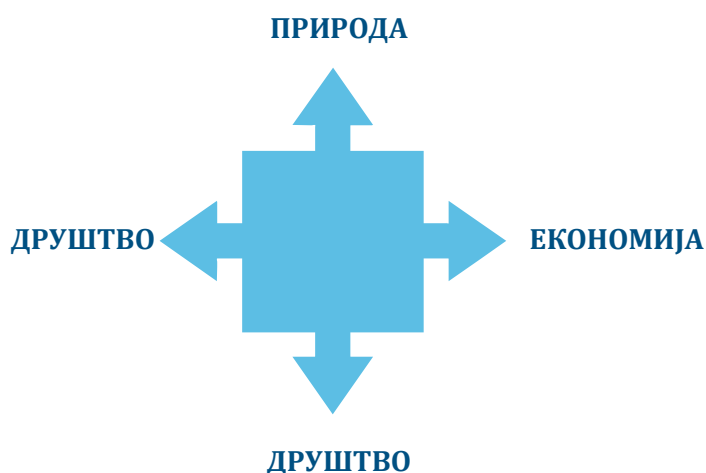
Метод

1. Подсетите полазнике да мобилни телефони и остали предмети о којима се разговарало на овој радионици, играју значајну улогу у животима многих људи али да често постоји скривени трошак који утиче на добробит људи и целе планете, који се крије у начину производње, коришћења и одлагања тог предмета.
2. Објасните им да свако може да покаже више осећања према овим питањима, тако што ће се понашати као одговоран потрошач. На пример:
 - можемо да чувамо ствари да нам трају дуже и да добро размислимо приликом куповине нових, тако да се природни ресурси не троше немилице;
 - можемо да купујемо чоколаде и другу робу која је снабдевена ознаком „Поштене трговине“, тако да можемо да будемо сигурни да у њиховој производњи није експлоатисан робовски рад;
 - можемо да се распитамо о разним кампањама, као што је кампања „Чисте одеће“, која је посвећена побољшању услова рада и подршци радницима у индустрији одеће;
 - може нас мотивисати кампања „Тинејџера за зелено“, коју је покренула група тинејџера из Калифорније које су разбеснеле информације о хемикалијама и канцерогеним материјама у козметици и који се залажу за „чисту“ козметику;
 - можемо да пробамо и купујемо органске производе чији узгој не загађује планету хемикалијама;

- можемо да слушамо вести и будемо информисани тако да можемо да сами доносимо одлуке о сопственом новцу, чиме можемо да смањимо негативан и повећамо позитиван утицај на животну околину;
 - можемо да размишљамо о ресурсима које користимо у свакодневном животу (нпр. вода, вуна или нафта) и да се потрудимо да смањимо њихово коришћење;
 - ако поступамо сви заједно, то такође може да доведе до промене (види цртеж).
3. Реците полазницима да са оним до себе поразговарају о једној ствари у којој би могли да покушају да постану одговорни потрошачи, како би смањили негативан и повећали позитиван утицај на животну средину.
 4. Реците им да тај „завет“ запишу на листу папира са своји именом. Покупите им те папире и одложите на сигурно место.
 5. Реците им да ћете им их вратити на једној од каснијих радионица, како би проверили да ли су се понашали у складу са својим „заветом“.

ЛИСТ СА „КОМПАСОМ УТИЦАЈА“ КОЈИМ СЕ ИСПИТУЈУ ПРАВИ ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ СВАКОДНЕВНИХ ПРЕДМЕТА

Можете корисити овај компас како би вам помогао да испитате праве трошкове вашег мобилног телефона, памучне мајице исл.

ПРИРОДА

Какав утицај на животну средину има предмет који разматрате, на пример, рудна ископавања сировина или производња хране (нпр. коришћење драгоцених ресурса, загађивање река, уништавање природних пејзажа).

ЕКОНОМИЈА

Какав утицај на њуде, у смислу новца и економије, има предмет који разматрате? Да ли су радници поштено плаћени? Шта се дешава са профитом? Да ли се профит користи за добробит већине или само неколицине?

ДРУШТВО

Какав утицај на животе људи, њихове породице и заједнице има производња предмета који разматрате? Какав је однос између заједница? Да ли постоје неки конфликти као последица експлоатације драгоцених природних ресурса? Да ли људи сматрају да су сви једнако третирани? Да ли постоје било каква питања у вези са половима, расом, посебним потребама или старошћу? Да ли су и деца обухваћена ланцем набавке?

КО ОДЛУЧУЈЕ?

Овде су обухваћена питања моћи и права радника у ланцу производње предмета који разматрате. Да ли радници имају право гласа? Могу ли да изнесу мишљење о условима рада и платама? Да ли могу да се организују у синдикате? Да ли су укључени у процес доношења одлука?

РАЗЛИЧИТЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Поштена трговина / www.fairtrade.net

FAIR TRADE је организован друштвени покрет и приступ заснован на тржишту, који помаже произвођачима у земљама у развоју да добију боље трговинске услове те да промовишу одрживост. Овај покрет заступа плаћање више цене произвођачима, као и друштвене и стандарде заштите човекове околине. Он се посебно фокусира на извозу из земаља у развоју производа као што су занатски производи, кафа, какао, шећер, чај, банане, мед, памук, вино, свеже воће, чоколада, цвеће и злато.

Ознаке овог покрета на производима обухватају систем маркирања који је направљен тако да омогућава потрошачима да идентификују ту робу која испуњава стандарде које су они поставили.

Овако обележена роба не гарантује само поштене цене, већ и принципе етичке куповине. Ти принципи обухватају поштовање споразума које је донела Међународна организација за рад, као што су забрана злоупотребе деце и робовског рада, гарантовање безбедног места за рад те право на синдикално организовање, поштене цене које покривају трошкове производње и олакшавају развој друштва и заштиту и очување животне средине.

Кампања чисте одеће / www.cleanclothes.org

Кампања чисте одеће (*CCC*) је посвећена побољшању услова рада и подршци правима радника који раде у светској одевној индустрији и индустрији спортске одеће.

Још од 1989, *CCC* ради на обезбеђивању и поштовању основних права радника. Образују се и мобилишу потрошачи, лобисти и владе и нуди се директна подршка солидарности радницима у борби за њихова права и остваривање бољих услова рада. Кампања чисте одеће је удружење које је организовано у 13 европских држава. Чланови обухватају синдикате и НВО који покривају широк спектар интересовања, као што су права жена, права потрошача и смањење сиромаштва.

Тинејџери за зелено, јер то што ти добро изгледаш, не треба да убије тебе (или планету) / www.teensturninggreen.org

То што ти добро изгледаш не треба да убије тебе (или планету) – па ове девојке заиста нешто раде! Бесни због количине хемикалија и канцерогених материја у козметици коју користе, група тинејџерки из Калифорније је створила „Тинејџери за сигурну козметику“. Образујући своје вршњаке и вршећи притисак на владе, ова група тинејџера је устала против индустрије производа за личну негу и била је кључна за доношење споразума о безбедној козметици у Калифорнији, из 2005, који тражи од произвођача козметичких препарата да доставе информације о канцерогеним и репродуктивним токсинима у козметичким производима. Такође су уложили напор и проширили своју активност да уредба о коришћењу отровних играчака прерасте у закон. Овиме би се забранила употреба сваке отровне материје било које врсте, фталата, у дечјим играчкама, цуцлама и козметици.

Прилазећи овом проблему са више страна, девојке су оствариле и сарадњу са трговинским ланцем „*Whole Foods Market*“, како би развиле безбедну, здраву и нетоксичну линију производа за личну негу. И док настављају са притиском на владу и савезну полицију да регулише ова питања, прошириле су и своју платформу, тако да сада обухватају и излагање токсинима у школама и домовима. Преузевши одговорност за будућност без токсина, „Тинејџери за сигурну козметику“ су постали „Тинејџери за зелено“ и данас широм САД раде на одрживости.

ПЛАНИРАЊЕ И ПРАВЉЕЊЕ БУЏЕТА ЗА СОПСТВЕНИ ПРОЈЕКАТ

ЦИЉЕВИ МОДУЛА

По завршетку овог модула, полазници ће моћи да:

- демонстрирају вештине планирања и прављења буџета за сложене тимске пројекте;
- разумеју како се успешно ради на достизању циља у оквиру тима;
- истраже сопствене предузетничке способности;
- доведу до промене у сопственом животу и у својој заједници, кроз друштвене или финансијске пројекте.

Процес учења постајања носиоца промена у програму „Афлатин“ кулминира у планирању и завршавању оснивања друштвеног или финансијског пројекта полазника. Овај модул је направљен другачије од претходних, с обзиром да проводи полазнике кроз процесе одабира друштвеног или финансијског пројекта, формирање групе, планирање и прављење буџета и, коначно, руковођења тим пројектом. За полазнике је важно да схвате да могу да доведу до промена; да могу да поставе циљ и да га остваре. Тај циљ може бити друштвеног типа, у корист заједнице, или финансијског, који ће променити социјалну стварност полазника и оних који су око тог пројекта окупљени.

Радионице у оквиру овог модула ће помоћи полазницима да открију нове начине планирања и решавања проблема у оквиру тима. Тај процес ће ујединити и сазнања из претходних модула. Полазници ће морати да разумеју како се њихове личне врлине и слабости могу комбиновати са онима које поседују други, како би дошли до друштвеног или финансијског циља.

Полазници и предавачи би требало да верују у своју способност да успеју у својим намерама. Такође би требало истаћи да не постоји јасна разлика између финансијских и друштвених активности, већ су обе повезане.

КРЕАТИВНО РАЗМИШЉАЊЕ

4.1

Креативно размишљање дословно дозвољава мозгу да се „разјури“, уз допуштање полазницима да викну или запишу велики број необичних идеја. Ова вештина која је усмерена ка групном раду даје прилику полазницима да слободно деле своје идеје и размишљања. Што је већи број идеја које генеришу полазници, већа је и вероватноћа да ће се поменути и неке које су корисне за доношење одлука, решавање проблема и креативно размишљање.

Креативно размишљање може бити брзо, без икаквих кочница и, што је најважније, забавно.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју како се креативно размишља;
- разумеју зашто је овај термин кључан за размишљање, решавање проблема и доношење одлука;
- разумеју како ће знање о креативном размишљању моћи да помогне у разумевању друге радионице, „Мапирање ума“, јер оба часа имају сличне визуелне презентације.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Свака идеја, чак и наизглед безвезна, може бити корисна.
- Рад у групи нам може помоћи да дођемо до бољих идеја.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Најзначајнији део ове радионице је да се полазници осете довољно опуштено у учионици како би могли да своје идеје и размишљања јавно искажу пред другима. Оваква отворена дискусија ће помоћи стидљивијим полазницима да се придруже и учине искуство групног учења забавнијим.
- Било би добро да се на видљиво место постави лист са назначених пет корака креативног размишљања, које ћете изложити на почетку, тако да полазници током ове радионице могу увек да га погледају, нарочито приликом спровођења главне активности.
- Опција 2: припремите седам „Шта ако...?“ питања пре почетка радионице.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: КРЕАТИВНО РАЗМИШЉАЊЕ

НАПОМЕНА: У овој активности поредимо две половине овог појма. Ако у вашем језику не постоји сличан термин, препоручујемо да користите појмове „размишљање“ и „падање кише“ како бисте привукли пажњу на чињеницу да се ради о природном и „непречишћеном“ изливу идеја. Ова активност може да користи примере онога што су полазници већ научили у претходним модулима.

Метод

1. Напишите реч „*Brainstorm*“ на флипчарту.
2. Повуците линију између „*brain*“ и „*storm*“, тако да полазници могу лакше да разумеју шта ти појмови значе. Објасните им да је:
 - *Brain* - мозак = значајан орган, памет, размишљање.
 - *Storm* - олуја = непредвидива, брзо креће.
3. Ове две речи треба да натерају полазнике да брзо претпоставе какав је однос између њих.
4. Реците им да размене своја мишљења о следећим питањима:
 - *Шта је креативно размишљање? (Полазници, као група, често долазе до „сирових“ и неуобичајених идеја.)*
 - *Зашто се оно спроводи? (помоћу њега полазници уче како да раде у групи и како да заједнички доносе одлуке, решавају проблеме и долазе до нових, креативних идеја.)*
 - *Како се оно спроводи? (пет корака, у наставку)*
5. Напишите пет основних корака на флипчарту:
 - оформите групе од по четири или пет и нека сви потврде да су разумели сам појам и правила која следе;
 - изнесите што више идеја, што је брже могуће, не водећи рачуна колико су оне реалне;
 - нема критиковања (свака идеја је подједнако важна);
 - необичне идеје могу сасвим неочекивано бити веома корисне;
 - прецизно разјасните тему/питање/проблем који решавате.

НАПОМЕНА: Теме за које су полазници заинтересовани или које их брину ће бити најбољи одговор. Препоручене теме би могле бити биоразградиви производи, одговорна потрошња и/или природни ресурси – све те теме су биле обрађене у Модулу 3. Можете такође предложити и тему или питање које је потпуно неvezано са оним што су полазници до сада учили.

- У свакој групи изаберите „вођу“ и „записничара“.
 - Подстичите нове идеје, питањима: ко, шта, када, где, зашто, како?
 - Сумирајте и оцените.
 - Разговарајте о реалним и решењима која су остварива.
 - *Да ли имате довољно ресурса за решавање проблема?*
6. Провежбајте креативно размишљање са групом као целином.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две активности:

ОПЦИЈА 1: ГРУПНО СКИЦИРАЊЕ ДРУШТВЕНИХ ПРОБЛЕМА

Сврха ове активности је да сваки полазник скицира (речи нису дозвољене!) које је друштвено питање њему најважније (требало би да их буде 4-5 по групи). Нагласак не би требало да буде на томе да ли је полазник то добро нацртао или не, већ пре треба обратити пажњу на садржину цртежа. То би требало да оживи расправу коју смо имали на крају Дела 2, Права и обавезе.

Метод

1. Реците полазницима да формирају групе од по четворо до петоро и свакој групи одредите „вођу“ чији ће задатак бити да помогне групи да се организује. Дајте свакој групи неки број.
2. Предајте свакој групи флипчарт-папир и неколико маркера.
3. Обавестите полазнике да свака група има 10 минута за цртеже (искључиво коришћењем слика) који приказују друштвено питање које је њему најважније, који ће нацртати на истом, групном папиру. Тако ћете добити лист са више цртежа које су направили чланови групе.
4. Док се они тиме баве, обиђите сваку групу и проверите како им иде, дајте им неке сугестије, укључите се у њихов рад, постављајте питања, коментаришите и похвалите.
5. После 10 минута, реците им да престану са цртањем и да предају папире.
6. Изаберите једну групу која ће изаћи пред остале и показати свој папир другима али не проговарајући ни једну реч.
7. Тражите од других група да опишу и разговарају о ономе што виде на цртежу. Уколико је то потребно, можете користити нека од следећих питања, како бисте усмерили и подстакли разговор:
 - *Зашто је то друштвено питање?*
 - *Које од питања које видите на папиру мислите да је најважније? Зашто?*
 - *Да ли се не/слажете са мишљењем другог полазника?*
 - *Решавање којег од ових питања би било најизазовније? Зашто?*
 - *Који је најбољи начин да се приступи решавању овог/ових питања?*
 - *Да ли су неки од приказаних проблема међусобно повезани? Ако јесу, на који начин?*
8. После неколико минута, тражите од групе о чијем цртежу сте разговарали да га објасни са мало више детаља, тако да сваки члан групе опише шта је нацртао.
9. Поновите исти поступак са сваком групом а затим сумирајте и оцените сваки цртеж – покушајте њихове идеје да сврстате у одређене категорије и уклоните оне који се понављају.
10. Задржите цртеже како бисте о њима касије разговарали у оквиру активности РАЗГОВОР.

ОПЦИЈА 2: ШТА АКО...?

Метод

1. Реците полазницима да оформе групе од по четворо до петоро, где би један од њих био „вођа“ а други „записничар“. Записничару дајте лист папира и оловку.
2. Вођи сваке групе дајте по једно од следећих „Шта ако ...?“ питања, где би остали требало да га заврше и дају одговоре:
 - *Шта ако људи...?*
 - *Шта ако море...?*
 - *Шта ако поврће...?*
 - *Шта ако аутомобили...?*
 - *Шта ако пауци...?*
 - *Шта ако људи из моје земље...?*
 - *Шта ако лифтови...?*
3. Реците им да раде у својим групама и да одговоре на питање, тако што ће записничар да попуни празан део. Уколико група има више од једног одговора, нека изгласају и изаберу један одговор који ће записати.
4. Затим, реците им да креативно размисле о својим идејама на нивоу целе групе и нека запишу те идеје у облику списка или облачића са појмовима.
5. Док они ово раде, обиђите сваку групу и проверите како им иде, понудите неке сугестије, укључите се у њихов рад, постављајте питања, коментаришите и похвалите.
6. Дајте им 15 минута за ову активност а затим тражите од чланова сваке групе да изнесу и објасне своје идеје осталима.
7. Сумирајте и оцените рад сваке групе са „Шта ако...?“ питањем.
8. Покупите им папире и сачувајте за будућу расправу у оквиру активности РАЗГОВОР.

НАПОМЕНА: Следе неки од могућих примера одговора које можете очекивати од полазника у оквиру ове активности:

- *Шта ако би људи ишли свуда само пешице? (вежбање, здравље, умор, кашњење, мање одмора, итд.)*
- *Шта ако би мора пресушила? (тло, мртве рибе, мање чамаца, расправа о границама, суша, итд.)*
- *Шта ако би поврће престало да расте? (срећна деца, извозни проблеми, недостатак витамина, итд.)*
- *Шта ако би аутомобили користили слану воду као гориво? (нафта, новац, ратови, мање загађење, итд.)*
- *Шта ако би пауци изумрли? (срећне домаћице, више инсеката, нарушен еко-систем, итд.)*
- *Шта ако би људи из моје државе остали без косе? (хладноћа, ружноћа, банкрот козметичких компанија, сви би личили један на другог, итд.)*
- *Шта ако би лифтови били забрањени? (мање зграде, више домара, срчани удари, итд.)*

РАЗГОВОР

Метод

1. Укратко поновите и нагласите улогу креативног размишљања у области решавања проблема, креативном мишљењу, доношењу одлука и добром раду у оквиру групе.
2. Поново прођите кроз пет корака које сте написали на почетку.
3. У зависности од врсте активности за коју сте се одлучили, поставите следећа питања:

За Опцију 1:

Нека добровољци подигну цртеж из те активности а полазницима поставите следећа питања:

- *Да ли су неке од група нацртале иста друштвена питања?*
- *Да ли је неко од друштвених питања која су нацртана било актуелно и пре 50 година?*
- *Како је тај проблем постао друштвено питање?*
- *Које друштвено питање има шансе да ускоро буде решено?*
- *За које друштвено питање ће требати много више времена да би се решило? Зашто?*

За Опцију 2:

Нека добровољци подигну цртеж из те активности а полазницима поставите следећа питања:

- *Која група је имала најкреативнији одговор на своје „Шта ако...?“ питање?*
- *Да ли је рад у групи помогао да се дође до више идеја и одговора на питање?*
- *Да ли мислите да већина тих изнетих идеја представља решење проблема или проблем?*
- *Подстакните полазнике да, када дођу кући, поразговарају са својим родитељима и члановима породице о ономе што су научили на овој радионици.*
- *Завршите радионицу кратким помињањем појма „мапирање ума“ и обавештењем полазницима да ће то бити још једна визуелна презентација, о којој ће се расправљати на следећој радионици.*

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Подстакните полазнике да проведу неко време ван ових предавања у размишљању и међусобном разговору у оквиру мањих група, коју врсту друштвеног/финансијског пројекта би волели да раде у наредним седмицама, као и са ким би то волели да раде (нека групе буду између четворо и седморо полазника).

4.2 МАПИРАЊЕ УМА

Док је креативно размишљање замишљено за развијање идеја, мапирање ума би требало визуелно да нам представи односе међу идејама. Могу га користити и појединци и тимови за решавање проблема, доношење одлука и креативно размишљање. Мапирање ума се обично ради после појаве идеја из креативног размишљања. Мапирање ума помаже да се ове идеје организују, те да се открије на који начин су оне повезане. Овај процес се такође може применити како би се открило како различите идеје могу бити повезане ради стварања акционог плана за решавање неког проблема. То је ефикасан и креативан начин да се полазници подстакну да изнесу своје идеје али и да их што боље организују.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју појам „мапирања ума“;
- схвате како се ум мапира;
- разумеју да је мапирање ума кључна алатка коју користе појединци/тимови како би решили проблем и донели одлуку уз боље разумевање односа између идеја.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Организовање идеја је мисаони процес који је одвојен од генерисања идеја.
- Стављање идеја на папир и њихово визуелно организовање нам може помоћи да боље разумемо односе међу појмовима.

Потребан материјал

- **Опција 1:** индексне картице (требаће вам 15 по групи) или исечени листови папира.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Ова радионица је наставак претходне, креативног размишљања. Док су при креативном размишљању полазници учили да слободно изнесу своје идеје и размишљања, мапирање ума се фокусира више на организовање тих идеја како би се донеле ефикасне одлуке и решили проблеми.
- Било би добро да се лист са исписана четири корака мапирања ума остави на видном месту и после почетне активности, како би сви полазници могли да га виде, нарочито приликом спровођења главне активности.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

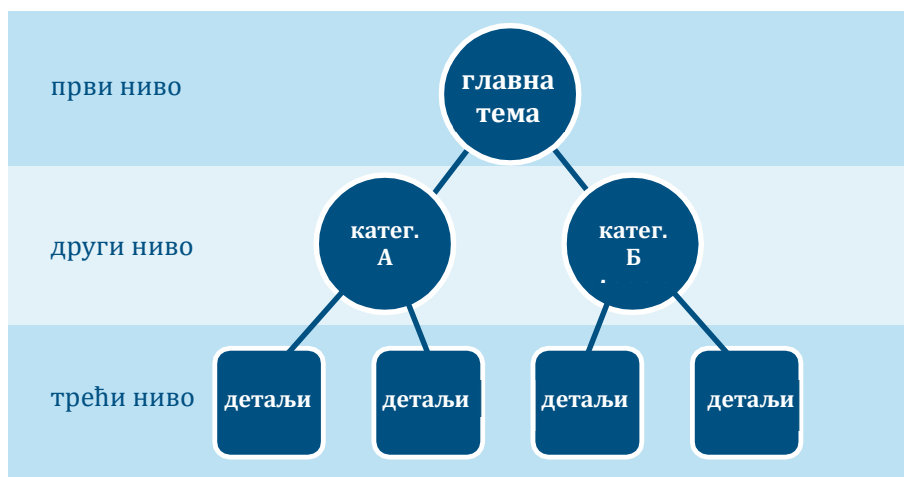
ПОЧЕТАК: МАПИРАЊЕ УМА

НАПОМЕНА: Ова активност упоређује две половине појма мапирања ума. Ако у Вашем језику не постоји сличан израз који би одговарао овој активности, препоручујемо да користите појмове „размишљање“ и „мапирање“ како бисте привукли пажњу на чињеницу да мапирање ума представља визуелну мапу нечијих мисли.

Метод

1. Напишите речи „мапирање ума“ на фличарт.
2. Повуците линију између речи „ум“ и „мапирање“ тако да би полазници могли боље да разумеју шта ти појмови значе.
3. Реците им да кажу неке синониме за реч „ум“ и за реч „мапа“ и запишите их испод одговарајуће речи. На пример:
 - „ум“ = мозак, мисли, идеје;
 - „мапа“ = цртеж, обрис, правац, информација.
4. Објасните им да се мапирање ума односи на креативно размишљање о многим идејама које везује кључна реч, а потом организовање тих идеја тако да се боље разумеју односи међу њима.
5. Такође објасните и значај мапирања ума, јер нам оно помаже да:
 - фокусирамо своје мисли;
 - боље разумемо односе између различитих појмова;
 - организујемо идеје у план акције.
6. Објасните четири корака мапирања ума и запишите те кораке на таблу. Користите доњи цртеж како бисте помогли полазницима да боље визуализују читав концепт.
 - Запишите тему или социјално питање великим словима унутар круга који се налази у центру папира. То ће бити први ниво одакле ће кренути и око чега ће се фокусирати све остале идеје.
 - Креативно размишљајте! Напишите своје идеје око теме или друштвеног питања.
 - Овај корак се своди на слободно размишљање и стварање идеја.
 - Прво, креативно размишљајте о „другом нивоу“ идеја које су повезане са централним питањем.
 - Затим, креативно размишљајте о „трећем нивоу“ идеја, овог пута о онима које су директно повезане са „другим нивоом“.
 - Мапирајте ум! „Мапирајте“ односе између идеја или њихове кључне тачке, спајањем линијама или стрелицама, како бисте идеје „другог“ и „трећег“ нивоа повезали са централном темом/питањем.
 - У овом кораку се идентификују односи и организују идеје (нпр. *Како су повезане?*).
 - Поред сваке линије, напишите кључну реч или фразу која одређује тај однос (контраст, поређење, узрок, последица, дефинисање, илустрација).
 - Употребите различите боје, по избору, како бисте повезали и груписали идеје.
 - Сумирајте и оцените мапу ума. То ће Вам помоћи да предузмете акционе кораке у доношењу ефикасних одлука.
 - *Које идеје су најјасније и најчишће?*
 - *Које су практичне тако да се могу претворити у акционе кораке?*

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две активности:

ОПЦИЈА 1: КЛАСТЕР-КАРТИЦЕ

НАПОМЕНА: Ова активност би могла да буде помало изазовна за поједине полазнике, па стога обиђите све групе и помогите им да увиде како су идеје повезане са централном темом, понудите им неке сугестије, постављајте питања, коментаришите и похвалите, те проверите да ли су организовали своје индексне картице на одговарајуће нивое.

25-30

Метод

1. Реците полазницима да формирају групе од по четворо до петоро, где би један био „вођа“ који би надгледао да ли сви у оквиру групе активно учествују.
2. Дајте свакој групи лист флипчарт-папира, 15 индексних картица, оловке и селотејп или лепак.
3. Реците свакој групи да распореди свих 15 индексних картица на свој флипчарт, без неког нарочитог реда, али да их још увек не лепи за папир.
4. Затим, тражите од групе да одлучи коју ће тему или друштвено питање изабрати да би урадили мапирање ума (може бити исто као и на претходној радионици), да то напишу на некој од индексних картица и да ту картицу поставе на средину папира. То ће бити картица са којом ће све остале идеје бити повезане.
5. Предложене теме/друштвена питања, би могла бити: рециклажа, сеоске депоније, злостављање, незапосленост, права детета, исл. Подстакните полазнике да се присете друштвених питања о којима су учили на претходним радионицама.
6. Пошто је ово завршено, тражите од група да мапирају ум на основу својих тема, записивањем на преосталих 14 индексних картица. Полазници би требало да буду сигурни да постоји и други ниво од три или четири идеје које окружују централну, као и трећи ниво који је повезан са другим. Могу да вежбају организовање картица тако што ће их премештати по папиру.

7. Дајте им 10 минута да мапирају ум у вези са индексним картицама а затим им реците да их сакупе, промешају и размене их са суседном групом.
8. Затим, нека свака група реорганизује добијене картице на логичан начин, мапирајући ум у три различита нивоа идеја.
9. Док они то раде, прошетајте и проверите да ли је свака група:
 - идентификовала тему/друштвено питање;
 - идентификовала други и трећи ниво идеја на логичан начин;
 - организовала картице на основу мапирања ума.
10. Дајте групама 10 минута да организују картице на основу мапирања ума а затим им реците да их залепе на папир. Нека повежу други и трећи ниво идеја са централном темом/друштвеним питањем, коришћењем стрелица или линија.
11. Реците свакој групи да осталима представе своју реорганизовану мапу ума. Полазници би посебну пажњу требало да обрате ако би нека друга група презентовала њихову почетну централну тему, тако да би требало да прокоментаришу како је та друга група мапирала ум у вези њиховог социјалног питања.

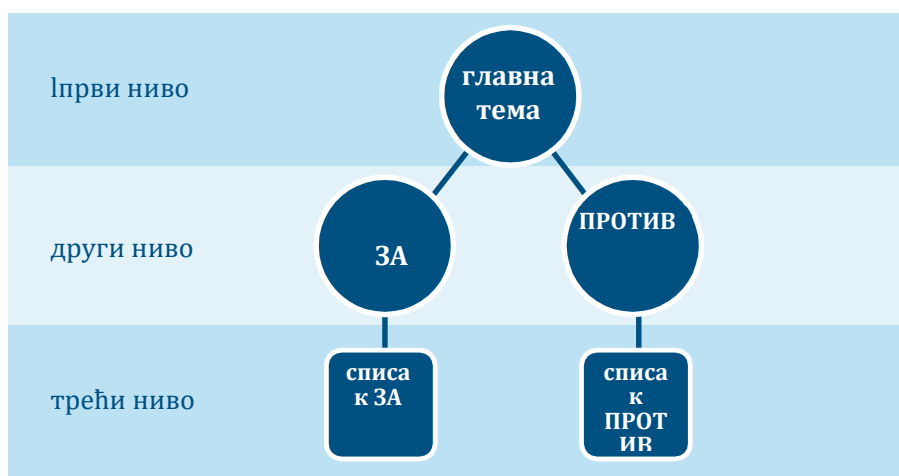
ОПЦИЈА 2: ЗА И ПРОТИВ

Сврха ове активности је да полазници раде у групи како би мапирали ум у вези са одлуком на коју свако може да одговори за ЗА или ПРОТИВ, тако да могу да упореде различите Опције како би донели праву одлуку.

Метод

1. Реците полазницима да оформе групе од четворо до петоро, где би један био „вођа“ који би надгледао да ли сви чланови активно учествују у раду.
2. Дајте свакој групи флипчарт-папир и неколико оловака.
3. Реците вођи да на средини папира нацрта три круга (како је ниже приказано) и да напише ЗА у доњем левом и ПРОТИВ у доњем десном кругу (то ће бити идеје другог нивоа које су повезане са централном темом).

4. Затим, реците групама да одаберу једну тему или друштвено питање које би желели да прикажу кроз мапирање ума и да га запишу у горњем кругу. Предложене теме би могле да буду: куповина нове одеће, селидба у други крај града, узгој воћа и поврћа, прављење сопствене одеће, имати дечка/девојчицу, имати кућног љубимца, венчати се, исл.
5. Када су донели одлуку, нека свака група предложи што више ЗА и ПРОТИВ у оквиру одговарајућег круга (што више, то боље). Ови спискови ће бити трећи ниво идеја које су директно повезане за другим нивоом груписаним у ЗА и ПРОТИВ.
6. Док они ово раде, проверите да ли свака група ради на добар начин, дајте сугестије, поставите питања и похвалите их.
7. После 15 минута, нека групе сумирају и оцене своје мапирање ума, објашњавајући да ли су се одлучили за ЗА или за ПРОТИВ. Објасните им да у овом кораку треба да увиде однос између њихових идеја, како би лакше те идеје претворили у акционе кораке и донели боље одлуке.
8. Када једна група заврши са презентацијом, питајте остале да ли се слажу или не.

РАЗГОВОР

Метод

1. Прегледајте и нагласите да је коришћење мапирања ума у организовању њихових пројеката веома важно као структурни приступ у организовању размишљања.
2. Проверите четири корака и цртеж који је направљен на почетку ове радионице.
3. Проверите шта су полазници научили кроз групни рад у оквиру главне активности, у зависности од опције за коју сте се одлучили.

Опција 1

- Значајан део ове активности је био да полазници увиде однос између идеја и да их организују у мапу ума.
- Подстакните разговор међу свим групама о различитим начинима организовања идеја.
- Нека полазници објасне зашто се слажу или не слажу са повезивањем идеја.

Опција 2

- Организовање ЗА и ПРОТИВ је важно зато што се сви свакодневно суочавамо са изазовом доношења одлука, а то како их доносимо и на који начин спроводимо делање је од кључне важности.
 - Полазници уче да примене ову вештину у својим школским активностима, као и у свакодневном животу, што ће им помоћи и да доносе боље одлуке и да постану носиоци промена.
 - Подстакните разговор у вези са овом активношћу и сваком од тема које су групе одабрале.
4. Обавестите полазнике да би требало да наставе да размишљају о темама којима би хтели да се баве у оквиру свог групног друштвеног/финансијског пројекта. Групе би требало да се састоје од четири до седам полазника који деле иста интересовања, тако да ће у тим групама остати до краја овог курса.

5. Завршите радионицу кратким освртом да ће се на следећој постављати циљеви како би се помогло полазницима да почну да планирају групни друштвено/финансијски пројекат.

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Подстакните полазнике да код куће проведу одређено време тако што ће радити сами или у групи, на опцијама мапирања ума за свој пројекат. Затим би требало да представе те мапе ума барем трима особама, те да их питају за коју од понуђених опција мисле да би била најуспешнија.

4.3 SWOT - АНАЛИЗА

Пре него што групе продуже рад на својим друштвеним/финансијским пројектима, потребно је да разумеју како да планирају тако ефикасно, да успех буде загарантован. Као и *SMART*, *SWOT* представља алатку за стратешко планирање коју ће групе користити при процени спољашњих и унутрашњих фактора који су обухваћени њиховим друштвеним/финансијским пројектом. Његовом применом, групе ће знати унапред да ли њихов пројекат има шансе да буде успешан или не, као и које то кораке је потребно предузети како би се остварио напредак.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју и користе *SWOT* за своје друштвене/финансијске пројекте;
- анализирају ситуацију а потом и идентификују акциони план како би се дошло до побољшања;
- доносе одлуке на основу информација и да боље контролишу крајњи резултат.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Приликом спровођења пројекта важно је обратити пажњу и на спољашње и на унутрашње факторе који утичу на успех.
- Комплетнија слика предности и слабости, прилика и претњи којима је изложен њихов пројекат, како би могла да се направе неопходна усклађивања.

Потребан материјал

- **Почетак:** лопта (или смотуљак папира).

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- До ове радионице, полазници би већ требало да су подељени у сталне групе од по четворо до седморо. Групе би требало да имају дефинисано друштвено питање којим ће се бавити и где ће покушати да преко свог пројекта доведу до промена.
- Уколико неке групе имају потешкоћа у договору око теме, подстакните их да гласају.
- Уколико неке групе имају потешкоћа да смисле друштвену тему за свој пројекат, наведите их да размисле и поразговарају о проблемима у својој заједници које би волели да се реше.
- На крају ове радионице, препоручујемо да групе почну да добијају домаће задатке везене за своје пројекте (види у наставку).

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: SWOT

Метод

1. Укратко се присетите *SMART* и питајте их да објасне шта је то *SMART*.
2. Нека седе тако да буду подељени у своје групе. Проверите да ли свако од полазника припада некој од група.
3. Одредите неко време у коме ћете одговарати на питања које полазници могу да поставе у вези са друштвеним/финансијским пројектом.
4. Разговарајте о пројектима како бисте се уверили да пре него што почну да планирају свој подухват, прво виде да ли су њихови циљеви оствариви.
5. Обавестите их да је:
6. *SWOT*-анализа значајна алатка за стратешко планирање, која је заснована на предностима и слабостима, али и на приликама и претњама које група може у свом раду да има. Веома је важно како се односимо према нашим слабостима – можда није лоше да их назовете „области у којима је могућ додатни развој“.
7. Сврха *SWOT*-анализе је да идентификује кључне спољашње и унутрашње факторе који су важни за достизање циља.
8. То ће дати комплетну слику онога што је у пројекту неопходно ускладити.
9. Идентификовање ових кључних фактора ће помоћи групи да доноси одлуке на основу више информација, те да боље контролише остварење циљева.
10. Нацртајте на флипчарту табелу *SWOT*-анализе, како је приказано на доњој слици и и објасните је полазницима док је цртате (види у наставку):

СПОЉАШЊИ	УНУТРАШЊИ	ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ (ОБЛАСТИ ЗА ДОДАТНИ РАЗВОЈ)
		ПРИЛИКЕ	ПРЕТЊЕ
		ПОЗИТИВНИ	НЕГАТИВНИ

Предности: унутарње особине или ресурси који помажу групи да оствари циљ.

- Које су наше вештине, таленти и способности?
- Које ресурсе имамо који нам помажу да остваримо циљ?
- Да ли имамо нека знања или искуства из те области?

Слабости: унутарње особине или ресурси који негативно утичу на остварење циља. Потребно је да проверимо да ли су они релевантни за наше циљеве или су потпуно небитни.

- *Које су нам вештине, таленти и способности потребни?*
- *Који су нам ресурси потребни?*
- *Да ли нам недостају нека знања или искуства?*
- *Шта је то што тренутно у тој области не функционише добро?*

Прилике: ресурси који се налазе ван групе а који могу да помогну да се циљеви остваре.

- *Од кога можемо да тражимо помоћ и подршку?*
- *Које предности можемо да претворимо у прилике?*
- *Које вештине, таленте и способности можемо да развијемо?*

Претње: ризици који се налазе ван групе а који негативно утичу на остварење циља.

- *Које претње могу да појачају слабости групе?*
- *Какви политички или лични догађаји би могли да угрозе пројекат?*
- *Какве препреке ометају остварење циља?*

11. Затим, спроведите кратку уводну активност како бисте кроз игру помогли полазницима да провежбају оно што су научили када су са другима разговарали о друштвеном/финансијском пројекту, као и о предностима и слабостима које су са њим повезане.
12. Реците да сви направе једну велику групу како би играли игру „Одговори на лопту“ (или, уколико је група превелика, поделите их у групе од по 10).
13. Дајте лопту (или смотуљак папира) једном полазнику и реците му да је баци у руке било коме у групи.
14. Тај ко ухвати лопту треба да каже за промене у оквиру којег друштвеног питања је заинтересован, а које ће покушати да реши својим друштвеним/финансијским пројектом, као и да каже које су предности и слабости са тим пројектом везане.
15. Поновите поступак, овог пута тражећи да се наведу прилике и претње, све док не истекне 15 минута предвиђених за почетну активност.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две активности:

ОПЦИЈА 1: *SWOT* - АНАЛИЗА

Групе ће бити у прилици да покажу шта су научиле применом *SWOT*-анализе на своје друштвено/финансијске пројекте. Такође би требало да буду у стању да се присете и претходних сазнања о креативном размишљању, мапирању ума и одређивању *SMART* циљева, који им могу помоћи да идентификују друштвена питања која планирају да реше у својим заједницама.

Метод

1. Реците полазницима да се окупе у својим групама за пројекте, те именујте неког из групе као „вођу“ који ће пазити да сви чланови групе активно учествују у раду.
2. Дајте свакој групи лист флипчарт-папира и оловку.
3. Реците вођи да нацрта табелу за *SWOT*-анализу, какву смо већ показали, за групним циљем исписаним у врху.
4. Затим, питајте полазнике у свакој групи да изнесу своје предности, слабости, прилике и претње које су повезане са њиховим друштвеним/финансијским пројектом а да вођа то упише у одговарајуће поље.
5. Док они то раде, дођите до сваке групе и проверите да ли поступају исправно, дајте им неке сугестије, поставите питања, прокоментаришите и похвалите.

ОПЦИЈА 2: *SWOT* - ДЕБАТА

Циљ ове активности је да остварите групне дебате о предностима и приликама, као и о слабостима и претњама које су повезане са друштвеним/финансијским пројектом.

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у своје пројектне групе и именујте неког као „вођу“, ко ће бити одговоран да контролише да ли сви чланови групе активно учествују у њеном раду, као и „записничара“, који ће нацртати *SWOT*-табелу и записивати идеје групе у одговарајућа поља.
2. Дајте свакој групи лист флипчарт-папира и оловку.
3. Нека се групе поделе на два дела, тако да једна разговара о предностима и приликама а друга о слабостима и претњама у вези са њиховим пројектом.
4. Дајте групама приближно пет минута како би расправили о чему ће разговарати а затим тражите да почну разговор.
 - Нека почне разговор о предностима и приликама.
 - Затим дозволите да друга половина одговори помињући слабости и претње.
 - Смењујте их наизменично у расправи свака два минута.
5. Дајте им приближно 20 минута да расправе о унутрашњим и спољашњим факторима.
6. Током дебате, записничар ће у свакој групи бележити идеје о којима се разговарало и уписивати их у одговарајуће поље на *SWOT*-табели.
7. Док они то раде, обиђите сваку групу и проверите да ли раде исправно (можда је неким полазницима потребна додатна помоћ у дебати), понудите им неке сугестије, поставите питања, прокоментаришите и похвалите. Такође се саветује да проверите идеје које су записане како бисте проценили да ли групе раде добро или не.
8. Када су завршили са дебатом, нека расправе и преправе своју *SWOT*-анализу заједно, као група.

РАЗГОВОР

Метод

10-15

1. Нека полазници објасне своју *SWOT*-анализу, као и зашто је она важна за њихов пројекат. Примери одговора би могли бити следећи:
 - боље разумевање унутрашњих предности и слабости групе и побољшање рада целе групе;
 - анализирање ситуације а потом и идентификовање акционог плана којим би се она побољшала.
2. Прегледајте групне презентације, као и шта су полазници научили из главне активности, те их подстакните на даљи разговор.
 - Циљ активности је био да се помогне групама да успешно покрену свој друштвени/финансијски пројекат.
 - Ово је савршена прилика за полазнике у другим групама да сазнају нешто о пројектима које су замислили њихови вршњаци.
 - Групе би требало да боље разумеју да ли ће њихов друштвени/финансијски пројекат бити успешан или не.
 - Полазници би сада такође требало да схвате предности или слабости које имају, а којих претходно нису били свесни.
 - Има пуно тога што би група требало да се договори ако мисли да њихов друштвени/финансијски пројекат неће бити успешан услед недостатка предности и прилика.
 - Који акциони кораци би требало да се предузму како би се обезбедио успех пројекта? (Групе би требало да схвате да је циљ *SWOT*-анализе да идентификује слабости и претње на време, тако да би могли да одлуче како прилагодити деловање тако да оно утиче на напредовање пројекта).
 - Које су прилике на располагању а које нису поменуте?
 - Ко би у оквиру заједнице могао да помогне око нашег пројекта?
 - Да ли постоје неке потенцијалне претње које нису поменуте?
3. Завршите радионицу кратким освртом да ће се на следећој бавити израдом пословног плана за друштвени/финансијски пројекат.

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Групе би требало да искористе сваку прилику да провере да ли су у њиховим заједницама друштвени/финансијски пројекти исплативи и корисни.

Подстакните групе да се повежу тако што ће посетити локална мала предузећа, библиотеке и цркве. То ће им помоћи да постану активни у примени онога што су научили на радионицама у вези са друштвеним/финансијским пројектима.

ПРАВЉЕЊЕ ПОСЛОВНОГ ПЛАНА 4.4

До сада, полазници су научили како да одреде *SMART*-циљеве коришћењем *SWOT*-анализе, за своје друштвене/финансијске пројекте. Сада је време да своје идеје организују прављењем оквирног плана за пројекат. Пословни план је мапа која предвиђа одређене акције и даје члановима групе боље смернице ка остваривању њиховог циља. Полазници ће научити да добро урађен пословни план може бити од велике користи у постављању реалних циљева и одређивању најбољег начина да се до тих циљева дође.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју шест компоненти пословног плана;
- нараве сопствени пословни план за свој пројекат;
- повремено преконтролишу и измене постојећи пословни план како би проверили да ли се пројекат одвија добро и да ли напредује.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Важно је утврдити циљеве како би реализација била добро испланирана, одмерена и изведена.
- Пословни план помаже да се идеје и планови пренесу осталим члановима групе и потенцијалним пружаоцима подршке споља.
- Стварање пословног плана за њихов пројекат.

Потребан материјал

- Опција 1: оловке, гумице.
- Опција 2: оловке, гумице.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Код главне активности, потребно је обезбедити пет изјава од успешних предузетника, како би се помогло групама да саставе своју изјаву. Препоручујемо да те изјаве имате исписане на флипчарту пре почетка радионице.
- Било би добро да се шест компоненти пословног плана поставе на видно место на самом почетку, тако да полазници у сваком тренутку могу да их виде, нарочито приликом рада на некој од главних активности.

- Модел пословног плана је метод за дугорочне пројекте, који може да обухвати више прилика. Омладински радници могу га користити током тренинга или при дужим активностима у разним околностима. Код формалних облика образовања наставници би требало да поделе активност на више мањих корака.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ПОСЛОВНИ ПЛАН

Метод

1. На флипчарту напишите „Пословни план“ и објасните групи следеће:
 - „Пословни план“ је детаљно објашњење задатака, циљева и метода којима се групи дају смернице како би остварила своје циљеве.
 - Сврха „Пословног плана“ је да:
 - дефинише шта је то друштвени/финансијски пројекат групе и шта то група њиме жели да постигне;
 - помогне групи да поради на својим предностима и максимализује прилике, истовремено обараћајући пажњу на слабости и минимализовање претњи.
 - Пословни план би требало да има шест компоненти:
 - кратак преглед;
 - опис;
 - маркетиншку стратегију;
 - анализу делатности;
 - оперативни део;
 - финансијски део.
2. Испишите шест компоненти пословног плана на флипчарт и објасните их док то радите.

Кратак преглед: преглед читавог пословног плана.

- Они који читају пословни план би овде требало да се заинтересују тако да пожеље да сазнају више о том пројекту.
- Требало би да обухвати кључне факторе који ће пројекат учинити успешним.
- Мора бити јасан и концизан.
- Требало би да има и изјаву о мисији, или циљ, који инспирише и који је једноставан за памћење.

Опис: кратак увод о каквој групи се ради и шта желе да постигну.

- Изнесите кључне чињенице о пројекту.
- *Требало би јасно идентификовати циљеве, нпр. како ћете кроз свој пројекат направити промене?*

Маркетиншка стратегија: како заинтересовати људе за свој пројекат.

- Обухвата истраживање повезано за пројекат као и то како ће људи на то реаговати.
- *Како ћете мотивисати људе да вас подрже?*

- Групе би требало добро да разумеју потребе које ће покушати да задовоље, као и да одаберу најбољи начин комуникације са другима.

Анализа делатности: Истраживање о томе у ком делу ће пројекат направити помак у односу на постојећу ситуацију.

- Обухвата истраживање у вези са предузетничким подухватом и идентификовање других организација које се баве сличним послом.
- Разговор са људима у заједници, истраживање преко интернета, испитивања, исл.
- Осматрање конкуренције или потенцијалних сарадника и одговор и једнима и другима.
- *SWOT*-анализа – истраживање унутрашњих/спољашњих фактора стратешког планирања.
- анализа ситуације па потом идентификовање акционог плана ради неопходних усклађивања.

Оперативни део: кратак опис структуре и активности које ће предузимати друштвени/финансијски пројекат.

- Улоге и одговорност сваког члана групе, како у овом тренутку тако и у будућности.
- Информација о активностима пројекта, временској линији и ресурсима.

Финансијски део: како да пројекат буде финансијски изводљив.

- О овоме ће се са више детаља говорити током Радионице 7 – Буџет.

3. Завршите тако што ћете групи објаснити да ће њихов пословни план морати повремено да се ревидира и мења, како би се ускладио са приликама у заједници, као и са пројектованим будућим потребама.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Изаберите једну од следеће две активности:

ОПЦИЈА 1: ПОСЛОВНИ ПЛАН ЗА НАШ ПРОЈЕКАТ

Ова активност је велика прилика да групе усмере свој друштвени/финансијски пројекат у правом смеру. Радићете заједно са групама како бисте покрили свих шест компоненти пословног плана. Подстакните групе да се заложе и да буду мотивисане за своје пројекте, јер управо слаба мотивација доводи до лошег планирања.

Потрудите се да свакој групи обезбедите довољно времена за сваку компоненту планирања. Када групе раде са неком компонентом, прошећајте и проверите како то ради свака од њих, дајте им сугестије, прокоментаришите и похвалите њихов рад.

Метод

1. Реците полазницима да се окупе у пројектним групама и позовите их да одреде једног свог члана као „вођу“ за ову активност.
2. Дајте свакој групи лист флипчарт папира, оловку и гумицу.
3. Почните тако што ћете питати групу да напише циљеве свог пројекта у врху свог папира.

4. Затим, нека група напише шест компоненти у врху папира, остављајући испод места да се допишу њихове идеје.
5. Обаветите групе да, иако је „Кратак преглед“ прва компонента, њу би требало написати на крају.
6. Дајте групи пет минута да испишу све о свакој компоненти свог пословног плана.
7. Почните са компонентом „Описа“ и усмеравајте их следећим питањима:
 - *Ко је све члан групе?*
 - *Како се зове ваш друштвени/финансијски пројекат?*
(подстакните креативност.)
 - *Да ли је пројекат друштвеног или финансијског типа, или обоје?*
 - *Који су циљеви?*
 - *Уколико је друштвеног типа, шта је то што желите да побољшате или промените?*
 - *Уколико је финансијског, које ћете производе или услуге понудити заједници?*
8. Затим, нека попуне компоненту „Маркетиншке стратегије“, коришћењем следећих питања којима ћете их усмеравати:
 - *Како ће Ваша група да мотивише људе да вам пруже подршку?*
 - *Који су то кључни бенефити за људе у вашој заједници?*

НАПОМЕНА: После састанка, групе би требало да спроведу нека истраживања како би боље разумели потребе које желе да задовоље у оквиру заједнице као и на који начин да то најбоље промовишу у маркетиншком смислу, како би дошли до потенцијалне подршке или могућих клијената.

9. Затим следи компонента „Анализе делатности“.

НАПОМЕНА: С обзиром да ова компонента захтева истраживање ван учионице, подстакните их да своја истраживања спроведу у оквиру заједнице, после радионице.

- *Какви су услови у окружењу у коме ће се спроводити активност вашег пројекта?*
 - *Шта је људима у вашој заједници потребно?*
 - *Да ли ће ваша група имати неку конкуренцију?*
 - *Које су ваше предности, слабости, прилике и претње?*
10. Сада, нека групе комплетирају „Оперативни део“, имајући на уму следећа питања:
 - *Који су кораци за успешно имплементирање вашег пројекта?*
 - *Који ресурси су потребни и како ће се они користити?*
 - *За шта је сваки члан групе одговоран? (НАПОМЕНА: о овоме ће се разговарати више на следећој радионици)*
 11. На крају, нека групе напишу и „Кратак преглед“, користећи следећа питања као смернице:
 - групе би требало да дају кратак преглед свих компоненти свог пословног плана.
 - преглед би требало да буде једноставан, јасан, концизан и свеобухватан.

НАПОМЕНА: Обезбедите им неке примере изјаве о мисији (види у наставку) на флипчарту.

ОПЦИЈА 2: МЕТОД МОДЕЛА ПОСЛОВНОГ ПЛАНА

Сврха ове активности је да се обезбеди метод који ће бити ефикасан у прављењу пословног плана. Групе ће радити заједно како би створиле пословни план за друштвени/финансијски пројекат. У оквиру ове активности би полазници требало да размишљају критички, како би доносили одлуке на основу више информација. Пазите да обезбедите довољно времена за сваку компоненту, како би групе могле да планирају свој пројекат. Када групе раде по компонентама, прошетајте између њих, проверите како раде, дајте им сугестије, прокоментаришите и похвалите их.

НАПОМЕНА: Подсетите полазнике на метод Круга креативности, са претходних радионица. Подсетите их на фазе планирања и окачите цртеж круга у учионици.

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у утврђене пројектне групе.
2. Почните тако што ћете групама рећи да напишу циљеве свог пројекта у врху папира.
3. Затим, нека испишу шест компоненти такође у врху папира, остављајући довољно места за дописивање њихових идеја.
4. Обаветите групе да, иако је „Кратак преглед“ прва компонента, њу би требало написати на крају.
5. Дајте им пет минута да испишу све о свакој компоненти пословног плана.
6. Почните са компонентом „Описа“ и усмеравајте их следећим питањима:
 - Ко је све члан групе?
 - Како се зове ваш друштвени/финансијски пројекат? (подстакните креативност.)
 - Да ли је пројекат друштвеног или финансијског типа, или обоје?
 - Који су циљеви?
 - Уколико је друштвеног, шта је то што желите да побољшате или промените?
 - Уколико је финансијског, које ћете производе или услуге понудити заједници?
7. Затим, нека попуне компоненту „Маркетиншке стратегије“, коришћењем следећих питања којима ћете их усмеравати:
 - Како ће Ваша група да мотивише људе да вам пруже подршку?
 - Који су то кључни бенефити за људе у вашој заједници?

НАПОМЕНА: После састанка, групе би требало да спроведу нека истраживања како би боље разумели потребе које желе да задовоље у оквиру заједнице као и на који начин да то најбоље промовишу у маркетиншком смислу, како би дошли до потенцијалне подршке или могућих клијената.

8. Затим следи компонента „Анализе делатности“.

НАПОМЕНА: С обзиром да ова компонента захтева истраживање ван учионице, подстакните их да своја истраживања спроведу у оквиру заједнице, после радионице.

- Какви су услови у окружењу у коме ће се спроводити активност вашег пројекта?
 - Шта је људима у вашој заједници потребно?
 - Да ли ће ваша група имати неку конкуренцију?
 - Које су ваше предности, слабости, прилике и претње?
9. Сада, нека групе комплетирају „Оперативни део“, имајући на уму следећа питања:

- Који су кораци за успешно имплементирање вашег пројекта?
- Који ресурси су потребни и како ће се они користити?
- За шта је сваки члан групе одговоран? (НАПОМЕНА: о овоме ће се разговарати више на следећој радионици.)

10. На крају, нека групе напишу и „Кратак преглед“, користећи следећа подпитања као смернице:

- групе би требало да дају кратак преглед свих компоненти свог пословног плана.
- преглед би требало да буде једноставан, јасан, концизан и свеобухватан.

НАПОМЕНА: Обезбедите им неке примере изјаве о мисији (види у наставку) на флипчарту.

11. После 20 минута, реците да се сви поново окупе у једну велику групу и да прегледају и измене своје пословне планове и склопе их у један.

НАПОМЕНА: молимо да пронађете неки релевантан пример предузетништва у оквиру своје државе.

Примери изјава о мисији:

- **Афлатон:** инспирише децу да у друштвеном и економском смислу ојачају, како би постали носиоци промена у свом животу и у борби за праведнији свет.
- **ТЕД токс (TED Talks):** шире идеје.
- **Гугл:** организовање светских информација тако да буду свима доступне и од користи.
- **Фејсбук:** дати људима моћ да износе своје мишљење и свет учине отворенијим и повезанијим.
- **Удружење микро-финансијских институција у Руанди:** нуде различите услуге микро-финансијским институцијама које им омогућавају да раде професионално и ефикасно допринесу смањењу сиромаштва на одржив начин.
- **Мајкрософт:** омогућавање људима и пословима широм света да остваре свој пуни потенцијал.
- **Скајп:** да постану ствараоци комуникације у реалном времену преко интернета.
- **Јутјуб:** да обезбеде брз и лак приступ видео-материјалима као и могућност ширења видео-записа.
- **УНИЦЕФ:** залажу се за заштиту права десе, помажу у испуњавању њихових основних потреба и ширењу могућности да искажу свој пуни потенцијал.

12. Покажите полазницима цртеж пословног плана. Можете га пројектовати на зид или нацртати на флипчарту. Објасните им шта значи свако поље.

Предлог вредновања: Чиме се бавите? Напишите кључне речи на основу своје визије и мисије, као и кратак опис самих производа или услуга.

Део о клијенту: Коме помажете? Направите списак циљних група. Ко ће купити ваш производ/услугу?

Однос са клијентима: Како ћете комуницирати са клијентима? Да ли се ради о личној продаји, аутоматизованој услузи или самопослуживању?

Канали дистрибуције: Како ћете доћи до клијената?

Кључне активности: Како ћете обављати посао? Направите списак својих кључних активности, као што су продаја, маркетинг, исл.

Кључни ресурси: Шта вам је потребно? Направите списак материјалних и нематеријалних ресурса, као што су људи, средства, знање исл.

Кључни партнери: Ко ће вам помоћи? Добављачи, превозници, исл.
Структура трошкова & прилив прихода: Колико ће то да кошта?
 Колико ћете зарадити? Свака активност има приходе и/или
 последице.

- 13.** Реците им да оно најважније унесу у модел пословног плана.
- НАПОМЕНА:** Ово је прилично сложена активност. Може се обавити и у неколико корака и поделити у неколико делова, као одвојене активности. У формалном образовању, овој активности можете посветити неколико часова. За омладинске раднике, ово може бити одлична алатка за тренинг: осим прилика, могу се идентификовати и задаци за даља истраживања.
- 14.** Уколико обављате ову активност за неки дуготрајан пројекат, организујте редовне састанке са полазницима како бисте подржали ту процедуру, открили могуће изазове и помогли да се пронађу решења.

Табела Пословног модела				за:	саставио:	датум:	верзија:
Кључни партнери:		Кључне активности		Предлози вредности		Однос са клијентима	
Ко су наши кључни партнери? Ко су наши кључни добављачи? Које кључне ресурсе купујемо од партнера? Које кључне активности партнери спровode?		Које кључне активности захтевају наши предлози вредности? Који су наши канали дистрибуције? Какви су нам односи са клијентима? Који су наши приливи прихода?		Какву вредност поручујемо клијентима? Који од проблема који имају клијенти, ми покушавамо да решимо? Коју групу производа и услуга нудимо за поједине потрошачке сегменте? Које потребе клијената задовољавамо?		Коју врсту односа сваки од наших потрошачких сегмената од нас очекује да успоставимо и одржавамо? Које смо до сада већ успоставили? Како су они интегрисани са осталим деловима нашег пословног модела? Да ли су скупи?	
Мотивација за партнере Оптимизација и економија Смањење ризица и несигурности Набавка посебних ресурса и активности		Категорије Производња Решавање проблема Платформа/мрежа		Карактеристике Новине Перформансе Униформисаност „Завршити посао“ Дизајн Бренд/статус Цена Смањење трошкова Смањење ризица Приступачност Употребљивост/корисност		Примери Помоћ сваком клијенту Посвећеност сваком клијенту Самопослуживање Аутоматизована услуга Заједнице Ко-креирање	
		Кључни ресурси		Канали дистрибуције			
		Које кључна ресурсе захтевају наши предлози вредности? Који су наши канали дистрибуције? Какви су нам односи са клијентима? Који су наши приливи прихода?		Прекло којим каналом наши потрошачки сегменти желе да се до њих дође? „Наша ствар делимично је нова“? Вредност коју клијенти очекују? Који канали најбоље функционишу? Који канали су најквалитетнији? Како их интегрисати у нашу нову мрежу клијената?			
		Врсте ресурса Финансијски Интелектуални (патенти, бренд, копирајт), подаци) Људски Финансијски		Филе канала дистрибуције 1. Сектор Како делимично свест о производњи и услугама изгледа конкуренција? 2. Опште информације Како постављамо да клијенти издате предлоге вредности наше организације? 3. Услуга Како максимално клијентима да купе одређене производе и услуге? 4. Историја Како исторички предлози вредности нашом клијентима? 5. Пасивни процес Како обезбедила подршку клијентима после процеса производа и услуга?			
Структура трошкова				Прилив прихода			
Који су најзначајнији трошкови који се подразумевају у нашем пословном моделу? Који кључни ресурси су најскупији? Које кључне активности су најскупије?				Коју вредност су наши клијенти заиста спремни да плате? Колико тренутно плаћају? Како тренутно плаћају? Како би желели да плаћају? Како сваки ток прихода доприноси свеопштем резултату?			
Примери карактеристика фиксни трошкови (плате, закуп, комунални) несталини трошкови экономија обима экономија распона				Врста трошка фискална средства новчана за коришћење промена покретање, опорезивање/продороци обавезујући новчана и не новчана, период развијања			
				Економски ефекти финансијски вредност масштабираност масштабираност масштабираност масштабираност			
				Деловни ефекти деловни деловни деловни деловни			

https://en.wikipedia.org/wiki/Business_Model_Canvas#/media/File:Business_Model_Canvas.png

РАЗГОВОР

10-15

Метод

1. Нека полазници објасне шест компоненти пословног плана.
2. Прођите кроз предности пословног плана:
 - омогућава групи оквир рада, повезујући стратегије са траженим акцијама;
 - разјашњава шта групе желе да постигну својим друштвеним/финансијским пројектом;
 - помаже групама да препознају области у којима је потребно да још једном промисле и за које им је потребна подршка.
3. Прегледајте пословне планове сваке групе и подстакните их на даљи разговор, постављајући следећа питања:
 - *Шта сте научили кроз прављење пословног плана?*
 - *Која компонента је била најједноставнија? А која најизазовнија?*
 - *Када би чланови групе требало да погледају у свој пословни план?*
 - *Да ли боље разумете свој пројекат?*
 - *Која група има одличну маркетиншку стратегију? Зашто?*
 - *Која група има креативну изјаву о мисији?*
 - *Које компоненте би требало поправити? Зашто?*
4. Завршите кратким освртом да ћете на следећој радионици додељивати улоге/одговорности и управљати временским роковима.

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Групе би требало да ураде истраживање својих заједница, како ради „Маркетиншке стратегије“, тако и ради „Анализе делатности“ својих пословних планова.

Група би требало да ради на елементима пословног плана коришћењем модела пословног плана или метода круга креативности.

Групе би требало да посете локалне предузетнике, владине агенције, библиотеке, цркве, исл. како би у потпуности разумели окружење у којем ће њихов пројекат да ради. Требало би да:

- се повежу са људима;
- спроведу истраживање и испитивање;
- спроведу истраживање преко интернета (тамо где је то могуће).

ДАВАЊЕ УЛОГА И ОДГОВОРНОСТИ

4.5

Пошто је пословни план већ скициран, групама ће сада требати одређени датум када ће њихов циљ бити остварен. Како би достигли групни циљ, требало би одредити бројне кораке и поделити улоге сваком члану групе, тако да може доћи до неког напретка. Како ће групе заиста управљати својим временом, је важно како би се тај циљ достигао до одређеног датума. На овој радионици групе ће научити да правилно управљају својим временом прављењем Распореда пројекта, додељивањем задатака и контролом перформанси које се спроводе.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- ефикасно управљају својим временом прављењем Распореда пројекта;
- достигну већу продуктивност;
- добију већу контролу над резултатом њиховог друштвеног/финансијског пројекта.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Свако од нас има специфичне вештине и ресурсе које може да искористи.
- Важно је да се одреди приоритет задатака како би се завршио пројекат.
- Како да се идентификују и антиципирају потенцијални проблеми који би могли да угрозе установљени временски распоред.
- Додељивање задатака и стварање временског распореда предузетништва.

Потребан материјал

- Опција 2: папир; оловке; гумице.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Било би добро да се четири корака у прављењу Распореда пројекта, који ће се користити на почетку рада, оставе на видном месту како би полазници могли увек да их виде, нарочито током рада на Опцији 2.
- Како бисте добили на времену, примере за почетак радионице запишите на флипчарту пре њеног почетка.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: УПРАВЉАЊЕ ВРЕМЕНОМ

10-15

Метод

1. Кратко се осврните на оно што је рађено прошли пут, Пословни план. Реците полазницима да објасне шта је то пословни план и зашто је он важан.
2. Реците полазницима да поставе било које питање у вези са пословним планом.
3. Обавестите полазнике да, како би им групе биле истински продуктивне, морају да имају направљен временски распоред побројаних задатака, са наведеним датумима очекиваног почетка и завршетка, који ће поделити сваком члану групе.
4. Напишите појмове „Рок“, „Временски распоред“ и „Распоред“ на флипчарту.
5. Полазницима поставите следећа питања:
6. Шта значи сваки од ових појмова?
7. Каква је сврха имати овакав распоред?
8. Како вам постојање овог распореда може помоћи?
9. Који је најбољи начин да управљате својим временом?
10. Затим, напишите „Приоритети“ на флипчарт и објасните њихово значење, како бисте их сложили, или се бавили њима, по важности.
11. Покажите, као пример, полазницима следећи сценарио на флипчарту:
 - У школи је избио мали пожар али је ватра веома близу запаљивих хемијских средстава које се користе за чишћење. Направите редослед акција по приоритету, почевши од најважније (1) до најмање важне (4):
 - позвати у помоћ (4)
 - евакуисати људе (1)
 - пронаћи воду којом ће се угасити пожар (3)
 - уклонити хемикалије даље од ватре (2)
12. Дајте групама један минут да сложе радње по приоритету, од најважније ка најмање важној.
13. После једног минута, нека групе прочитају своје одговоре.
14. Затим, напишите „Распоред пројекта“ (који се још назива и „Списак радњи које треба урадити“) на флипчарту и објасните њихово значење:
 - списак активности по приоритету, са датумима њиховог почетка и завршетка;
 - алатке за планирање и комуникацију које могу бити корисне при надгледању и извештавању о напредовању пројекта;
 - допушта јасну слику о напредовању пројекта.
15. Напишите четири корака у прављењу Распореда пројекта на флипчарту и објасните полазницима њихово значење док то радите:
 - **Креативно размишљање**
 - као група, креативно размишљајте, мапирајте ум и направите списак свих активности и задатака које је потребно урадити за будући пројекат.
 - **Одређивање приоритета**
 - одређивање списка приоритета, од најважнијег до најмање важног;
 - искористите број или слово да представите ниво важности;

- поделите велике задатке на мање специфичне акционе кораке.
- **Време**
 - као група, одлучите колико времена ће требати да се сваки задатак заврши;
 - сваки задатак би требало да има реалан датум почетка и завршетка.
- **Задатак**
 - нека групе одредите задатак за сваког свог члана;
 - ако је изабран „вођа“ групе, он би могао да помогне при додељивању задатака осталим члановима групе.
 - присетите се врлина и слабости из *SWOT*-анализе групе и покушајте да повежете чланове групе са задацима тако да до изражаја дођу њихове предности.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две активности:

ОПЦИЈА 1: ПРАВИ ЧЛАН ГРУПЕ ЗА ОДРЕЂЕНИ ЗАДАТАК

Циљ ове активности је да чланови групе процене врлине и слабости осталих из групе, те да им затим доделе задатке на основу тих процена.

Метод

1. Реците полазницима да се окупе у својим групама и нека одреде једног свог члана као „вођу“ за ову активност.
2. Дајте сваком полазнику лист папира и оловку.
3. Реците полазницима да скицирају *SWOT*-анализу сваког од чланова али узимајући у обзир само њихове врлине и слабости:
 - подстакните полазнике да размисле о својим талентима и вештинама (писање, цртање, говор, одређивање буџета, идр.);
 - нека полазници поразговарају у којим су областима слаби;
 - полазници не би требало да напишу своја имена у *SWOT*-анализу.
4. Дајте им пет минута да ово заврше.
5. Када буду готови, реците им да предају своје папире вођи групе.
6. Нека вођа промеша папире које је добио и насумице одабере један који ће прочитати осталима у групи.
7. Реците им да на основу написане *SWOT*-анализе морају да покушају да погоде о коме се ради, а затим да том члану групе доделе одређени задатак који највише одговара његовој *SWOT*-анализи.
 - Групе би требало да се фокусирају на маркетиншку стратегију, анализу делатности, и оперативне компоненте својих пословних планова.
 - Сваки полазник може добити и више задатака ако је то неопходно.
8. Подсетите групе да би такође требало да одреде датум почетка и завршетка сваког задатка.
9. Поновите овај поступак све док свако не добије неки задатак у оквиру пројекта.

ОПЦИЈА 2: ГРУПНИ РАСПОРЕД ПРОЈЕКТА

Циљ ове активности је да сваки полазник појединачно критички размисли о задацима које је неопходно урадити за пројекат, о приоритетима и одређивању времена које је потребно да се сваки од задатака изврши. Затим ће групе направити и прегледати Распореде пројекта и сваком свом члану доделити задатак у оквиру пројектног распореда.

Метод

1. Пре него што се врате у своје групе, сваком полазнику дајте лист папира, оловку и гумицу.
2. Нека полазници појединачно креативно размишљају о активностима и задацима које је потребно урадити за њихов пројекат.
3. Затим, реците полазницима да одреде приоритете тих задатака, почев од најважнијег до најмање важног.
 - Полазници би требало да покушају да се фокусирају на маркетиншку стратегију, анализу делатности и оперативну компоненту свог пословног плана.
4. Када заврше са овим, нека сваком задатку одреде реалан датум за почетак и завршетак.
5. После појединачног рада, реците им да се врате у своје групе и да изаберу једног свог члана као „вођу“ за ову активност.
6. Дајте свакој групи лист папира и нека раде заједно 15 минута, тако да сваки полазник покаже свој списак приоритета задатака. Група би потом требало да то прегледа и унесе задатке у Распоред пројекта, одређујући реалне датуме за почетак и завршетак сваког задатка.
7. Реците вођи групе да нацрта распоред пројекта.
8. Затим, нека групе поделе задатке сваком свом члану, на основу њихових врлина (сваки од полазника може имати и више задатака, уколико је то неопходно).
9. На крају, нека групе разговарају о било којим потенцијалним питањима (претњама) која би могла да омету извршавање задатака у оквиру свог распореда пројекта.

РАЗГОВОР

Метод

1. Вратите се на кључне речи: „приоритет“ и „распоред пројекта“.
2. Погледајте поново четири корака у стварању распореда пројекта; нека их полазници објасне.
3. Прегледајте све групе презентације и подстакните даљи разговор постављањем следећих питања:

Уколико је одабрана Опција 1

- Да ли су полазници успели да погоде врлине и слабости чланова групе?
- Који су посебни задаци давани одређеним члановима групе?
- Ко је добио више од једног задатка за пројекат?
- Да ли је одређивање датума почетка и завршетка било компликовано?
- Шта ће група урадити ако се неки задатак не обави у предвиђеном року?

Уколико је одабрана Опција 2

- Да ли су листе приоритета код полазника генерално сличне или се разликују?
- Да ли је одређивање датума почетка и завршетка задатака било компликовано?
- Који датуми за почетак и крај нису били реални?
- Каква је вероватноћа комплетирања задатака према предвиђеном распореду?
- Шта ће група урадити ако задатак не буде комплетиран како је предвиђено?
- Које потенцијалне претње могу да омету завршавање задатака?

4. Завршите кратким освртом на то да ће на следећој радионици бити говора о буџетирању пројекта.

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Групе би требало да наставе са фокусом на маркетиншкој стратегији и анализи делатности у свом пословном плану, у оквиру своје заједнице, тако што ће се повезивати и посећивати локалне предузетнике, библиотеке и цркве како би сакупили довољно истраживачког материјала за свој друштвени/финансијски пројекат.

4.6 БУЏЕТИРАЊЕ ПРОЈЕКТА

Разумевање концепта новца и његовог одговорног трошења је кључно за успех било ког друштвеног или финансијског пројекта. На овој радионици, полазници ће научити једну алатку која ће им бити значајна за одређивање финансијског дела за постизање њиховог циља: буџетирање. Буџет је план разумног трошења и уштеде новца. Применом овог принципа на сопствене друштвене и финансијске пројекте, група ће бити у стању да развије навику успостављања седмичног и месечног буџета, веће контроле циљева пројекта и, оно што је најважније, колико новца ће коштати њихов друштвени/финансијски пројекат, као и да ли се нешто новца од тога може и зарадити.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- имају евиденцију о зарађеном, уштеђеном и потрошеном новцу;
- одлуче колико новца група може себи да издвоји за трошак.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Буџетирање је значајно за успех како финансијског тако и друштвеног пројекта.
- Разлика између потреба и жеља се такође примењује и на буџетирање пројекта.
- Буџетирање ресурса чини носиоца промена успешним.
- Одређивање коначног буџета за пројекат.

Потребан маатријал

- Опција 1: оловке; гумице.
- Опција 2: оловке; гумице.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Групе које су одабрале друштвене пројекте би требало да изаберу Опцију 1. Групе које су одабрале финансијске пројекте би требало да изаберу Опцију 2.
- Добро би било оставити четири корака за одређивање буџета исписана током почетне активности, на видном месту у учионици, тако да полазници могу да их виде у сваком тренутку, нарочито приликом обављања главне активности.
- Како бисте добили на времену, сценарио о Џону, као пример, који ће се радити на почетку, би требало да испишете на флипчарту пре почетка ове радионице.
- Такође се препоручује да имате кратак разговор о разликама између „потреба“ и „жеља“ током почетне активности, тако што ћете се присетити онога што је научено на претходним радионицама.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: БУЏЕТСКЕ ЛИСТЕ

Метод

1. Кратко прођите кроз оно о чему се говорило на претходној радионици - Управљање временом.
 - Подсетите се кључних појмова: „приоритет“ и „распоред пројекта“.
 - Реците полазницима да објасне четири корака у стварању распореда пројекта.
2. Напишите реч „буџет“ на флипчарту и тражите од полазника да објасне њено значење, на основу онога што су научили у Делу 3, на радионици 4:
 - писани преглед процењеног прихода, трошкова и уштеђевине, током одређеног временског периода;
 - планирање за разумно трошење и уштеду новца.
3. Затим, напишите на флипчарту појмове „буџетски мањак“ и „буџетски вишак“ и подсетите се њиховог значења:
 - „буџетски мањак“: трошење више новца него што је зарађено;
 - „буџетски вишак“: трошење мање новца него што је зарађено.
4. Напишите на флипчарту четири корака за израду плана буџета и док то радите, објасните им значење сваког посебно.

Приход: новац који је примљен из разних извора.

- Процените и направите списак очекиваног прихода током једне просечне седмице/месеца.
- То може бити новац који сте зарадили у свом пројекту, од свог рада, добили као социјалну помоћ, поклон, исл.
- Израчунајте укупни приход.

Трошкови: новац који је потрошен на потребе и жеље.

- Процените и направите списак очекиваних трошкова током једне просечне седмице/месеца.
- Овде можете обухватити и потребе и жеље.
- Израчунајте укупне трошкове.

Уштеђевина: новац који није потрошен.

- Израчунајте укупну уштеђевину.
- То би могао да буде новац који су чланови групе већ имали и који су желели да уложе у свој пројекат.

Укупно вишак/мањак

- Од укупних прихода одбијте укупне трошкове како бисте израчунали укупан вишак или мањак.
- укупан приход (укључујући и уштеђевину) – укупни трошкови = укупан вишак или мањак.

5. Усмеравајте полазнике примерима листе буџета, користећи следећи сценарио:

Џон је ове недеље зарадио 48 динара од свог повременог посла, као достављач, а имао је уштеђевину од 5 динара од прошле недеље. Исто тако, потрошио је 45 динара на храну, превоз, школовање и лекове. Ове недеље, Џон намерава да купи две биљке од своје тетке, за своју полицу. Свака биљка кошта по 4,50 динара.

6. На флипчарту нацртајте план буџета за Џона, користећи горепоменути четири корака и подстакните полазнике да вам „помогну“ тако што ћете им постављати питања.

ПЛАН БУЏЕТА ЗА ЦОНА

Приход

- 48 динара – посао
- укупан приход = 48 динара

Трошкови

- 45 динара – храна, превоз, школовање, лекови
- 9 динара – две биљке
- укупан трошак = 54 динара

Уштеда

- 5 динара
- укупна уштеда = 5 динара

Укупан вишак/мањак

- 1 динар мањак

7. Поставите полазницима следећа питања:

- *Да ли је Цон у могућности да плати све своје трошкове? Зашто/зашто не?*
- *Које ставке се могу сматрати мање битним у његовом плану буџета? Зашто?*
- *Да ли Цон планирањем буџета има контролу над новцем који троши?*
- *Како може да избегне мањак у буџету?*

НАПОМЕНА: Не заборавите да их подсетите на сазнања из Дела 3.

Савети за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

Будите пажљиви код ове активности. Израчунавање личног буџета је далеко од тога да је само проста математичка радња – требало би да избегнете да коначан резултат буде минус, тако што ћете додавати ставке. Као омладински радник или школски наставник Ваш је циљ овде дугорочно планирање, да имате шири угао о реалним финансијским плановима људи. То је веома практично: знање и вештине које могу да спрече људе да праве трошкове. У случају да радите са младима из угрожених средина, њима ће можда недостајати искуства из ове области. Морамо бити свесни да постоје вишегенерацијске навике и модели које није лако брзо променити. Морамо да уведемо ове активности корак по корак, тако да млади стекну лично искуство у вези са приликама које могу настати на основу одговорног планирања. За оне који живе „овде и сада“ оваква промена фокуса може представљати изазов да почну да размишљају о својој будућности на другачији начин.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Групе које одберу друштвени пројекат би требало да се одреде за Опцију 1. Они који су изабрали финансијки, за Опцију 2.

ОПЦИЈА 1: ПЛАН БУЏЕТА ЗА ДРУШТВЕНИ ПРОЈЕКАТ

У оквиру ове активности групе ће вежбати одређивање плана буџета за свој друштвени пројекат.

С обзиром да новац игра важну улогу у било ком пројекту, групе би требало да критички размисле о томе како би одговорно планирање буџета могло да утиче на

компоненте њихове маркетиншке стратегије, анализе делатности и оперативног дела њиховог друштвеног пројекта. Приликом планирања буџета, групе ће морати да процене финансије на основу разумних претпоставки.

Метод

1. Реците полазницима да се окупе у своје пројектне групе и нека изаберу „вођу“ за ову активност.
2. Дајте свакој групи лист папира, оловку и гумицу.
3. Обавестите групе да ће планирати прављење буџета за свој друштвени пројекат, док ће вођа уписивати ставке у план буџета.
4. Нека групе почну од прихода свог друштвеног пројекта.
5. То ће бити новац који ће им омогућити да њихов друштвени пројекат почне да ради и функционише на нормалан начин.
6. То може бити новац од социјалне помоћи, поклона, повремених послова, донација, грантова, кредита исл.
7. Уколико је тај новац недовољан за нормалан рад, група би требало да осмисли начине на које ће генерисати неопходан износ или доћи до дониране робе и услуга.
8. Затим, реците групама да узму у обзир све трошкове.
 - То би требало да обухвати новац који се троши за потребе пројекта:
 - набавка ресурса, опреме, материјала и средстава;
 - трошкове превоза;
 - трошкове маркетинга.
9. Када заврше са тим, групе би требало да забележе и било какву уштеду.
 - То би могао да буде новац који чланови групе већ имају и желе да га уложе у свој друштвени пројекат.
10. На крају, групе треба да израчунају и укупне приходе, трошкове и уштеђевину за свој друштвени пројекат.
 - Уколико групе имају буџетски вишак, треба да одлуче да ли ће га утрошити за куповину нових ресурса неопходних за пројекат, да ли ће инвестирати у заједницу како би остварили социјални утицај, или ће га приштедети.
 - Уколико имају мањак, мораће после радионице поново да прођу кроз све ставке и пронађу нове ресурсе.
11. Помозите групама које имају проблема око делова свог плана буџета.

ОПЦИЈА 2: ПЛАН БУЏЕТА ЗА ФИНАНСИЈСКИ ПРОЈЕКАТ

У оквиру ове активности, групе ће вежбати припрему плана буџета за свој финансијски пројекат. С обзиром да новац игра важну улогу у било ком пројекту, групе би требало да критички размисле о томе како би одговорно планирање буџета могло да утиче на компоненте њихове маркетиншке стратегије, анализе делатности и оперативни део. Приликом планирања буџета, групе ће морати да процене финансије на основу разумних претпоставки.

Метод

1. Реците полазницима да се окупе у своје пројектне групе и нека изаберу „вођу“ за ову ктивност.
2. Дајте свакој групи лист папира, оловку и гумицу.
3. Обавестите групе да ће планирати прављење буџета за свој финансијски пројекат, док ће вођа уписивати ставке у план буџета.
4. Нека групе почну од прихода свог финансијског пројекта.

- То ће бити новац који ће им омогућити да њихов финансијски пројекат почне да ради и функционише на нормалан начин.
 - Ту ће бити обухваћен њихов почетни капитал, почетни фондови који су коришћени како би се покренуо пројекат. То може бити новац од социјалне помоћи, поклона, повремених послова, донација, грантова, кредита исл. Ипак, полазници би требало да имају рачуне својих личних фондова одвојено од фондова пројекта. Такође би их требало веома одлучно одвраћати од коришћења сопствених средстава за потпомагање пројекта онда када је пројекат већ почео са радом.
 - Уколико је тај новац недовољан за нормалан рад, група би требало да осмисли начине на које ће генерисати неопходан износ.
 - Када пројекат почне са радом, овај део буџетског плана би требало да обухвати и ставку зараде од финансијског пројекта (тј. приходе до којих се дошло продајом производа и/или услуга). **НАПОМЕНА:** било би добро објаснити да је „приход“ укупна количина новца до којег се дошло од продаје и других финансијских активности, док је „профит“ вишак новца умањен за све трошкове.
 - Проверите да ли полазници разумеју следеће појмове:
 - **капитал:** почетни фондови, кредити и грантови који се користе за подршку предузећу пре него што оно постане профитабилно;
 - **приход:** новац који је зарађен пословањем пројекта;
 - **трошкови:** трошкови који су настали радом пројекта;
 - **профит:** новац који је преостао пошто се плате сви трошкови (слично као што постоји буџетски „вишак“).
 Приходи минус трошкови.
5. Затим, реците групама да узму у обзир све трошкове.
- То би требало да обухвати новац који се троши за потребе пројекта:
 - набавка ресурса, опреме, материјала и средстава;
 - трошкове производње;
 - трошкове превоза;
 - трошкове маркетинга;
 - трошкове рада.
6. Када заврше са тим, групе би требало да забележе и било какву уштеду.
- Уколико је то прикладно, то би могао да буде новац који чланови групе већ имају и желе да га уложе у рад свог финансијског пројекта.
7. На крају, групе треба да израчунају и укупне приходе, трошкове и уштеђевину за свој финансијски пројекат.
- Уколико групе имају буџетски вишак, могу да одлуче шта ће урадити с њим: да ли да га инвестирају у даље пословање, да ли да приштеде, да ли ће инвестирати у заједницу како би остварили одређени утицај, или ће га потрошити.
 - Уколико имају мањак, мораће после радионице поново да прођу кроз све ставке.
8. Помозите групама које имају проблема око делова свог плана буџета.

РАЗГОВОР

Метод

1. Поново прођите кроз кључне речи вокабулара:
 - буџет, буџетски вишак, буџетски мањак;

- капитал;
 - трошкови;
 - приход;
 - профит.
2. Поново прођите кроз четири корака у прављењу плана буџета, тако да их полазници објасне.
 3. Поново прођите кроз читав план буџета и подстакните будући разговор следећим питањима:

Уколико је одабрана Опција 1: план буџета друштвеног пројекта

- Колико је планирано да ће коштати покретање друштвеног пројекта?
- Одакле ће стићи новац?
- Како ће група доћи до више новца за пројекат?
- Који су појединчани трошкови друштвеног пројекта?
- Да ли постоје било какве ставке које нису кључне у оквиру плана буџета?
- Да ли друштвени пројекат остварује буџетски вишак или мањак?

Уколико је одабрана Опција 2: план буџета финансијског пројекта

- Колико је планирано да ће коштати покретање финансијског пројекта?
- Да ли финансијски пројекат продаје производ или пружа услугу заједници?
- Како ће пројекат да остварује профит у континуитету?
- Колико дуго ће финансијски пројекат радити?
- Ко је циљна група потрошача?
- Како ће група уверити потрошаче да купују од њих а не од њихове конкуренције ?
- Да ли постоје било какви додатни ресурси који су потребни како би се даље развио овај пројекат?
- Да ли пројекат остварује буџетски вишак или мањак?
- Колико је планирано да група уштеди?
- На шта би група евентуално могла да потроши новац који ће уштедети?

Завршите кратким освртом да ће се на следећој радионици све претходно повезати у једну целину, тако да ће свака група моћи да представи свој пројекат осталима.

РАД НА ПРОЈЕКТУ

Реците полазницима да почну да припремају свој пројекат за презентацију коју ће имати на следећој радионици.

С обзиром да следећа радионица захтева одређену припрему, можда ће бити неопходно да полазницима укратко објасните план за следећи час и да од њих тражите да припреме унапред своје презентације.

4.7 ПРЕДСТАВЉАЊЕ МОГ ПРЕДЛОГА

Пошто су групе примениле *SMART*-циљеве; размотриле своје врлине, слабости, прилике и претње; направиле пословни план; конструисале распоред пројекта и поделиле међусобно улоге; и саставиле план буџета за свој друштвени/финансијски пројекат, последњи корак је да представе свој пројекат онима који би хтели у њега да инвестирају, било да се ради о добровољном раду било о добијању финансијске подршке.

На овој радионици, свака група ће вежбати да представи свој пројекат остатку групе и стручњацима са стране, који ће проценити квалитет њиховог рада и обезбедити савете о шансама на успех које њихов пројекат има. Ова радионица ће бити узбудљива, с обзиром да ће групе имати прилику да демонстрирају оно што би желели да промене у својим заједницама и о томе добити повратне информације од осталих носилаца промена у тој групи.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће:

- представити свој друштвени/финансијски пројекат својим вршњацима;
- добити повратне информације о квалитету своје презентације;
- кориговати своје предлоге и направити неопходна усклађивања.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Понекад, бити носилац промена значи говорити пред другима.
- Није довољно имати изводљиву идеју за посао, такође је важно обратити се потенцијалним инвеститорима, партнерима и/или клијентима.
- Млади могу да представе примамљиве пројекте који могу да добију подршку.
- Сваки пројекат има своје врлине и ниједан пројекат није савршен.
- Стварање предлога пројекта који ће се представити потенцијалним даваоцима подршке.

Потребан материјал

- Опција 1: оловке, гумице, маказе.
- Опција 2: оловке, гумице, маказе.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- За Опцију 1, питајте стручњаке из заједнице да учествују као судије које ће оцењивати презентацију сваке групе. Од ових гостију ће се очекивати да дају и повратне информације свакој групи, те да се укључе у дискусију.

- Може бити од користи да се кључне тачке ове радионице пренесу полазницима унапред, тако да могу да припреме своје презентације.
- Услед времена које је потребно да би се ова радионица припремила и извела, потребно је да она буде дужа него што је то уобичајено, или је треба поделити на два дела.
- Комуникација у вези са идејама је маркетиншка основа пословања. Маркетинг понекад звучи чудно онима који немају никаквог искуства у пословању. Омладински радници морају имати искуства у писању апликација за грантове, где би могли да представе своје идеје. И наставници и омладински радници би требало да имају искуства у организовању неких локалних догађаја, конференција или других друштвених активности, где су могли да промовишу своје идеје или регрутују полазнике, тако да то све могу да искористе у овој активности.
- Ово би требало схватити као прилику да се ода почаст раду и креативности полазника.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ПРЕДЛОЗИ

Метод

1. Кратко се осврните на оно што сте радили на прошлој радионици – Буџет.
 - Прођите поново кроз кључне појмове.
 - Реците полазницима да објасне четири корака у прављењу плана буџета.
2. Обавестите групу да ће представити своје пословне планове у форми предлога и објасните им шта то значи:
 - предлог пројекта је кратак преглед пословног плана групе који се представља онима који би хтели у њега да инвестирају.
 - ти људи могу да обезбеде финансијску подршку или да буду добровољци у раду.
3. Нека се групе фокусирају и сумирају следеће компоненте пословног плана:
 - **Опис** - увод о томе ко су чланови групе и какав је њихов пројекат;
 - **Маркетиншка стратегија** - како заинтересовати људе за њихов друштвени/финансијски пројекат;
 - **Анализа делатности** - истраживање које ће показати у чему ће то њихов пројекат направити искорак.
 - **Оперативни део** - опис структуре и активности пројекта;
 - **Финансијски део** - трошкови рада и новац који се тим путем зарађује.
4. Обавестите групу да би кратко требали да говоре о свакој од ових компоненти и да погледају своје белешке са радионице 5: Пословни план.
5. Нека групе одреде ко ће шта говорити о деловима пројекта:
 - сваки члан групе би требало да је укључен, цењен и једнако посвећен друштвеном/финансијском пројекту;
 - чланови могу да користе и најосновније белешке које би им помогле излагању, уколико је то потребно.
6. Обавестите групе да би требало да буду прецизни приликом изношења сваке компоненте свог пројекта.
 - Потребно је да он буде добро испланиран.
 - Улоге треба да су јасно дефинисане.

7. Проверите да ли су полазници у потпуности разумели да је циљ предлога да се они који га слушају убеде да активно одговоре и допринесу свом пројекту. Стога би требало да:
 - инспиришу људе који би хтели да дају подршку пројекту групе. (Предлажемо да испричају једну или две кратке приче о томе зашто група верује у свој пројекат.)
 - убацити кључне факторе који ће пројекат учинити успешним.
 - бити прецизан и јасан.
8. На крају, обавестите групе да њихови предлози пројеката не треба да буду дужи од 5-10 минута.

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

Одаберите једну од следеће две опције:

ОПЦИЈА 1: ПАНЕЛ ЗА ПРЕДЛОГЕ О ПРОЈЕКТУ

За ову активност, представите и пожелите добродошлицу сваком госту-стручњаку пре него што група направи своје презентације и објасните његову улогу у заједници. Обавестите полазнике да ће ови стручњаци оценити сваку презентацију и дати одређене повратне информације.

Ова кативност ће бити сјајна прилика да групе добију праве савете од стручњака из заједнице, како би видели да ли су њихови пројекти реални.

Обратите пажњу да је ова активност много дужа него иначе, јер се групама даје време да припреме своје презентације а онда им се даје прилика да на посебном панелу то и презентују, па ће на тај начин свако доћи на ред.

60-90

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у своје пројектне групе и да изаберу једног члана као „вођу“ за ову активност.
2. Дајте свакој групи лист папира, оловку и гумицу. Такође им поделите по пар маказа тако да могу да праве белешке које ће користити током презентације.
3. Обавестите их да ће имати приближно 25 минута да припреме своје предлоге, коришћењем компоненти пословног плана:
 - **опис** друштвеног/финансијског пројекта;
 - **маркетиншка стратегија**;
 - **анализа делатности**;
 - **оперативни део**;
 - **финансијски део**.
4. Док они то раде, прошетајте до сваке групе и проверите да ли раде на прави начин, дајте им неке сугестије, одговорите на било које питање које Вам поставе, прокоментаришите и похвалите их.
5. Подстакните их да запамте већину онога што ће имати на презентацији али им такође нагласите да могу да користе и папириће са белешкама као подсетник током презентације.
6. На крају, нека свака група представи свој предлог (у времену ограниченом на 5-10 минута) и реците стручњацима да им дају повратне информације после сваке презентације.

ОПЦИЈА 2: ГРУПНИ ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА

Сврха ове активности је да се споје две групе које ће дати више информација о својим пројектима. Групе могу једна другој да дају сугестије и коментаре о томе како да побољшају своје пројекте. Ово је добар начин да се добије свежа информација од других, оних ван групе.

Метод

1. Реците полазницима да се поделе у своје пројектне групе и да изаберу једног члана као „вођу“ за ову активност.
2. Дајте свакој групи лист папира, оловку и гумицу. Такође им поделите по пар маказа тако да могу да праве белешке које ће користити током презентације.
3. Обавестите их да ће имати приближно 25 минута да припреме своје предлоге, коришћењем компоненти пословног плана:
 - **опис** друштвеног/финансијског пројекта;
 - **маркетиншка стратегија**;
 - **анализа делатности**;
 - **оперативни део**;
 - **финансијски део**.
4. Подстакните их да запамте већину онога што ће имати на презентацији али им такође нагласите да могу да користе и папириће са белешкама као подсетник током презентације.
5. После 25 минута, реците групама да се упаре и да изнесу једни другима своје предлоге.
6. Када то ураде, нека постављају питања једни другима, нека дају сугестије и коментаришу слабости предлога.
7. Док они то раде, прошетајте до сваке групе и проверите да ли раде на прави начин, дајте им неке сугестије, одговорите на било које питање које Вам поставе, прокоментаришите и похвалите их.

РАЗГОВОР

Метод

1. Нека свака група креативно размисли о списку организација или људи којима би могла да се обрати за помоћ и представи им своје предлоге пројекта. Подстакните их да мисле о компанијама које би могле да им обезбеде како финансијску, тако и друге облике подршке, као што је добровољна подршка или помоћ у натури (нпр. слободни пролази за транспорт, канцеларијски простор или услуге штампе). Подстакните да свака група напише најмање три имена у ову сврху.
2. Разговарајте о презентацијама предлога као цела група, коришћењем следећих питања, уколико је усмеравање потребно. Подстакните полазнике да сами воде разговор.
 - *Да ли су предлози убедљиви?*
 - *Колико су инспиративни?*
 - *Каква побољшања би се могла направити?*
 - *Да ли је група добро разумела потребе које намерава да задовољи?*

- *Да ли је група истражила област у којој има намеру да донесе позитивне промене?*
 - *Који су били циљеви и дали су они били SMART?*
 - *Како су организоване финансије групе?*
 - *Да ли су, заједно са решењима, идентификоване неке слабости или претње?*
 - *Које су прилике на располагању а које нису поменуте?*
 - *Колико је ефикасна маркетиншка стратегија?*
 - *Да ли је утврђен специфични временски распоред?*
 - *Какви су изгледи групе за успех?*
3. Завршите кратким помињањем да ће следеће две радионице бити везане за показивање примера друштвеног/финансијског пројекта које су имали други полазници „Афлатина“.

ПРИМЕРИ ДРУШТВЕНИХ И ФИНАНСИЈСКИХ ПРОЈЕКТА

ЦИЉЕВИ МОДУЛА

По завршетку овог модула, полазници ће моћи да:

- идентификују успешне црте друштвених и финансијских пројеката;
- моделују сопствени пројекат на основу других успешних пројеката „Афлатина“.

Овај модул доноси примере друштвених и финансијских пројеката. Две радионице су осмишљене тако да се полазницима допусти да критички процене и да их инспиришу други пројекти у оквиру „Афлатина“. Примери доносе и могуће смернице које могу да следе различите врсте пројеката.

5.1 ДРУШТВЕНИ ПРОЈЕКТИ

Друштвени пројекти имају за циљ да донесу позитивну промену у окружење коме недостају основне потребе.

Носиоци промена су свесни проблема који их окружују. Као такви, они су у стању да идентификују те проблеме и да направе планове како да их реше. Одабиром питања, тражењем одговора и начина да се они реше, полазници могу да достигну свој пуни потенцијал како би направили разлику у својим заједницама.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју компоненте примера друштвеног пројекта, те како да он буде успешан.
- разговарају о кључним унтрашњим и спољашњим факторима друштвених пројеката.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Давање модела групи како би боље разумели оно што су учили.
- Сазнање да се друштвени пројекти оснивају по целом свету, уз различите циљеве и решења за друштвена питања.

Потребан материјал

- **Почетак:** копије студије случаја друштвеног пројекта у Лесоту; маркер.
- **Главна активност:** копије пет компонената пословног плана; копије студије случаја друштвеног пројекта на Филипинима; флипчарт са нацртаном *SWOT*-анализом.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- Ова радионица ће представити пример друштвеног пројекта како би полазници могли да виде како други носиоци промена реализују те промене у другим деловима света.
- За главну активност, биће вам потребне копије пет компонената пословног плана, тако да их буде довољно за сваку групу. Уколико немате штампач на располагању, напишите компоненте на папир.
- Уколико немате довољно папира, напишите студије случаја друштвеног пројекта на флипчарт или га наглас прочитајте тако да сви чују.
- Било би добро да пре почетка, на флипчарту, нацртате *SWOT*-анализу (са радионице 4, у оквиру планирања и одређивања буџета), тако да полазници могу да је виде у сваком тренутку.
- Речи у курсиву у оквиру студија случаја указују на делове који се односе на *SWOT*-анализу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ПРИМЕР ДРУШТВЕНОГ ПРОЈЕКТА

Метод

1. Напишите на флипчарту „Друштвени пројекат“.
2. Реците полазницима да креативно размисле о томе шта они мисле да би то могло да значи.
3. Нека полазници покушају да пронађу везу између те две речи:
 - „друштвено“ = људи, групе, друштво, заједница;
 - „пројекат“ = посао, фирма, предузетништво, програм, план.
4. Поставите полазницима следећа питања:
 - *Која би била сврха друштвеног пројекта?*
 - *Који су неки примери друштвеног пројекта?*
 - *Постоје ли неки друштвени пројекти у твојој заједници?*

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ДРУШТВЕНИ ПРОЈЕКАТ: СЕМЕ НАДЕ

Метод

1. Почните тако што ћете рећи полазницима да ће се у овој активности фокусирати на пет компонената пословног плана:
 - **опис;**
 - **маркетиншка стратегија;**
 - **анализа делатности;**
 - **оперативни део;**
 - **финансијски део.**
2. Дајте свакој групи примерак пет компоненти пословног плана, копију студије случаја друштвеног пројекта „Семе наде“, нешто папира и оловке.
3. Прозовите неколико полазника да наглас осталима прочитају један од делова, редом.
4. Реците им да сумирају садржај студије случаја, као и зашто би било важно да се на тај друштвени проблем обрати пажња.
5. Када то заврше, усмерите их кроз сваку компоненту, коришћењем следећих питања (ово би требало да траје 10-15 минута):
 - **опис**
 - Како би млади решили овај проблем?
 - Који би то били други начини да се овај проблем реши?
 - **маркетиншка стратегија**
 - Који би то био други начин да се скрене пажња заједнице?
 - **анализа делатности**
 - Са киме још би могло да се сарађује?

- **оперативни део**
 - Који су други начини да се прикупи новац?
 - Како се ови задаци могу поделити међу младима на неки ефикаснији начин?
 - **финансијски део**
 - Које активности у прикупљању фондова највероватније доносе највише новца? Зашто?
6. Затим, дајте групи 10 минута да направи *SWOT*-анализу (покажите им цртеж *SWOT*-анализе који сте припремили пре радионице, тако да сви могу да га виде).
 7. Док они то раде, погледајте да ли свака група добро ради овај задатак, дајте им неке сугестије, одговорите на било која питања која имају, прокоментаришите и похвалите њихов рад.

РАЗГОВОР

10-15

Метод

1. Нека свака група представи своју *SWOT*-анализу студије случаја осталим групама.
2. Нека полазници поразговарају о *SWOT*-анализи сваке групе, коришћењем следећих питања као смерница:
 - *Да си ти члан овог друштвеног пројекта, шта би урадио да га побољшаш?*
 - *Да ли би овакав друштвени пројекат функционисао у твојој заједници? Ако би, на који начин би то било?*
 - *Како би одговорио на конкуренцију, на неко други друштвени пројекат?*
 - *Који су други примери прикупљања фондова како би се дошло до новца?*
 - *Како се слабости могу претворити у предности?*
 - *Ко би још у оквиру заједници могао да помогне у овом пројекту?*
 - *Какве предности би могле да се претворе у прилике?*
 - *Какве претње могу настати из слабости?*

ЛИСТ ЗА ПОЧЕТНУ АКТИВНОСТ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ДРУШТВЕНОГ ПРОЈЕКТА “СЕМЕ НАДЕ* / БУДИМПЕШТА

Опис

Тринаестогодишњи дечак Тамаш Мајер је у своје слободно време направио малу башту и почео да гаји парадајз, у Будимпешти (Мађарска). Породица је подржала његов нови хоби. После четири године његов посао је постао толико успешан да су чак и ресторани из околине почели да од њега набављају парадајз.

У међувремену, пар одраслих али младих бициклиста је идентификовао друштвени проблем у својој заједници: у граду постоји много бескућника који немају храну. Почели су да организују заједничко недељно припремање хране у оквиру своје заједнице: окупљали су се сваке суботе, кували понешто и разносили својим бициклима храну бескућницима у околини. Себе су прозвали „Будимпештанска бициклистичка мафија“. Кад их је момак који има своју башту видео, зачала се нова идеја: зашто бескућнике не научити како да направе сопствену башту? Тако су се повезали са склоништима за бескућнике и заједно спровели свој нови друштвени пројекат који су назвали „Семе наде“.

Циљ је био да подрже бескућнике у својој заједници, али не само тако што ће им дати храну, већ и тиме што ће их научити да је сами узгајају, тако да у својим баштама могу да имају парадајза и осталог поврћа, које чак могу и да продају. Касније су проширили овај пројекат новим добровољцима, укључивши и нове угрожене особе.

Маркетиншка стратегија

- Група добро разуме потребе које намеравају да задовоље у Будимпешти.
- Посетили су локалне компаније како би им пренели циљеве свог пројекта. Компанија „Gardener“ им је даровала семе које могу да посаде а неке друге локалне компаније су допринеле својим новцем или добровољним радом.
- Такође, направили су и одређени регистар бескућника у склоништима и на улици.

Анализа делатности

- Група је интервјуисала бескућнике у вези са њиховим потребама.
- Бескућници захтевају одрживо решење а не само акције којима се тренутно „гаси пожар“.
- Бити бескућник није само бити без прилике да се живи на једном месту, већ такође и немогућност да се пронађе посао и дође до новца. Склоништа бескућника су фокусирана на обезбеђивање места за спавање – али је потребно урадити и кораке који следе! Новчана зарада је кључна како би се разбио зачарани круг сиромаштва.

Оперативни део

- Група је искористила новац који им је заједница донирала, како би набавили семе и опрему.

Финансијски део

- Бескућници су добили могућност да започну дугорочну визију и зараду од гајења биљака.

* <http://bbm.hu/en/2019/04/01/seeds-4-hope-initial-groundwork/>

5.2 ФИНАНСИЈСКИ ПРОЈЕКТИ

Финансијски пројекат представља посао чији је циљ да се дође до финансијског профита који се може искористити како би се поправио животни стандард радника и власника фирме или како би се инвестирало у решавање неких социјалних проблема. Структуре које обезбеђују финансијску зараду су оно што ову врсту пројеката разликује од друштвеног.

ЦИЉЕВИ УЧЕЊА

По завршетку ове радионице, полазници ће моћи да:

- разумеју компоненте примера финансијских пројеката, као и начин да он буде успешан.
- разговарају о његовим кључним унутрашњим и спољашњим факторима.

КЉУЧНА САЗНАЊА

- Предочити групи модел помоћу којег ће моћи боље да разумеју оно о чему уче.
- Сазнање да се финансијски пројекти оснивају по целом свету, уз различите циљеве и решења за социјална питања.

Потребан маетријал

- **Почетак:** табела са моделом пословања;
- **Главна активност:** копије пет компонената пословног плана из претходне активности; флипчарт са исписаном *SWOT*-анализом;
- буџет одређен пре почетка радионице, тако да полазници могу да га виде у сваком тренутку током главне активности;
- појмови исписани курзивом у оквиру студије случаја који указују на делове који су повезани са *SWOT*-анализом.

Информација за предаваче: за омладинске раднике и наставнике

- На овој радионици полазницима се даје пример финансијског пројекта, како би видели како како други носиоци промена реализују те промене у другим деловима света.
- За главну активност, биће вам потребне копије пет компонената пословног плана, тако да их буде довољно за сваку групу. Уколико немате штампач на располагању, напишите компоненте на папир.
- Уколико немате довољно папира, напишите студије случаја финансијских пројеката на флипчарт или га наглас прочитајте тако да сви чују.

- Добро би било да на флипчарту, пре почетка, нацртате *SWOT*-анализу (са радионице 4, у оквиру планирања и одређивања буџета), тако да полазници могу да је виде у сваком тренутку током главне активности.
- Речи у курсиву у оквиру студија случаја указују на делове који се односе на *SWOT*-анализу.

ИСТРАЖИВАЊЕ И РАЗМИШЉАЊЕ

ПОЧЕТАК: ПРИМЕР ФИНАНСИЈСКОГ ПРОЈЕКТА

10-15

Метод

1. Напишите на флипчарту „Финансијски пројекат“.
2. Реците им да креативно размисле о томе шта би то могло да значи.
3. Нека покушају да пронађу везу између та два појма:
4. „финансијско“ = новац, готовина.
5. “пројекат” = посао, фирма, предузетништво, програм, план.
6. Поставите им следећа питања:
 - *Која би била сврха финансијског пројекта?*
 - *Који би били неки примери финансијског пројекта?*
 - *Постоје ли неки финансијски пројекти у твојој заједници?*
7. Нека се полазници поделе у своје групе и нека се присете онога што су претходно научили о табели пословног модела.
8. Питајте више њих да свако сумира једно од следећих делова табеле пословног модела и да то гласно изнесе групи, редом:
 - **предлог о вредности;**
 - **део о клијентима;**
 - **однос са клијентима;**
 - **канал дистрибуције;**
 - **кључне активности;**
 - **кључни ресурси;**
 - **кључни партнери;**
 - **структура трошкова и прилив прихода**

ИСПИТИВАЊЕ И ДЕЛАЊЕ

ФИНАНСИЈСКИ ПРОЈЕКАТ: ИНОВАТИВНО ПОСЛОВАЊЕ У КОРИСТ ЗАЈЕДНИЦЕ

25-30

Метод

1. Почните тако што ћете обавестити полазнике да ће се током ове активности фокусирати на компоненте табеле пословног модела.
2. Дајте свакој групи примерак компонентата табеле пословног модела и нешто папира и оловака.

Предлог о вредности: Чиме ћете се бавити? Овде напишите кључне речи засноване на визији и мисији и укратко опишите производ или услугу које ћете пружати.

Део о клијентима: Кома ћете помоћи? Направите списак циљне групе. Ко ће куповати ваш производ/услугу?

Однос са клијентима: Какав ћете однос са клијентима имати? Да ли је то лични или аутоматизовани сервис или је у питању самопослуживање?

Канали дистрибуције: Како ћете доћи до својих потрошача?

Кључне активности: Како ћете обављати посао? Направите списак кључних активности, као што су продаја, маркетинг, исл.

Кључни ресурси: Шта вам је потребно? Направите списак материјалних и нематеријалних ресурса, као што су људи, средства, знање исл.

Кључни партнери: Кома ћете помагати? Набавка, логистика, исл.

Структура трошкова и прилив прихода

3. Нека разговарају о томе да одаберу једну локалну фирму, предузетника којег познају. Реците им да направе истраживање и да комплетирају табелу пословног модела на основу кључних сазнања из тог истраживања. За проналажење информација могу да користе и интернет.
4. Ову активност можете обавити током више радионица: постоји и опција да креирате план деловања за истраживање, посетите локалне фирме и обавите понеки интервју са предузетницима.
5. Док они то раде, проверите да ли групе раде на прави начин, дајте им неку сугестију, одговорите на свако питање које Вам поставе, прокоментаришите и похвалите њихов рад.

РАЗГОВОР

Метод

1. Реците свакој групи да осталима представи своју анализу финансијског пројекта.
2. Нека полазници разговарају о SWOT-анализи сваке групе, коришћењем следећих питања као смернице:
 - Да си ти део тог финансијског пројекта, шта би урадио како би га побољшао?
 - Да ли би овај финансијски пројекат могао да функционише у твојој заједници? Ако би, како би могао?
 - Како би одговорио конкуренцији?
 - Који су други примери прикупљања фондова како би се дошло до зараде?
 - Како се слабости могу претворити у предности?
 - Ко би још у оквиру заједнице могао да помогне око овог пројекта?
 - Како се предности могу претворити у прилике?
 - Какве претње могу настати из слабости?

ВОДИЧ ЗА ПРЕДАВАЧЕ

ПОМОЋ ЗА ОМЛАДИНСКЕ РАДНИКЕ И НАСТАВНИКЕ

С обзиром да се радионице неће одвијати саме од себе, овај програм друштвених и финансијских пројеката ће се најбоље одвијати уколико имате групу посвећених појединаца који ће читаву идеју изнети заједно. Постојање конзистентне групе ће појачати везе и подршку међу полазницима и допринети бољем искуству свакога понаособ.

ПРИПРЕМЕ ЗА ПРОГРАМ

Почните тако што ћете бити инспирисани! Ваша инспирација и ентузијазам су заразни. То ће привући заинтересоване и посвећене полазнике и бити гориво које Вам је потребно за ово путовање. Замислите да пред собом имате младе људе који су посвећени ангажовању у различитим активностима које доносе промене, а које су резултат овог програма! Веома је важно да претходно прочитате комплетан „Афлатинов“ приручник, како би сте могли:

- да одаберете које ћете модуле изнети полазницима или да одлучите о поступку у коме бисте их одабрали заједно;
- да се упознате са током радионица како бисте се пријатније осећали током њиховог спровођења.

ПРИПРЕМЕ ЗА РАДИОНИЦЕ

Прво што треба да знате је да нема строгих или брзих правила која вас терају да идете кроз овај материјал. Свака група је посебна, па ћете сами одредити сопствени стил и систем. Једноставно верујте да сте права особа за овај посао и да ће те бити усмеравани тако да полазницима понудите оно што им је потребно.

За сваку радионицу се припремите неколико дана раније пре него што материјал представите полазницима, тако што ћете прочитати цео модул како би сте били сигурни да сте упознати са свим детаљима. Направите белешке или обележите одређене делове за које мислите да је потребно посебно их нагласити. У оквиру сваке радионице постоје две опције које Вам се нуде за главну активност, па предлагемо да одаберете једну, прикупите одређени материјал и проверите да ли сте упознати са свим детаљима пре него што почнете са радионицом.

Ако мислите да ће то допринети бољем учењу, подстичемо Вас да направите било какве измене у оквиру модула. Такође бисмо Вам били захвални уколико бисте нам те измене и усклађивања послали као повратну информацију, коришћењем формулара за слање повратне информације. Група је Ваша и искуство је Ваше, тако да су Ваша инспирација и креативности кључни за успех. Овај материјал смо тестирали у школском окружењу, као и у оквиру активности у слободно време – коришћење образовног материјала у раду са младима може да допринесе многим новим искуствима, тако да Вас молимо да их слободно поделите са нама.

ОПШТЕ СТВАРИ КОЈЕ СУ ВАМ ПОТРЕБНЕ

Ево неких ствари које ће вам бити потребне вероватно за сваку радионицу, али које се не налазе увек на списку потребног материјала:

- картице са именима (барем за прву радионицу);
- часовник и/или тајмер;
- самолепиви папирићи;
- звонце (како бисте задобили пажњу полазника, да не бисте викали);
- папир за белешке;
- оловке (хемијске оловке и велике бојице);
- флипчарт са довољно листова папира које ћете моћи да разделите полазницима у групама (за већину активности можете користити и табу и обичан папир);
- компјутер и пројектор (уколико је могуће) за поједине радионице;
- биће Вам увек при руци потребан и модул радионице, списак полазника и табела са уписаним присутнима и одсутнима.

ДОДАТНИ МАТЕРИЈАЛ

Велика је препорука да полазници имају своје белешке током целог програма. Уколико је могуће, препоручујемо да им набавите фасцикле са механизмом у ту сврху. Било би сјајно да добијете донацију или да употребите фасцикле које су већ биле коришћене. Иначе, можете купити и рециклиране регистраторе или користити перфориране старе фасцикле. Кратак преглед по интернету ће вам понудити још опција које имате на располагању. Донесите их на прву радионицу, као део почетка курса.

КРАТКИ САВЕТИ

ПРЕУЗМИТЕ ИЗАЗОВ ПРОМЕНА / УЧИТЕ ИХ КРОЗ РАЗГОВОР, НЕ КРОЗ ПРЕДАВАЊА: Ово може да звучи изазовно за предавача, али сврха „Афлатин“ програма је да се заснива на експерименталном учењу. Младим предавачима који користе неформалне алатке ово може бити ближе него школским наставницима. Дакле, ваша улога као предавача је да учење учините што лакшим, усмеравајући полазнике кроз активности, постављајући питања и проверавајући шта су научили, пре него да им говорите шта би требало да раде. Слободно им дајте инструкције и завршавајте радионице наглашавајући им кључна сазнања до којих се дошло, али се потрудите да им оставите довољно простора да се сами изразе.

ПОДСТАКНИТЕ УЧЕСТВОВАЊЕ: С обзиром да сте ту да олакшате учење, не заборавите да је активно учествовање младих људи на часу кључно за успех „Афлатин“ програма. Јачање њихове улоге значи да им пружате истинску контролу над усмеравањем тока овог програма. Такво учествовање може се оснажити тако што ћете им дати улогу у одабиру модула којим ћете се бавити, или коју ћете главну активност користити. Важно је имати на уму како можете да подстакнете учествовање на различитим нивоима „Афлатин“ програма, а да истовремено пратите и њихова искуства кроз три призме: као корисника програма, као партнера у успешном предавању и учењу и као носиоце активности и лидера у њиховим заједницама. У поједине активности можете укључити и чланове њихових породица, било давањем домаћих задатака било организовањем истраживачких активности у којима би одрасли могли да им помогну.

БУДИТЕ СПРЕМНИ ДА ОСТАНЕТЕ ОТВОРЕНИ: С обзиром да „Афлатин“ програм позива полазике да учествују у разговору о разним друштвеним проблемима, многа од питања која се јављају би могла да доведу у искушење и Ваша лична уверења и вредности. Схватимо да би ово могло да Вам буде изазов, али Вас молимо да оставите простора полазницима да сами изнесу своје ставове и рзмишљања а да им нико о томе не доноси суд. Једино ако се буду осетили безбедним, могу слободно да говоре и да покушају да разумеју једни друге. Пре почетка, дајте себи времена да се удубите у тему, како бисте се што боље припремили и осетили сигурнијим. Такође би сасвим било у реду да, уколико добијете питања о одређеној теми на која немате одговор, да то признате и кажете да ћете размислити о томе. Начин на који се носите са непознатом ситуацијом је млађима такође добар пример који их може подстаћи да и они раде исто. Уздржаност је такође кључна као модел понашања за тинејџере.

ПОЗОВИТЕ КОМПЕТЕНТНЕ ГОСТЕ: Неки од модула могу покренути осетљиве теме (нпр. сексуалност, верска или етничка питања). Препоручујемо да, кад год је то могуће, позовете компетентне госте, како би одговорили на било које специфично питање које би полазници могли да имају. Можете позвати и представнике неке НВО, активне младе људе из сродне области или младе добровољце из организација социјалног карактера.

БУДИТЕ ОБАЗРИВИ: С обзиром да неке теме могу бити осетљиве, важно је бити опрезан у усмеравању разговора и пазити на понашање у контраверзним расправама. Такође веома је важно да завршите радионицу тако што ћете им дати линкове или савете где би могли да оду уколико желе да наставе расправу. Можда ће Вам у ту сврху бити потребно одређено истраживање у оквиру локалне заједнице или преко интернета, како бисте пронашли текстове на свом матерњем језику.

ПОВЕЖИТЕ ПОЛАЗНИКЕ СА СВЕТОМ: Већина земаља и заједница има институције које могу да помогну деци и младима и да им дају савете уколико они то желе. Као предавач, било би добро ако можете да полазницима дате те информације. Нека од опција су саветовалишта или установе за помоћ деци.

СПРОВОЂЕЊЕ ВЕЖБИ

УВЕРИТЕ СЕ ДА СУ РАЗУМЕЛИ: Пошто сте им дали инструкције за вежбе, питајте их има ли питања и уверите се да су сви разумели шта треба да раде.

ПРВО ИХ ПОДЕЛИТЕ У ГРУПЕ: Уколико активност захтева да се поделе у групе, тимове или парове, нека се прво обави та подела пре него што им дате даље инструкције.

ПОНОВИТЕ ВИШЕ ПУТА: Можемо да памтимо само неколико инструкција у исто време. Ако се вежба састоји из више корака, прво им укратко представите шта то треба да раде, па им поново дајте упутства онда када им буду била потребна. Немојте очекивати да ће памтити више од једног упутства. Уколико је могуће, напишите им упутства на таблу или на флипчарт.

ВРЕМЕ: Користите тајмер и обавестите полазнике онда када им је остало само минут до краја задатка, као и неколико тренутака пре него што ћете их зауставити. Можете продужити разговор када имате времена, или искористити и опциону активност у оквиру „Испитивања и делања“, или пак сами додати нову активност.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ ДРУГИМА: Увек када млади нешто направе, подстакните их да то поделе преко глобалне мреже „Афлатина“, тако што ће отићи на „Афлатинову“ фејсбук-страницу или ће копије свог рада послати секретаријату „Афлатина“ у Амстердам.

КРАТКИ ИЗВЕШТАЈИ И ГРУПНИ РАЗГОВОРИ

ТРЕБА ДА ЗНАТЕ СМЕР КОЈИМ ЖЕЛИТЕ ДА ИДЕТЕ током разговора, а да, истовремено, будете флексибилни и прихватите смер којим група жели да њихов разговор пође у одређеном тренутку.

ОБРАЂАЈТЕ СЕ ПОЛАЗНИЦИМА ПО ИМЕНУ: Веома је важно да сви буду укључени, чак и они полазници који су стидљивији. Ако их прозивате по имену, тиме им показујете да Вам је стало до њиховог мишљења и њихових доприноса теми. Такође, то свакоме допушта да учи из једне друге перспективе. Било би од користи уколико бисте имали списак у коме бисте бележили ко јесте а ко није активно учествовао у раду, улажући додатни напор према онима који то нису.

ЗАБАЦИТЕ УДИЦУ: Поставите питање и сачекајте да видите шта ће се догодити. Немојте се уплашити ако не буде одговора. Понекад је потребно да прође мало времена да се мисли разбистре. Преформулишите питање и поставите га поново. У реду је ако глумите „ђавољег адвоката“ и провоцирате претпоставке, реагујући понекад као предавач који нема појма о нечему, како бисте проверили да ли вас разумеју или како бисте истражили и друге перспективе.

ПРОВОЦИРАЈТЕ КОМЕНТАРЕ постављајући питања која ће продубити разговор. Ако вам разговор није баш јасан, вероватно да нисте једини. Постављајте питања како би сте ствари разјаснили што више (нпр. „Можеш ли да кажеш још нешто о томе?“).

БУДИТЕ СТРПЉИВИ када вам се чини да креће нека наизглед неповезана прича или коментар и саслушајте како ће се она повезати са темом. У супротном, учините напор да причу вратите на тему програма.

НЕКА ПОЛАЗНИЦИ УЧЕ ЈЕДНИ ОД ДРУГИХ: Они су сами себи најбољи предавачи. То значи да можете да пустите да конверзација или коментари теку сами, без Вашег уплитања. Уколико је неко заврши, онда можете поново да је оживите.

ВРШЊАЧКИ САВЕТИ

Вршњачко учење је моћан начин да младим људима дозволите да уче један од другог. Учити од неког ко је сличних година помаже полазницима да се повежу са садржином и погледима предавача, као опипљивог модела онога што и они могу да постигну. Вршњачко образовање је снажан пример учешћа младих људи који доноси бројне користи; исто тако, оно захтева и пажљиво планирање и подршку. О њему се не може размишљати као о јефтином и једноставном решењу за попуњавање наставничког персонала.

Важно је да млади едукатори имају одговарајућу подршку и обуку, како у почетку тако и током спровођења програма. Успешни „Афлатинови“ образовни пројекти вршњачког образовања користе **повремене састанке** који окупљају младе предаваче који разговарају о томе шта је успело а шта није на претходним радионицама које су водили. Као што је то случај и са осталим предавачима, и млади предавачи би требало да прођу комплетну „Афлатон/Афлатин“ обуку.

Успешно вршњачко образовање такође подразумева и јачање партнерског односа међу младим предавачима, подршку старијих и шире заједнице. Препоручује се да млади предавачи обиђу своју локалну заједницу како би довели стручна лица која би им помогла код неких тема у којима се не осећају довољно компетентно да би могли сами да их обраде. Ово је посебно важно код осетљивих питања, као што су сексуалност, или код тема које захтевају одређена специфична знања, као што су појмови прављења буџета, камате или инфлације.

Опциони модели вршњачког учења о којима би се могло размислити, обухватају следеће:

1. чисто вршњачко учење, где групе воде други млади људи;
2. квалификовано вршњачко учење, где они који су положили овај програм бивају обучени да воде сличне „Афлатин“ програме;
3. надгледано вршњачко учење, где свака група има младог едукатора и старијег предавача који надгледа његов рад и помаже му уколико је то потребно.

Уколико желите више детаља о томе како спровести вршњачко учење, усмерићемо вас на локалну партнерску „Афлатин“ организацију, ширу мрежу „Афлатинових“ предавача и тренера и секретаријат „Афлатона“.

ВОДИЧ ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ АКТИВНОСТИ

ЈЕДНОСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

ГЛАСАЈ НОГАМА Више одговора или идеја је представљено на различитим местима у учионици; обично су то одговори типа „СЛАЖЕМ СЕ“, „НЕ СЛАЖЕМ СЕ“ и „НЕОДЛУЧАН“. Предавач постави питање и полазници би требало да дођу до локације на којој се налази њихов одговор. После овога би требало да дође до разговора.

ТИХА ДЕБАТА Више изјава се налази исписано на великим листовима папира, распоређеним по учионици. Од полазника се тражи да се крећу по учионици и да своје мишљење или коментар на мишљење који су дали њихови другови у вези са изјавом, запишу на исти папир. Тако се ствара тиха дебата. Иако се ова активност назива „Тихом дебатом“, од предавача зависи да ли ће допустити разговор и расправу у тренуцима док бележе своје ставове на папир.

ТЕАТАР СЛИКА Поступак „Театра слика“ подразумева да се полазницима зада неки појам или идеја коју они потом могу да слободно изразе формирањем „кипова“ или „замрзнутих слика“. Најважније за успех ове активности је идеја да полазници морају да имају апсолутну слободу у представљању појма онако како га они схватају. Не може им се стога рећи да јесу или нису у праву. Замолићемо Вас да погледате кратак видео запис који приказује неке од основних техника „Театра слика“. Уколико желите дубље да се упутите у методе овог театра, молимо да погледате методе Аугуста Боалса (Augusto Boals), на адреси: <https://dramaresource.com/image-theatre/>

СЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ

РАСПРАВЕ Често и одрасли и млади заузимају одређене ставове по различитим питањима, а да претходно не размотре све могуће аспекте. Такође је веома изненађујуће што млади људи често ни немају сопствени став о бројним социјалним проблемима. Организовање дебате је начин да се обезбеди информација о појединим питањима која утичу на неку заједницу, на објективан и занимљив начин.

Расправа је формални разговор о одређеној теми који се води кроз супростављање аргумената. Често је ту судија који води расправу, поготову када су у питању дебатна такмичења по школама, радионицама или на обуци. Укључене стране су или за (афирмативне) или против (негативне) према датој изјави или предлогу.

Пет корака који помажу при организовању расправе

Корак 1: Јасно одређивање теме расправе

Будите врло одређени. Уколико у Вашој заједници постоји забринутост због трудноће у тинејџерском добу, онда можете, рецимо, да дате предлог да се уведе сексуално образовање у средњој школи како би се та појава спречила. Обратите пажњу да предлог увек треба да буде у афирмативном облику. Стога би терет доказа требало да падне на групу која је афирмативна.

Корак 2: Оформите дебатне тимове, изаберите модератора и судије

Тимове можете оформити на основу ставова појединаца о теми расправе, или им можете рећи да се сами сврстају у један од тимова. Морају постојати два тима – афирмативни и њима супростављени. Модератор ће водити рачуна о томе да се поштују правила дебате која су претходно успостављена. На основу снаге аргумената које су изнели, судије пресуђују који тим је победник.

Корак 3: Установите основна правила и формат расправе кога ће морати да се придржавају и учесници расправе и модератор и судије

Следећа питања би могла да усмере разговор око формата расправе и њених основних правила:

- *Колико аргумената може сваки учесник расправе да изнесе у вези са одређеним аспектом теме?*
- *Колико времена учесник расправе има за изношење својих аргумената?*
- *Може ли учесник расправе да одговори на питање или аргументе које је изнела супротна страна (ово је познато и као „реплика“)?*
- *Колико времена има учесник расправе за реплику? Колико пута може да има право на реплику?*
- *Да ли ће постојати пауза? Да ли ће учесници расправе из истог тима имати право да се међусобно консултују?*
- *Који су критеријуми којима ће се руководити судије?*

Корак 4: Промовишите овај догађај

Истражите различите стратегије којима можете изазвати интерес за овај догађај. Користите разна средства комуникације (радио, мобилни телефон, новине, интернет, исл.). Укључите групе и институције које би могле имати користи од решавања одређеног проблема који се помиње у расправи.

ОРГАНИЗОВАЊЕ СОПСТВЕНОГ КЛУБА Широм света млади су основали (и још увек оснивају) „Афлатин“ клубове. Они представљају њихов простор, где могу да се друже, разговарају, предлажу нове идеје и спроводе пројекте, оснивају предузетништва и спроводе разне друге делатности.

Неки од тих клубова су фокусирани на друштвене пројекте или активности које су усмерене ка заједничким или социјалним проблемима заједнице. Други спроводе финансијске пројекте, у којима полазници стичу искуства у активностима које доносе неку зараду. Поједини клубови имају и друштвене и финансијске пројекте, где се профит који се остварује у оквиру финансијских пројеката користи у друштвене сврхе, у напору да се направе позитивне промене у оквиру заједнице.

Какав год да је пројекат у питању, млади који су окупљени у „Афлатин“ клубовима желе да промене сопствени живот тако што ће променити свет у коме живе.

Препоручујемо да „Афлатин“ клуб буде формиран после прве „Афлатин“ радионице.

Први састанак „Афлатин“ клуба:

Циљеви:

- стварање „Афлатин“ клуба и успостављање почетних договора;
- изабрати представнике клуба;
- креативно размишљање о проблемима којима би желели да се баве и активностима које би обављали.

Питања за усмеравање разговора:

1. Ко жели да буде члан „Афлатин“ клуба? Клуб представља ваш простор, тако да је чланство у клубу добровољно, али сваки клуб може да прогласи и посебне захтеве за учешће у клубу и присуствовање састанцима.
2. Шта би сте хтели да ваш клуб буде и како би он функционисао? За свако удружење или организацију веома је важно да постоје нека основна правила о њеном раду. Разговарајте и утврдите неке основне договоре о свом „Афлатин“ клубу.
 - *Како ћете се састајати? У које време? Колико дуго*

ће трајати састанци?

- *Коме ће бити дозвољено да се прикључи и како?*
- *Како ћете организовати састанке?*
- *Како ће се доносити одлуке?*
- *Које принципе или вредности би требало да деле сви чланови?*
- *На који начин ће ваш клуб бити јединствен и како ће се разликовати од свих других „Афлатин“ клубова? (може, рецимо, бити јединствен по називу и логотипу).*

3. Које представнике би клуб требало да има? Како би удружење неометано функционисало, усаглашавају се одређене улоге које ће добити поједини његови представници. То ће омогућити правилан рад клуба и допринети да сваки члан клуба учествује у његовом раду на једнак начин. Клуб обично представљају:

- **Председник:** координира активностима које би чланови клуба требало да спроводе;
- **Секретар:** води детаљне белешке о свим одлукама које се доносе на клупским састанцима и одговоран је за административна питања;
- **Благајник:** води рачуна о новцу који се прикупља преко различитих активности клуба, те руководи одређеном уштеђевином.
- *Које представнике би ваш клуб требало да има? Које улоге би свако од њих требало да има?*

4. Ко су кандидати за сваку од улога? Како ћете их одабрати? Предложите кандидате за представнике клуба и изаберите их. Мислите о демократском процесу тих избора. Разговарајте о елементима које би тај изборни процес требало да има како би био демократски.

5. Којим питањима би хтели да се ваш клуб бави? На које проблеме би клуб требало да обрати пажњу? Да ли постоји још нешто чиме би клуб требало да се бави?

6. Којим активностима би хтели да се ваш клуб бави? Оне могу бити повезане са питањима којима се клуб бави али могу бити и неке друге активности које би желели да спроводе као чланови клуба. Погледајте радионицу у којој сте се бавили планирањем и прављењем буџета за пројекат и планирањем активности за пројекат.

7. Да ли су вам потребни неки ресурси (новац, предмети, помоћ, исл.) како бисте спровели активности које сте идентификовали у оквиру свог клуба? Да ли сте размишљали о начинима на које бисте могли да дођете до тих ресурса?

ОРГАНИЗОВАЊЕ ПРОЦЕСА ШТЕДЊЕ Када почнете да штедите у оквиру клуба, важно је да тај процес организујете тако да он тече неометано и да уштеђевина буде на сигурном. Уколико је потребно, молимо да као смернице погледате друге партнере у оквиру „Афлатон“-мреже или се обратите Секретаријату „Афлатона“ за савет како најбоље руковати групном уштеђевином коју су остварили млади људи.

Циљеви: дефинисање процеса штедње.

Питања за усмеравање разговора:

- *Да ли желите да штедите појединачно, групно или мешавином ова два начина?*
- *Где би се та штедња одвијала? Преко рачуна у банци? У заједничкој касици? У појединачним касицама сваког члана?*

- Уколико се одлучите да штедите преко касице, где ћете је држати да би она била на сигурном? Које мере ћете предузети да би сте је додатно обезбедили?
- Ко ће бити одговоран за примање и регистравање свих уплата и исплата новца?
- Када и како ће долазити до уплата и исплата?
- Где ћете држати белешке о уштеђевини? Које информације ће се бележити у клупском дневнику благајне? Које информације ће се бележити у личним дневницима благајне? Ко ће водити те дневнике?
- Уколико желите да имате заједничку уштеђевину, у коју сврху ће се та уштеђевина користити? Колико је потребно да уштедите? Колико дуго ћете штедети?
- Да ли посотји максимални или минимални износ који ће се уштедети при свакој појединачној уплати?
- Шта ће се догодити уколико се део уштеђевине изгуби? Ко ће бити одговоран за тај губитак или нестанак? Да ли сте размишљали о било каквим другим мерама како би сте спречили да до тога дође?
- Постоје ли још нека питања у вези са штедњом око којих би требало да се сви сложите?

